સૂચના

આ પુસ્તકને જેમ તેમ, જ્યાં ત્યાં, ગમે ત્યાં મૂકી આ શાતના કરવી નહિ.

ઉઘાડે મુખે પુસ્તક વાંચવું નહિ.

અશુદ્ધ હાથે પુસ્તકને અડકવું નહિ.

ભણાવનાર ગુરૂનો વિનય સાચવવો.

નિતિ અને સદાચારથી વર્તવું.

ભણવું, ભણાવવું, ભણતા દેખીને આનંદિત થવું અને ભણનારાને સહાય દેવી એથી જ્ઞાનાવરણીય કર્મ તૂટે છે અને જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે.

શુદ્ધ દેવ, ગુરૂ અને ધર્મમા દઢ શ્રદ્ધા રાખવી.

ઉત્તમ કુલાચાર પ્રમાણે વર્તવું.

સહુ કોઈ ભવ્ય આત્માઓને પવિત્ર જ્ઞાનામૃતનો અપૂર્વ લાભ અનુકૂલતાથી મળે એવા શુભ ઉદ્દેશથી કોઈપણ પુસ્તક ઉપર કોઈએ પણ મિથ્યા મારાપણાથી મમતાબુદ્ધિ રાખી કોઈ રીતે પુસ્તકનો દુરઉપયોગ કરવો નહિ પણ પ્રમાદ રહિત પૂરતી કાળજી રાખી તેનો જાતે લાભ લઈ બીજા ગમે તે જિજ્ઞાસુ ભાઈ બ્હેનોને તે પુસ્તકનો છુટથી લાભ લેવા દેવો અને પુસ્તકનો પવિત્ર ઉદ્દેશ સફળ કરવો એવી રીતે દરેક ભાઈ બ્હેનોને [illegible] પૂર્વક ખાસ ભલામણ કરીએ છીએ, જે ઉચ્ચ ઉદ્દેશથી પુસ્ત[illegible] છપાવવામા આવે છે તે ઉદ્દેશ સફળ થાય અને તેની [illegible] રીતે આશાતના થતી અટકે એટલું સૂચવી વિરમિયે છીએ.

—૦ॐ૦—

ભૂમિકા.

પ્રિય વાંચનાર. !

કલીકાળ સર્વજ્ઞ **શ્રીમાન્ હેમચન્દ્રાચાર્ય** કે જેઓ આર્યાવર્તના સુપ્રસિદ્ધ તત્ત્વવેત્તા, અસાધારણ વિદ્વાન્, સમર્થ યોગી, મહાન્ પ્રતિભાશાળી કવીશ્વર, અને અલૌકિક શક્તિસંપન્ન મહાપુરૂષ હતા તેઓશ્રીના સમુદ્ર જેવા અગાધ અર્થવાળા અનેક વિષયોથી ગુથેલા ગ્રન્થો તેમની વિદ્વતા, શ્રેષ્ઠતા અને પરોપકાર પરાયણતાની કીર્તિને વિસ્તારી રહ્યા છે અને અનેક મુમુક્ષુ આત્માઓના હૃદયદર્પણમા પ્રતિબિંબિત થઇ પોતાના જેવા કરવા મથી રહ્યા છે એવો એક પણ વિષય નથી કે જે વિષયની સૂક્ષ્મ બાબતો વિષે શ્રીમાને અસરકારક ગ્રન્થો ન લખ્યા હોય ! તેઓશ્રીના ન્હાના મ્હોટા દરેક ગ્રન્થો સસ્કૃત સાહિત્ય સમૂહમા મડનરૂપ છે એ સર્વત્ર નિર્વિવાદ સિદ્ધ થઇ ચુકયુ છે

આ " **શ્રીવીતરાગ સ્તોત્ર** " નામનો ભક્તિ યોગનો પ્રબળ ધ ગ્રન્થ ઉક્ત મહર્ષીનો બનાવેલો છે જેમા સર્વજ્ઞ પરમાત્મા શ્રી વીતરાગદેવની સ્તવના એવા ભક્તિરગ હૃદયે કરી છે કે વાચનાર, સમજનાર, વિચારનાર જીજ્ઞાસુઓના રોમેરોમ વિકસ્વર કરી દે છે અને ભક્તિરસમા નિમગ્ન કરી દે છે કર્તાના હૃદયમા કેવળ નિષ્પક્ષપાતપણે પરમાત્મા પ્રત્યે કેવો અના

આ વીતરાગ સ્તોત્ર શ્રીમાન્ હેમચદ્રસૂરિજીએ યોગશાસ્ત્રના ૧૨ પ્રકાશ સાથે પરમાર્હત્ શ્રી કુમારપાળ મહારાજા નિમિત્તે રચેલ છે શ્રીકુમારપાળ ભૂપાળ બને ગ્રથના ૩૨ પ્રકાશનો સ્વાધ્યાય સામાયક અગીકાર કરીને પ્રતિદિન કરતા હતા

મધ્યસ્થ, મુમુક્ષુ અને ભક્તિરાગી આત્માઓના કલ્યાણ અર્થે શાન્તમૂર્તિ શ્રીમાન કર્પૂરવિજયજી મહારાજજીયે આ અત્યુત્તમ ગ્રન્થનુ ગુર્જર ભાષામા ભાષાતર કરી આપ્યુ છે, આવા ભક્તિપૂર્ણ ગ્રન્થોનો જનસમૂહમા અધિક વિસ્તાર થાય અને પ્રત્યેક હૃદયમા નિર્દોષ પુરૂષ તરફની ઉચ્ચ ભક્તિનું સામ્રાજ્ય સ્થપાય અને અમારા સાહિત્ય પ્રસિદ્ધિનો લોક હિતકર હેતુ સત્વર સફળ થાય એ હેતુથી અમોયે આ ગ્રન્થ બ્હાર પડયો છે તેમા કોઇ સ્થળે સ્ખલના કે ભુલ ચુક હોય તે સંઘ સમક્ષ મિચ્છામિ દુક્કડ દઇને સજ્જનોને સુધારી વાચવા વિનતી છે

લી० પ્રસિદ્ધકર્ત્તા.

શ્રીમાન્ હેમચંદ્ર સૂરીશ્વર નિર્મિત
વીતરાગ સ્તોત્ર સારાંશ

પ્રથમ પ્રસ્તાવના પ્રકાશઃ

૧-૪. જે પરમાત્મા (સર્વ સંસારી જીવોથી ભેદ સ્વરૂપ વાળા) છે કેવળજ્ઞાનમય છે, પંચ પરમેષ્ઠીમાં પ્રધાન છે, તેમજ જેને અજ્ઞાનની પેલે પાર સૂર્યના જેવા ઉદ્યોત વાળા (પ્રભાવ-પ્રતાપશાલી) પંડિત જનો માને છે. ૧.

જેણે સમસ્ત રાગ દ્વેષાદિક ક્લેશકારી વૃક્ષો સમૂળગા ઉખેડી નાખ્યા છે, અને જેને સુરપતિ, અસુરપતિ તથા નરપતિઓ મસ્તક વડે નમસ્કાર કરે છે. ૨.

શ્રીમાન્ હેમચંદ્ર સૂરીશ્વર નિર્મિત

વીતરાગ સ્તોત્ર સારાંશ

પ્રથમ પ્રસ્તાવના પ્રકાશઃ

૧-૪. જે પરમાત્મા (સર્વ સંસારી જીવોથી ભેદ વાળા) છે, કેવળજ્ઞાનમય છે, પંચ પરમેષ્ઠીમાં છે, તેમજ જેને અજ્ઞાનની પેલે પાર સૂર્યના જેવા વાળા (પ્રભાવ-પ્રતાપશાલી) પંડિત જનો મા-
૧.

જેણે સમસ્ત રાગ દ્વેષાદિક ક્લેશકારી વૃક્ષો સમૂળગા નાખ્યા છે, અને જેને સુરપતિ, અસુરપતિ તથા ઓ મસ્તક વડે નમસ્કાર કરે છે. ૨.

વિષયાનુક્રમ.

શ્રીમાન્ હેમચંદ્ર સૂરીશ્વર નિર્મિત

વીતરાગ સ્તોત્ર સારાંશ

પ્રથમ પ્રસ્તાવના પ્રકાશઃ

૧-૪. જે પરમાત્મા (સર્વ સંસારી જીવોથી ભેદ સ્વરૂપ વાળા) છે, કેવળજ્ઞાનમય છે, પંચ પરમેષ્ઠીના પ્રધાન છે, તેમજ જેને અજ્ઞાનની પેલે પાર સૂર્યના જેવા ઉદ્યોત વાળા (પ્રભાવ-પ્રતાપશાલી) પંડિત જનો માને છે. ૧.

જેણે સમસ્ત રાગ દ્વેષાદિક ક્લેશકારી વૃક્ષો સમૂળગા ઉખેડી નાખ્યા છે, અને જેને સુરપતિ, અસુરપતિ તથા નરપતિઓ મસ્તક વડે નમસ્કાર કરે છે. ૨.

હસ્પતિને પણ અશક્ય એવી વીતરાગની સ્તુતિ કયાં ? તેથી પગ વડે મહા અટવી ઉલ્લંઘન કરવા ઇચ્છતા પાંગળા જેવો હું છુ એટલે આ મારૂં આચરણ મહા સાહસરૂપ હોવાથી હસવા જેવુ છે ૭.

તથાપિ શ્રદ્ધાથી પ્રેરિત હૃદય વાળો હું આપની સ્તુતિ કરવામા સ્ખલના પામું-આપના અનત ગુણને પ્રગટ કરી ન શકુ તેથી મને નિષેધ કરવો યોગ્ય નથી, કેમકે શ્રદ્ધાવતની સબધ વગરની વચન રચના પણ શોભા પામે છે (આથી મારો પ્રસ્તુત પ્રયત્ન લેખે થશે). ૮.

શ્રી હેમચંદ્રસૂરિએ કરેલા વીતરાગ સ્તવથી કુમારપાળ ભૂપાલ ઇચ્છિત (શ્રદ્ધાવિશુદ્ધિ કર્મ ક્ષય રૂપ) ફળને પ્રાપ્ત થાઓ ! ઇતિ પ્રથમ. ૯.

—૦—

દ્વિતીય પ્રકાશ.

(મૂળ ૪ અતિશય વર્ણન રૂપ)

હે પ્રભુ પ્રિયંગુવત્ (નીલ), સ્ફટિકવત્ (ઉજ્વલ) સ્વર્ણવત્ (પીત), પદ્મરાગવત્ (રક્ત) અને અંજનવત્ (શ્યામ) વર્ણવાળો. એવા વળીજ સહજ પવિત્ર એવો આપનો દેહ, દેવ મનુષ્યાદિક કોને ચકિત ન કરે? સર્વ કોઇને કરેજ, ૧.

કલ્પવૃક્ષની માળાની પેઠે સ્વભાવેજ સુગંધિ એવા આપના અંગ ઉપર દેવાંગનાનાં નેત્ર ભ્રમરની જેવું આચરણ કરે છે. ૨.

હે નાથ! દિવ્ય અમૃત રસનું આસ્વાદન કરવાથી થયેલી પુષ્ટિથી પરાભવ પામેલાં હોય તેમ કાસ, શ્વાસાદિક રોગરૂપી સર્પનો સમૂહ આપના દેહમાં વ્યાપી શકતા નથી, આપ સદાય રોગ રહિતજ છો.

દર્પણની અંદર પ્રતિબિંબિત થયેલા રૂપની પેઠે આપનામાં બીજા મળ તો દૂર રહો પરંતુ પરિશ્રમાદિકથી પનું શરીર ટપકતા પસીના વડે આર્દ્ર (ભીનું) થાય એ વાત પણ શી? આપની કાયા પ્રસ્વેદ વગરની મળજ છે. ૪.

હે વીતરાગ! કેવળ આપનું મગજ રાગ રહિત થયેલું છે એમ નથી પરંતુ આપના શરીરમાં રહેલું રક્ત (રૂધિર) પણ દુધની ધારા જેવું ધોળું છે એટલે આપના રૂધિરમાંથી પણ સ્વભાવિક રાગ-રંગ-રક્તતા જતી રહી છે. ૫.

વળી જગતથી વિલક્ષણ એવી આપની બીજી અદ્‌ભૂત વાતનું અમે શું વર્ણન કરી શકીયે? કારણ કે હે પ્રભુ! આપનું માંસ પણ દુર્ગંધ રહિત (પરમ સુગંધિ) દુગંચ્છા ન ઉપજાવે એવું ગાયના દુધ જેવું ઉજવળ છે. ૬.

હે વીતરાગ! ભ્રમરાઓ, જળ સ્થળના (સુગંધિ) પુષ્પોની માળાઓ ત્યજી આપના નિશ્વાસની ખુશબો લેવા આપના વદન કમળ રૂપી કમળ પાસે આવે છે. ૭.

હે પ્રભુ! આપની જન્મ-મર્યાદા લોકોત્તર (અપૂર્વ) ચમત્કારને કરવાવાળી છે. કેમકે આપના આહાર અને નીહાર, ચર્મચક્ષુવાળા મનુષ્યો જોઈ શકતાજ નથી. ૮.

ઇતિ દ્વિતીયઃ

—:o:—

રાજાએ દૂર કરી દીધેલી અનીતિનીપેરે ભૂમી ઉપર મૂષક (ઉંદર), શલભ (તીડ,) અને શુક એ ત્રણે ધાન્યનું નુકશાન કરનારા ઉપદ્રવો જયાં આપ વિચરો છો ત્યાં તે તત્કાળ દૂર થઈ જાય છે ૫.

આપની કૃપારૂપી પુષ્કરાવર્ત મેઘની વૃષ્ટિથીજ હોય તેમ જ્યાં આપ ચરણ ધરો છો ત્યાં શ્રી. હીર મ.ને [illegible] [illegible]રીરૂપી ઉત્પન્ન, થયેલો વિરોધરૂપી અગ્નિ તે આપ[illegible] નાશી જાય છે. ૬.

ઉપદ્રવોનો ઉચ્છેદ કરવા ઢોલ વગાડવા જેવો આપનો પ્રભાવ (પ્રતાપ) ભૂમી ઉપર પ્રસરતે છતે દુષ્ટ દેવતાદિની પ્રેરણાથી ઉત્પન્ન થતા મારી (પ્લેગ) વિગેરે અનેક જાતના દારૂણ એવા રોગ-ઉપદ્રવ પેદા થતા નથી ૭.

જાય છે તેમ આપના પ્રભાવથી જે તત્કાળ નષ્ટ થઇ જાય છે. ૯.

સર્વ અદ્ભુત પ્રભાવશાલી આપ જંગમ કલ્પવૃક્ષ પૃથ્વી ઉપર વિચરતે સતે જે દુષ્કાળ દૂર થઇ જાય છે. ૧૦

સૂર્યથી અધિક પ્રભાવાળું ભામંડળ પ્રભુનો દેદાર જોવામાં કોઇને અડચણ આવે નહિં એટલાજ માટે દેવો, તેમ જે આપના મસ્તકની પછવાડે દેવોએ સ્થાપેલું છે. ૧૧

તે આ રત્નત્રયીરૂપ યોગડકુરાઇનો લોક પ્રસિદ્ધ મહિમા, ઘાતિકર્મના ક્ષયથી ઉત્પન્ન થયેલો હે ભગવાન્! કોણ સચેતન પ્રાણીને આશ્ચર્ય પમાડતો નથી? અપિતુ સર્વ કોઇ સચેતન પ્રાણીવર્ગને આશ્ચર્યજનક થાયજ છે.૧૨.

અનન્ત કાળથી ઉપાર્જન કરેલ, અન્ત વગરનું કર્મવન આપ શિવાય બીજો કોણ સર્વ પ્રકારે મૂળથી ઉચ્છેદી શકે? ૧૪.

હે પ્રભુ? ચારિત્રરૂપ ઉપાયમાં પુનઃ પુનઃ અભ્યાસથી આપ એટલા બધા પ્રવૃત્ત થયેલા છો કે પરમપદની સંપદારૂપ તીર્થંકર પદવીને નહિં ઇચ્છતા છતાં પણ આપ

ગામ થયા છો. ૧૪.

મૈત્રી ભાવનાના પવિત્ર સ્થાન રૂપ, પ્રમોદ ભાવનાથી ભરપૂર, તેમજ કરૂણા અને માધ્યસ્થ (ભાવના) યોગે પૂજ્ય એવા યોગ સ્વરૂપી આપને અમારો નમસ્કાર હોજો. ૧૫.

ઇતિ તૃતીય.

ચતુર્થ પ્રકાશ:

જણાવવા માટે જાણે ઉંચા ઇંદ્રધ્વજના મિષથી પોતાની ત-
ર્જની અંગુલી ઊંચી કરી છે એમ જણાય છે ૨.

જ્યાં આપનાં ચરણ પડે છે ત્યાં દેવ અને દાનવો
નવાં સુવર્ણ કમળના બહાનાથી કમળમાં સ્થિતિ કરતી
લક્ષ્મીને વિસ્તારે છે. ૩.

દાન, શીલ, તપ અને ભાવનારૂપ ચાર પ્રકારના ધ-
ર્મને એકી સાથે વર્ણવવાને આપ ચતુર્મુખ થયા છો એમ
હું માનું છું ૪.

રાગ, દ્વેષ અને મોહરૂપ અથવા મન, વચન અને
કાયારૂપ ત્રણ દોષથી ત્રિભુવનને મુક્ત કરવાને આપ પ્રવૃત્ત
થયે સતે ત્રણ પ્રકારના (વૈમાનિક, જ્યોતિષ્ક અને ભુવનપતિ)
દેવોએ રત્ન, સુવર્ણ અને રૂપ્યમય ત્રણગઢની રચના કી-
ધી છે. (ગઢયોગે રક્ષા સુખે થઇ શકે છે) ૫.

પૃથ્વી ઉપર આપ વિચરતે સતે કાંટા પણ ઊંધા
પડી જાય છે. સૂર્ય ઉદય પામ્યે સતે ઘૂવડ અથવા અંધ-
કારના સમૂહ ટકી શકે શું ? ૬.

' કેશ, રોમ, નખ અને દાઢી મૂછ દીક્ષા ગ્રહણ

અવસરે જેવાં સમારેલાં હોય તેવાજ રહે વધે નહિં,' એવો આ બાહ્ય (પ્રગટ દેખાતો યોગ મહિમા પણ અન્ય હરિ હરાદિક દેવોએ પ્રાપ્ત કર્યો નથી. ત્યારે અંતરંગ (સર્વાભિમુખ્યતા ઇત્યાદિ) યોગની વાત તો દૂરજ રહી ૭.

હે વીતરાગ! બૌધ, નૈયાયિકાદિક, તર્કવાદીઓની પેરે શબ્દ, રૂપ, રસ, ગંધ અને સ્પર્શ રૂપ પાચે ઇંદ્રિયોના વિષયો આપની આગળ અનુકુળતાને ભજે છે–પ્રતિકુળપણે વર્તતા નથી. ૮

અનાદિ કાળથી પ્રભુના પ્રતિપક્ષીભૂત કામદેવને સહાયક થયાના ભયથીજ હોય તેમ સમકાળે સઘળી રૂતુઓ આવી આપના ચરણકમળને સેવે છે. ૯

હે ત્રૈલોકય પૂજ્ય! (અજ્ઞાન) પંખીઓ પણ આપને પ્રદક્ષિણા દે છે તો પછી આપના તરફ પ્રતિકુળ વર્તનારા માનવીઓની શી ગતિ થશે? ૧૧

જે ભૂમિને આપનો ચરણ સ્પર્શ થવાનો છે તે ભૂમિને દેવતાઓ સુગન્ધિ જળની વૃષ્ટિ વડે અને દિવ્ય પંચવર્ણવાળા પુષ્પના પુંજવડે પૂજે છે. ૧૦

સંજ્ઞિ પંચેન્દ્રિય મનુષ્યાદિકનું દુષ્ટપણું આપની પાસે ક્યાં રહે? કેમકે એકેન્દ્રિય એવો પવન પણ પ્રતિકુલતાને તજી દે છે. (તો બીજાનું વળી કહેવું જ શું?) મતલબ કે પવન પણ સુખાળવાજ વાય છે. ૧૨

૧૩ આપના માહાત્મ્યથી ચમત્કાર પામેલા વૃક્ષો મસ્તકવડે આપને નમે છે. તેથી તેમનું મસ્તક કૃતાર્થ–કૃતકૃત્ય છે. ત્યારે મિથ્યા દૃષ્ટિનું મસ્તક વ્યર્થ–નકામું છે.

હે વીતરાગ ! જઘન્યથી એક ક્રોડ દેવ દાનવો આપની સેવામાં હાજર હોય છે કેમકે મ્હોટા પુન્યે મળી શકે એવા પદાર્થમાં મૂર્ખ પણ આળસ ન કરે. ઇતિ ચતુર્થઃ ૧૪

પંચમ પ્રકાશઃ

(શેષ પ્રાતિહાર્ય અતિશય વર્ણન ૩૫)

આ અશોક વૃક્ષ, ભમરાના ભાંકાર શબ્દથી ગાતો

હોય ! અને હાલતાં પાંદડાવડે નાચતો હોય, તેમજ આપના ગુણુરાગથી જાણે રાતો હોય, તેમ જિન તહુ માનથી દ્વાદશ ગણો ઉન્નત સતો હર્ષે છે. ૧

આપની દેશના–ભૂમી માટે દેવતાઓ એક યોજન સુધી જેના ડીંટડા નીચે રહેલા છે તેવા દિવ્ય પુષ્પો ઢીંચણ પ્રમાણ (દોઢ હાથ ઊંચાં) પાથરે છે. ૨

વૈરાગ્ય વ્યંજક અતિ સરસ માલવ કૈશિકી પ્રમુખ ગ્રામ રાગથી પવિત્ર વીણાદિક વડે દેવતાઓએ વિસ્તારેલો આપનો દિવ્ય દેશના ધ્વનિ વિસ્મય વડે ઉન્મુખ થઇ રહેલા મૃગલાઓએ પણ સાંભળ્યો છે. ૩

ચંદ્રના કિરણ જેવાં ઉજ્વળ ચામરો, આપના મુખ કમળની સેવા કરવા આવેલા હંસ પક્ષી હોય તેવા શોભી રહ્યાં છે. ૪

સિંહાસન ઉપર આરૂઢ થઇને જ્યારે આપ દેશના આપો છો ત્યારે મૃગેન્દ્ર (સિંહ) ને સેવવા માટે જ હોય તેમ મૃગલાઓ સાંભળવા આવે છે. ૫

હે વીતરાગ ! જેમ ચંદ્ર પોતાની જ્યોત્સ્ના (કાંતિ)

સંજ્ઞિ પંચેન્દ્રિય મનુષ્યાદિકનું દુષ્ટપણું આપની પા
સે કયાં રહે? કેમકે એકેન્દ્રિય એવો પવન પણ પ્રતિકુ
લતાને તજી દે છે. (તો બીજાનું વળી કહેવું જ શું?)
મતલબ કે પવન પણ સુખાળવાજ વાય છે. ૧૨

૧૩ આપના માહાત્મ્યથી ચમત્કાર પામેલા વૃક્ષો
મસ્તકવડે આપને નમે છે. તેથી તેમનું મસ્તક કૃતાર્થ-કૃત
કૃત્ય છે. ત્યારે મિથ્યા દૃષ્ટિનું મસ્તક વ્યર્થ-નકામું છે.

હે વીતરાગ! જઘન્યથી એક ક્રોડ દેવ દાનવો
આપની સેવામાં હાજર હોય છે કેમકે મ્હોટા પુન્યે મળી
શકે એવા પદાર્થમાં મૂર્ખ પણ આળસ ન કરે. ઇતિ
ચતુર્થઃ ૧૪

પંચમ પ્રકાશઃ

(શેષ પ્રાતિહાર્ય અતિશય વર્ણન રૂપ)

આ અશોક વૃક્ષ, ભમરાના ઝાંકાર શબ્દથી ગાતો

ોય ! અને હાલતાં પાદડાવડે નાચતો હોય, તેમજ આપ-
ના ગુણરાગથી જાણે રાતો હોય, તેમ જિન તરુ માનથી
[illegible] ગણો ઉન્નત સતો હર્ષે છે. ૧

આપની દેશના-ભૂમી માથે દેવતાઓ એક યોજન
સુધી જેના ડીંટડા નીચે રહેલા છે તેવા દિવ્ય પુષ્પો
ઢીંચણ પ્રમાણ (ઢીંચણ હાથ ઊંચા) પાથરે છે. ૨

વૈરાગ્ય વ્યજક અતિ સરસ માલવ કૈશિકી પ્રમુખ
ગ્રામ રાગથી પવિત્ર વીણાદિક વડે દેવતાઓએ વિસ્તારેલ
આપનો દિવ્ય દેશના ધ્વનિ વિસ્મય કરે ઉન્મુખ થઈ
રહેલા મૃગલાઓએ પણ સાંભળ્યો છે. ૩

ચંદ્રના કિરણ જેવા ઉજ્વળ ચામરો, આપના [illegible]
કમળની સેવા કરવા આવેલા હંસ પક્ષી હોય તેવા [illegible]
[illegible] છે ૪

સિંહાસન ઉપર આરૂઢ થઈને [illegible]
આપો છો ત્યારે મૃગેન્દ્ર (સિંહ) ને [illegible]
તેનું મૃગલાઓ સાંભળવા આવે છે ૫

હે વીતરાગ ! જેમ ચંદ્ર પોતાની [illegible]

પષ્ઠ પ્રકાશઃ

(પ્રતિપક્ષ નિરાસ નામા)

હે પ્રભુ! નેત્રને અમૃત-અંજન તુલ્ય અને લાવણ્ય વડે પવિત્ર કાયાવાળા આપને જોયે સતે આપમાં ઉદાસીન રહેવું તે પણ દુઃખદાયી થાય છે તોપણ ઈર્ષાવડે આપના અસત્ય દૂષણ ઉચ્ચારવાનું કરેલ જ [illegible] તેમ કરનારને નરકાદિક નીચ ગતિજ સંભવે છે, તેથી આપ પ્રતિ [illegible] ભાવ તો અત્યંત વર્જ્ય છે ચિંતામણિ, રત્ન આપની તે ઉપેક્ષા પણ કરવી અયુક્ત છે ૧

નિષ્કારણ, વિશ્વોપકારી એવા આપને પણ [illegible] જેને તે પણ કોપાદિ કષાયથી વ્યાપ્ત છે [illegible] પણ સાંભળીને વિવેકી જનો [illegible] ઉદાન વહન કરે [illegible] કર. કેમકે નહિં સાંભળવા [illegible] ત્યાગ કરવો શ્રેયકારી છે [illegible] પંડિત જનોએ એવો નિર્ણય કરેલો છે કે [illegible]

ષષ્ઠ પ્રકાશઃ

(પ્રતિપક્ષ નિરાસ નામા)

હે પ્રભુ! નેત્રને અમૃત-અંજન તુલ્ય અને લાવણ્ય વડે પવિત્ર કાયાવાળા આપને જોયે સતે આપમાં ઉદાસીન રહેવું તે પણ દુષ્કરતાથી થાય છે તોપછી દ્વેષવડે આપમાં અસત્ય દૂષણ ઉચ્ચારવાનું કહેવું જ શું? તેમ કરનારની નરકાદિક નીચ ગતિજ સંભવે છે, તેથી આપ પ્રતિ દ્વેષ ભાવ તો અત્યંત વર્જ્ય છે ચિંતામણિ સમાન આપની તે ઉપેક્ષા પણ કરવી અયુક્ત છે ૧

નિષ્કારણ, વિરોધપણાની એવા આપને પણ [illegible] અને તે પણ કોપાદિક કષાયથી ત્યાગ છે [illegible] પણ સાંભળીને વિરોધી જનો શું ઉપેક્ષા [illegible] કરે [illegible] કરે છે નહિ સાંભળવા યોગ્ય [illegible] ત્યાગ કરવો શ્રેયકારી છે [illegible] પતિત જનોએ એવો નિર્ણય કરેલ છે [illegible]

ત્રણ ભુવનમાં [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] વીતરાગને [illegible]
સ્થાય કદાપિ શત્રુ હોય જ નહિ, એજ વાતને પુન [illegible]
નાથી સિદ્ધ કરે છે. ૨

જો આપનો (વિપક્ષ) શત્રુવર્ગ વિરક્ત રાગ રહિતજ હોય તો તે નિશ્ચે શત્રુજ નથી; કેમ કે વીતરાગપણાવડે તે આપજ છો અને જો તે રાગવાન હોય તોપણ વીતરાગપણાના અભાવવડે આપનાથી અત્યંત નિર્બળ હોવાથી તે શત્રુ નથી. કારણ કે સમાનશીલ અને પરાક્રમવાળાનુંજ પ્રાયઃ સપક્ષ વિપક્ષપણું કહેવું ઘટે છે. શું ખજવો કદાપિ સૂર્યનો વિપક્ષ હોય શકે? ૩.

હે પ્રભુ! તે (લવ સત્તમ) અનુત્તરવાસી દેવો પણ આપના યોગ-માર્ગની સ્પૃહા રાખે છે. ત્યારે યોગમુદ્રા (રજોહરણાદિક ધર્મ ઉપકરણ) રહિત એવા અન્ય સાખ્યાદિકને તે યોગ માર્ગની કથા જ શી? યોગ તેમનાથી દૂર છે. ૪

હે વીતરાગ! યોગ ક્ષેમકારી આપને અમે નાથ સ્વીકારિયે છીએ. આપને સ્તવિયે છીએ અને આપની સેવા-

ઉપાસના કરિયે છીએ કેમ કે આપ થકી અન્ય કોઇ ત્રાતા (રક્ષક) નથી આપની સ્તવના ઉપરાત બીજું શું બોલીએ? અને આપની સેવા–ઉપાસના ઉપરાત બીજુ શું કરિયે? કરણ કે વાણી અને જન્મ પામ્યાનું એજ ઉત્તમ ફળ છે ૫

પોતે હિંસાદિ મલીન આચારવાળા હોઇ, અન્ય મુગ્ધ જનોને ઠગવામા ચતુર એવા અન્ય દેવ ગુરૂઓ બધી દુનીયાને પણ છેતરે છે તેથી અમે આપ વગર બીજા કોની પાસે જઇ પોકાર કરિયે? ૬.

હે પ્રભુ! સદાય કર્મમુક્ત (મનાતા છતાં), જગતની સૃષ્ટિ જગતનુ પાલન અને જગતનો ક્ષય કરવામાં ઉજમાળ એવા વાણીના પુત્ર જેવા કલ્પિત દેવોને કોણ સચેતન માન્ય કરે? વિચારશીલ આત્મા તો માન્ય નજ કરે. ૭.

જઠરાગ્નિ અને કામાગ્નિથી પીડાએલા (પરાભવ પામેલા) દેવોવડે પોતાને કૃતાર્થ માનનાર દ્વિજાદિકો આપની જેવા સર્વોત્તમ (વીતરાગ) દેવનો અપલાપ (નિષેધ) કરે છે હા! હા! ઇતિ ખેદે આ તે કેવા આસ્તિક સમજવા. ૮.

રૂ તત્વરૂપ થવા યોગ્ય નથી. મતલબ કે આપ શિવાય અન્ય દેવોમા વીતરાગપણાના અભાવથી ખરૂં દેવપણું નથી. ઇતિ ષષ્ઠ ૧૨.

સપ્તમ પ્રકાશઃ

(જગત્કર્તૃ નિરાસનામા)

પાપ-પુણ્ય વગર શરીર (પારવાનુ) ન હોય શરીર વગર મુખ-વચા ન હોય અને મુખ વગર વાણીનો વ્યાપાર (વકતાપણ) ન હોય તો પછી (તે વીના) અન્ય દેવો ઉપદેશ દાતા શી રીતે કરે ? ૧.

જેને દેહ નથી એવા દેવને જગતની સૃષ્ટિ કરવામાં પ્રવૃત્તિ પણ ઉચિત નથી. વળી કૃતકૃત્ય હોવાથી તેમ કરવાનુ તેમને કશુ પ્રયોજન નથી. કેમ કે શિવભક્તો કહે છે કે તે ભગવાન્ પારકી આજ્ઞાવડે પ્રવર્તતા નથી પણ સ્વતંત્રતા-સ્વઇચ્છાવડેજ પ્રવર્તે છે. ૨.

પછી પરીક્ષક જનોને પરીક્ષા નહિં કરવા દેવા જેવું આ તમારૂં વચન અનિષ્ટ ઠરશે. ૬.

સર્વ પદાર્થ વિષયક જ્ઞાતાપણું (જાણપણું) એજ જો જગત્કર્તાપણું માનતા હો તો તે વાત અમને પણ સંમત જ છે. કેમ કે અમારા જિન શાસનમાં દેહધારી સતા, (ઘાતિ) કર્મ રહિત સર્વજ્ઞો, સમસ્ત પદાર્થોને સંપૂર્ણરીતે જાણતા સતા, [કેટલોક કાળ] જયવંત વર્તે છે. ૭.

હે નાથ! પૂર્વોકત પ્રકારે યુકિત રહિત જગત્ સૃષ્ટિવાદ સંબંધી કદાગ્રહ તજીને, જેમના ઉપર આપ પ્રસન્ન છો તે પુરૂષો આપના શાસનમાંજ આનંદ પામે છે. ૮.

ઇતિ સપ્તમઃ

અષ્ટમ પ્રકાશઃ

હે વીતરાગ! આપે કેવળજ્ઞાનવડે વસ્તુ તત્ત્વ નિત્યાનિત્ય રૂપ સ્યાદ્વાદમય દેખ્યું અને તેવુંજ નિરૂપણ કર્યું

પછી પરીક્ષક જનોને પરીક્ષા નહિં કરવા દેવા જેવું અ-
તમારૂં વચન અનિષ્ટ ઠરશે ૬

સર્વ પદાર્થ વિષયક જ્ઞાતાપણું (જાણપણું) એજ જો
જગત્કર્તાપણું માનતા હો તો તે વાત અમને પણ સંમ-
ત છે કેમ કે અમારા જિન શાસનમા દેહધારી સતા,
(ભક્તિ) કર્મ રહિત સર્વજ્ઞો, સમસ્ત પદાર્થોને સંપૂર્ણરીતે
જાણતા સતા, [કેટલોક કાળ] જયવંત વર્તે છે ૭.

હે નાથ! પૂર્વોક્ત પ્રકારે શક્તિ રહિત જગત્ સૃષ્ટિ
વાદ સ્થાપી કદાગ્રહ તજીને, જેમના ઉપર આપ પ્રસન્ન
છો તે પુરૂષો આપના શાસનમાજ આનંદ પામે છે. ૮.

ઇતિ સપ્તમ

અષ્ટમ પ્રકાશઃ

હે વીતરાગ ! આપે કેવળજ્ઞાનવડે વસ્તુ તત્વ નિત્ય
નિત્ય રૂપ સ્યાદ્વાદમય કહ્યું અને તેજ નિર્દોષ ક

પણ સાંખ્ય મતવાળા એકાન્ત નિત્યજ અને બૌદ્ધ મા
ના એકાન્ત અનિત્યજ માને છે તેમા વિશેષ
છે-વસ્તુને એકાન્ત નિત્ય માનતા તેમજ એકાન્ત અનિત્ય
માનતાં કૃતનાશ અને અકૃતઆગમ નામના બે દે
લાગે છે. ૧.

વિવેચન—ઘડાને જો સર્વથા નિત્યજ સિદ્ધ માનીએ
તો કુંભાર ઘડો બનાવવા જે જે પરિશ્રમ કરે છે ત
નિરર્થક થવાથી કૃતનાશ દોષ આવે છે અને ઘડો સદા નિ
છે એમ માનવાથી માટીના પિંડમાં પૂર્વે નહિં રહેલો જે
ઘટાકાર વગર કરેલોજ આવ્યો તેથી અકૃતાગમ નામનો
દોષપ્રાપ્ત થાય છે તેવીજ રીતે અનિત્ય પક્ષમાં વર્તમાન જે
જીવ કરણી કરે છે તે બીજા ક્ષણમાં નષ્ટ થઇ જવાથી
કૃતનાશ, તેમ છતાં સુખ દુઃખાદિક સાક્ષાત્ ભોગવતા
જણાય છે તે અકૃતાગમ નામના દોષની પ્રાપ્તિ સમજવી.

હે પ્રભુ! આત્માને એકાન્ત નિત્ય માનતાં તેમજ
ાન્ત અનિત્ય માનતાં સુખ દુઃખનો ભોગ આત્માને
ઈ શકતો નથી. ૨.

વિવેચન—નિત્ય આત્માનો સ્વભાવ એક સરખો હોવાથી જો તે સુખનો ભોગ કરવા પ્રવૃત થાય તો તે સદાય સુખજ ભોગવે દુઃખ નજ ભોગવે તેમજ દુઃખ આશ્રી સમજવું. જો સ્વભાવ ભેદ થાય તો નિત્યતા જળવાય નહિં. એકાત અનિત્ય પક્ષમાં પણ ઉત્પતિ અનંતર ક્ષણ માત્રમાં વિનષ્ટ થઇ જવાથી સુખ દુખનો સંભવ તો નથી. કેમકે તે પ્રત્યેક સુખ દુઃખનો અનુભવ તો બહુ ક્ષણોએ થવા યોગ્ય છે.

નિત્ય એકાન્ત દર્શનમાં તેમજ અનિત્ય એકાન્ત દર્શનમા પુણ્ય પાપ તથા બન્ધ મોક્ષ પણ ઘટી શકતા નથી. ૮

વિવેચન—નિત્ય પક્ષમા ઉપર જણાવ્યા મુજબ આત્મા જો પુણ્યમા પ્રવૃત્ત થાય તો પુણ્યજ અને પાપમાં પ્રવૃત્ત થાય તો પાપજ તેમજ બન્ધ અને મોક્ષ આશ્રી સમજવુ, અનિત્ય પક્ષમાં પણ તે ઘટે નહિં. કેમકે ક્રમે કરી તેનો સ્વીકાર કરતા ચારક્ષણ સ્થાયિપણું થાય અને એક સાથેજ સ્વીકાર કરતા છાયા, આતપ અને જળ, અગ્નિની પેરે પરસ્પર વિરૂદ્ધ તેમનું એકત્ર આત્મામાં અવસ્થાન શી રીતે થાય?

એકજ વસ્તુમાં નિત્યાનિત્ય લક્ષણ અયુકત નથી,
ાકે કોઇ પણ સત્ (વિદ્યમાન) પ્રમાણુથી તેમાં વિરોધ
દ્ધ થતો નથી. વળી (પ્રત્યક્ષ પ્રમાણુથી) મેચક (મિશ્ર-
ર્ણવાળી) વસ્તુઓમા વિરૂદ્ધ વર્ણુનો યોગ પ્રગટ જોઇ શકાય
(મોરના પીંછા પ્રમુખમાં તે પ્રગટ દેખાય છે.) ૭.

ઘટ પટાદિકના જૂદા જૂદા આકારથી મિશ્ર એવા
જ્ઞાનનું એકજ સ્વરૂપ ઇચ્છતો પ્રાજ્ઞ બૌધ સ્યાદ્વાદને ઉ-
ાપી શકે નહિં. સ્યાદ્વદને માનતો સતો આપને નહિં
રવાથી તેને પ્રાજ્ઞ-(પ્ર + અજ્ઞ) બહુ મૂર્ખ પણ કહ્યો ૮

અનેક આકારમય એક ચિત્રરૂપને પ્રમાણ સિદ્ધ પ્ર-
ાપતો નૈયાાયિક વૈશેષિક પણ અનેકાન્તને ઉત્થાપી શકે
હિ ૯

સત્વ રજો અને તમો પ્રમુખ વિરૂદ્ધ ગુણોવડે મિશ્ર
ાની પ્રકૃતિને ઇચ્છતો વિદ્વદ્વર્ય સાખ્ય પણ સ્યાદ્વદ ને
ત્થાપી શકે નહિ ૧૦.

હે વીતરાગ! પરલોક, જીવ અને મોક્ષના સંબંધમા
જેની મતિ મુઝાયેલી છે તેચાર્વાકની વિમતિ કે સંમતિની

નકતજનો ફળ મેળવે છે તે એક કલીકાલજ (સારો)છે.
અન્ય કૃત યુગ દિકથી સર્યું ૧

સુષમા કાળથી દુષમા (કલિ) કાળમાં આપની કૃપા (અધિક) ફલદાયી સમજાય છે. કેમ કે મેરૂ પર્વત કરતાં મરૂ ભૂમિ (મારવાડ)મા કલ્પવૃક્ષની સ્થિતિ અધિક રૂ (પ્રશંસા પાત્ર) છે. ૨.

હે પ્રભુ ! જો પરમ શ્રદ્ધાવાન્ શ્રોતા અને પુષ બુદ્ધિવાન્ (આપના આગમ-રહસ્યનો જાણ) વકતાનો જોગ મળે તો કલિકાળમા પણ આપના શાસનનું સામ્રાજ્ય સર્વત્ર પસરી રહે છે. કુમારપાળ જેવો પરમ શ્રદ્ધાવાન શ્રોતા અને હેમચંદ્રસૂરિ જેવા વક્તાનો યોગ થતા આ કલિકાલમાં પણ શાસનની શોભા સર્વોત્કૃષ્ટ થયેલી હોવાથી શાસ્ત્રકારનું આ વચન અનુભવ સિદ્ધ જાણવુ ૩.

હે નાથ ! કૃત યુગાદિકમા પણ દુર્જન લોકો ઉદ્ધત હોય છે તો પછી વિષમ એવા કલિકાલ ઉપર શા માટે કોપ કરિયે ? ૪.

કલ્યાણપ્રાપ્તિ (સુવર્ણ-સિદ્ધિ) કરવા માટે કલિકાલ

સકૃતજનો ફળ મેળવે છે તે એક કલીકાલજ (સારો)છે.
અન્ય કૃત સુગાદિકથી સર્યું ૧

સુષમા કાળથી દુષમા (કલિ) કાળમાં આપની કૃપા (અધિક) ફલદાયી સમજાય છે. કેમ કે મેરૂ પર્વત કરતાં મરૂ ભૂમિ (મારવાડ)માં કલ્પવૃક્ષની સ્થિતિ અધિક શ્લાઘ્ય (પ્રશંસા પાત્ર) છે. ૨.

હે પ્રભુ ! જો પરમ શ્રદ્ધાવાન્ શ્રોતા અને પુષ્ટ બુદ્ધિવાન્ (આપના આગમ-રહસ્યનો જ્ઞાતા) વકતાનો જોગ મળે તો કલિકાળમાં પણ આપના શાસનનું સામ્રાજ્ય સર્વત્ર પસરી રહે છે. કુમારપાળ જેવો પરમ શ્રદ્ધાવાન શ્રોતા અને હેમચંદ્રસૂરિ જેવા વકતાનો યોગ થતા આ કલિકાલમા પણ શાસનની શોભા સર્વોત્કૃષ્ટ થયેલી હોવાથી શાસ્ત્રકારનું આ વચન અનુભવ સિદ્ધ જાણવું ૩.

હે નાથ ! કૃત યુગાદિકમા પણ દુર્જન લોકો ઉદ્ધત હોય છે તો પછી વિષમ એવા કલિકાલ ઉપર શા માટે કોપ કરિયે ? ૪.

કલ્યાણપ્રાપ્તિ (સુવર્ણ-સિદ્ધિ) કરવા માટે કલિકાળ

ન્ન થાઓ છો અને આપના અનુગ્રહથી મારા મનની પ્રસન્નતા થાય છે. આવી રીતે ઉત્પન્ન થયેલા અન્યોઅન્યાશ્રયને આપ ફેડી નાખો અને મારા ઉપર અનુગ્રહ કરો એટલે મારા મનની પ્રસન્નતાની દરકાર કર્યા વગર પહેલાજ આપ કૃપા કરો, જેથી મારા મનની પ્રસન્નતા અવશ્ય થશે. ૧.

હે સ્વામિન્! આપની શરીર શોભા જેવી છે તેવી બરાબર જાણવા-જોવાને ઇંદ્ર પણ સમર્થ નથી (તો બીજાનું કહેવુ જ શુ!) હવે આપના ગુણો ગાવાને સહસ્ર જીભવાળો પણ સમર્થ નથી તો બીજાનુ કહેવુ જ શું? કેમકે આપના ગુણો નિરવધિ (અનત) છે. ૨.

હે નાથ! આપ અનુત્તર વિમાન વાસી દેવોના પણ સંશય હરો છો. આ ઉપરાંત બીજો કોઇ પણ ગુણ પરમાર્થથી સ્તવવા યોગ્ય છે શું? અપિતુ નથીજ. અસંખ્ય યોજન દૂર રહેનાર દેવોના પણ સંશય આપ અહીં રહ્યા છતાં સહજમા દૂર કરી નાખો છો એ અદ્ભૂત વાત છે ૩

હે પ્રભુ! અનંત આનદ સુખમા સલીનતા અને

પનું રૂપ અદ્ભુત છે, અને સર્વ જીવ ઉપર આપની કૃપા અદ્ભુત છે. એવી રીતે સર્વ અદ્ભુત (આશ્ચર્ય)ના પરમ નિધાન એવા આપ પરમાત્મા પ્રત્યે અમારો નમસ્કાર હો ! ૮.

ઇતિ દશમઃ

એકાદશ પ્રકાશઃ

પરીષહની સેનાનો પરાભવ કરતા અને ઉપસર્ગોને દૂર ટાળતા હે પ્રભુ ! આપે શમઅમૃતને પ્રાપ્ત કર્યું છે. મ્હોટાની એવી કોઇ અદ્ભુત ચતુરાઇ છે. ૧.

હે વીતરાગ ! રાગ રહિત સતા આપે મુક્તિ-સ્ત્રીનો ભોગ કરેલો છે, અને દ્વેષ રહિત સતા આપે અંતરંગ શત્રુઓનો ક્ષય કરેલો છે. અહો ! મહા પુરૂષોનો મહિમા કોઇક અપૂર્વ, અને જેવા તેવાથી પ્રાપ્ત ન થાય તેવો દુર્લભ છે. ૨.

સર્વથા પર પરાભવની ઇચ્છા રહિત અને પાપથી

પછી પરીક્ષક જનોને પરીક્ષા નહિં કરવા દેવા જેવું આ તમારૂં વચન અનિષ્ટ ઠરશે. ૬.

સર્વ પદાર્થ વિષયક જ્ઞાતાપણું (જાણપણું) એજ જો જગત્કર્તાપણું માનતા હો તો તે વાત અમને પણ સંમત જ છે. કેમ કે અમારા જિન શાસનમાં દેહધારી સતાં, (ઘાતિ) કર્મ રહિત સર્વજ્ઞો, સમસ્ત પદાર્થોને સંપૂર્ણરીતે જાણતા સતા, [કેટલોક કાળ] જયવંત વર્તે છે. ૭.

હે નાથ! પૂર્વોક્ત પ્રકારે યુક્તિ રહિત જગત્ સૃષ્ટિવાદ સ્થાપી કદાગ્રહ તજીને, જેમના ઉપર આપ પ્રસન્ન છો તે પુરૂષો આપના શાસનમાંજ આનંદ પામે છે. ૮.

ઇતિ સપ્તમઃ

અષ્ટમ પ્રકાશઃ

હે વીતરાગ! આપે કેવળજ્ઞાનવડે વસ્તુ તત્વ નિત્યાનિત્ય રૂપ સ્યાદ્વાદમય દેખ્યું અને તેવુંજ નિરૂપણ કર્યું.

એકજ વસ્તુમાં નિત્યાનિત્ય લક્ષણ અયુકત નથી, કેમકે કોઇ પણ સત્ (વિદ્યમાન) પ્રમાણથી તેમા વિરોધ સિદ્ધ થતો નથી. વળી (પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી) મેચક (મિશ્ર-વર્ણવાળી) વસ્તુઓમા વિરૂદ્ધ વર્ણનો યોગ પ્રગટ જોઇ શકાય છે. (મોરનાં પીંછા પ્રમુખમાં તે પ્રગટ દેખાય છે) ૭.

ઘટ પટાદિકના જૂદા જૂદા આકારથી મિશ્ર એવા વિજ્ઞાનનું એકજ સ્વરૂપ ઇચ્છતો પ્રજ્ઞ બૌધ સ્યાદ્વાદને ઉત્થાપી શકે નહિ. સ્યાદ્વાદને માનતો સતો આપને નહિં સેવવાથી તેને પ્રાજ્ઞ-(પ્ર + અજ્ઞ) બહુ મૂર્ખ પણ કહ્યો. ૮.

અનેક આકારમય એક ચિત્રરૂપને પ્રમાણ સિદ્ધ પ્રરૂપતો નૈયાયિક વૈશેષિક પણ અનેકાન્તને ઉત્થાપી શકે નહિ ૯.

સત્વ રજો અને તમો પ્રમુખ વિરૂદ્ધ ગુણોવડે મિશ્ર એવી પ્રકૃતિને ઇચ્છતો વિદ્વદ્વર્ય સાંખ્ય પણ સ્યાદ્વાદને ઉત્થાપી શકે નહિ. ૧૦.

હે વીતરાગ! પરલોક, જીવ અને મોક્ષના સંબંધમા જેની મતિ મુંઝાયેલી છે તેચાર્વાકની સંમતિ કે અનુમતિની

એકજ વસ્તુમાં નિત્યાનિત્ય લક્ષણ અયુક્ત નથી, કેમકે કોઇ પણ સત્ (વિદ્યમાન) પ્રમાણુથી તેમા વિરોધ સિદ્ધ થતો નથી. વળી (પ્રત્યક્ષ પ્રમાણુથી) મેચક (મિશ્ર-વર્ણવાળી) વસ્તુઓમા વિરૂદ્ધ વર્ણનો યોગ પ્રગટ જોઇ શકાય છે. (મોરના પીંછા પ્રમુખમાં તે પ્રગટ દેખાય છે) ૭.

ઘટ પટાદિકના જૂદા જૂદા આકારથી મિશ્ર એવા વિજ્ઞાનનું એકજ સ્વરૂપ ઇચ્છતો પ્રજ્ઞ બૌધ સ્યાદ્વાદને ઉત્થાપી શકે નહિં. સ્યાદ્વાદને માનતો સતો આપને નહિં સેવવાથી તેને પ્રાજ્ઞ-(પ્ર + અજ્ઞ) બહુ મૂર્ખ પણ કહ્યો ૮

અનેક આકારમય એક ચિત્રરૂપને પ્રમાણ સિદ્ધ પ્રરૂપતો નૈયાયિક વૈશેષિક પણ અનેકાન્તને ઉત્થાપી શકે નહિ ૯

સત્વ રજો અને તમો પ્રમુખ વિરૂદ્ધ ગુણોવડે મિશ્ર એવી પ્રકૃતિને ઇચ્છતો વિદ્વદ્ર્વ સાંખ્ય પણ સ્યાદ્વાદને ઉત્થાપી શકે નહિ ૧૦.

હે વીતરાગ! પરલોક, જીવ અને મોક્ષના બાબતમા જેની મતિ મુંઝાયેલી છે તે ચાર્વાકની સંમતિ કે અનુમતિ

સુકૃતજનો ફળ મેળવે છે તે એક કલીકાલજ (સારો)છે.
અન્ય કૃત સુગ દિકથી સર્યું ૧

સુષમા કાળથી દુષમા (કલિ) કાળમાં આપની કૃપા (અધિક) ફલદાયી સમજાય છે. કેમ કે મેરૂ પર્વત કરતાં મરૂ ભૂમિ (મારવાડ)મા કલ્પવૃક્ષની સ્થિતિ અધિક રૂલ્રી (પ્રશંસા પાત્ર) છે. ૨.

હે પ્રભુ ! જો પરમ શ્રદ્ધાવાન્ શ્રોતા અને પુષ્ઠ બુદ્ધિવાન્ (આપના આગમ-રહુસ્યનો જાણ) વકતાનો જોગ મળે તો કલિકાળમા પણ આપના શાસનનુ સામ્રાજ્ય સર્વત્ર પસરી રહે છે. કુમારપાળ જેવો પરમ શ્રદ્ધાવાન શ્રોતા અને હેમચંદ્રસૂરિ જેવા વકતાનો યોગ થતા આ કલિકાલમા પણ શાસનની શોભા સર્વોત્કૃષ્ટ થયેલી હોવાથી શાસ્ત્રકારનુ આ વચન અનુભવ સિદ્ધ જાણવું ૩.

હે નાથ ! કૃત યુગાદિકમા પણ દુર્જન લોકો ઉદ્ધત હોય છે તો પછી વિષમ એવા કલિકાલ ઉપર શા માટે કોપ કરિયે ? ૪.

કલ્યાણપ્રાપ્તિ (સુવર્ણ-સિદ્ધિ) કરવા માટે કલિકાલ

ન થાઓ છો અને આપના અનુગ્રહુથી મારા મનની સન્નતા થાય છે. આવી રીતે ઉત્પન્ન થયેલા અન્યોઅ- યાશ્રયને આપ ફેડી નાખો અને મારા ઉપર અનુગ્રહ કરો એટલે મારા મનની પ્રસન્નતાની દરકાર કર્યા વગર પ- હેલાંજ આપ કૃપા કરો, જેથી મારા મનની પ્રસન્નતા અવશ્ય થશે. ૧.

હે સ્વામિન્ ! આપની શરીર શોભા જેવી છે તેવી બરાબર જાણવા–જોવાને ઈંદ્ર પણ સમર્થ નથી (તો બીજાનુ કહેવુ જ શુ !) હવે આપના ગુણો ગાવાને સહસ્ર જીભ- વાળો પણ સમર્થ નથી તો બીજાનું કહેવુ જ શું ? કેમકે આપના ગુણો નિરવધિ (અનત) છે. ૨.

હે નાથ ! આપ અનુત્તર વિમાન વાસી દેવોના પણ સંશય હરો છો. આ ઉપરાત બીજો કોઇ પણ ગુણ પર આર્થથી સ્તવવા યોગ્ય છે શું ? અપિતુ નથીજ. અસખ્ય યોજન દૂર રહેનાર દેવોના પણ સશય આપ અહીં રહ્યા છતા સહજમા દૂર કરી નાખો છો એ અદ્ભૂત વાત છે ૩

હે પ્રભુ ! અનંત આનદ સુખમાં સલીનતા

પનું રૂપ અદ્ભૂત છે, અને સર્વ જીવ ઉપર આપની કૃપા અદ્ભૂત છે. એવી રીતે સર્વ અદ્ભૂત (આશ્ચર્ય)ના પરમ નિધાન એવા આપ પરમાત્મા પ્રત્યે અમારો નમસ્કાર હો ! ૮.

ઇતિ દશમઃ

એકાદશ પ્રકાશઃ

પરીષહની સેનાનો પરાભવ કરતા અને ઉપસર્ગોને દૂર ટાળતા હે પ્રભુ ! આપે શમઅમૃતને પ્રાપ્ત કર્યું છે. મ્હોટાની એવી કોઇ અદ્ભૂત ચતુરાઇ છે. ૧.

હે વીતરાગ ! રાગ રહિત સતા આપે મુક્તિ-સ્ત્રીનો ભોગ કરેલો છે, અને દ્વેષ રહિત સતા આપે અંતરંગ શત્રુઓનો ક્ષય કરેલો છે. અહો ! મહા પુરૂષોનો મહિમા કોઇક અપૂર્વ, અને જેવા તેવાથી પ્રાપ્ત ન થાય તેવો દુર્લભ છે. ૨.

સર્વથા પર પરાભવની ઇચ્છા રહિત અને પાપ

એવા સુરને મ્હોટાથી મ્હોટા અને ઇંદ્રાદિકને પણ પૂજ્ય એવા આપ શ્રી સ્તુતિ વિષયમા આવ્યા છો. ૮.

ઇતિ એકાદશઃ

દ્વાદશ પ્રકાશઃ

હે પ્રભુ ! પૂર્વ ભવમા સ્પષ્ટ પુનઃ પુનઃ અભ્યાસથી આપે વૈરાગ્યને એવી રીતે પ્રાપ્ત કરેલ છે કે આ તીર્થંકરના ભવમા તે વૈરાગ્ય જન્મ પર્યંત સહજ ભાવને પ્રાપ્ત થયેલ છે ૧.

હે નાથ ! સમ્યગ્ રત્નત્રયીના આરાધનમાં કુશળ એવા આપને સુખ હેતુમા જેવો નિર્મળ વૈરાગ્ય વર્તે છે તેવો ઇષ્ટ વિયોગાદિ દુ ખ હેતુઓમા સ ભવતો નથી. આશય એવો છે કે દુ ખ હેતુથી ઉત્પન્ન થયેલો વૈરાગ્ય રોગીલાં માણુસને ઉપજતા વૈરાગ્ય જેવો ક્ષણિક-પત ગીઓ હોય છે અને સુખ હેતુઓનુ એકાન્ત અનિત્યપણું સમજાયાથી

એવા મુરને મ્હોટાથી મ્હોટા અને ઇંદ્રાદિકને પણ પૂજ્ય એવા આપ શ્રી સ્તુતિ વિષયમા આવ્યા છો. ૮.

ઇતિ એકાદશઃ

દ્વાદશ પ્રકાશઃ

હે પ્રભુ ! પૂર્વ ભાવમા સ્પષ્ટ પુનઃ પુનઃ અભ્યાસથી આપે વૈરાગ્યને એવી રીતે પ્રાપ્ત કરેલ છે કે આ તીર્થંકરના ભવમા તે વૈરાગ્ય જન્મ પર્યંત સહજ ભાવને પ્રાપ્ત થ· યેલ છે. ૧.

હે નાથ ! સમ્યગ્ રત્નત્રયીના આરાધનમાં કુશળ એવા આપને સુખ હેતુમા જેવો નિર્મળ વૈરાગ્ય વર્તે છે તેવો ઇષ્ટ વિયોગાદિ દુઃખ હેતુઓમા સંભવતો નથી. આ-શય એવો છે કે દુઃખ હેતુથી ઉત્પન્ન થયેલો વૈરાગ્ય રોગીલાં માણુસને ઉપજતા વૈરાગ્ય જેવો ક્ષણિક-પતંગીઓ હોય છે અને સુખ હેતુઓનુ એકાન્ત અનિત્યપણું સમજાવી

[કયા સ્થળે] વિરક્ત નથી ? અપિતુ આપ સર્વત્ર વૈરાગ્યં-
વાન વર્તો છોજ ૬.

દુ ખગર્ભિત અને મોહગર્ભિત વૈરાગ્યમાં જ્યારે અ-
ન્યદર્શની િમગ્ન છે ત્ય રે આપનાગા તો કેવળ જ્ઞાનગર્ભિત
વૈરાગ્યજ એકતાને પામેલુ છે ૭

હે વીતરાગ ! સમભાવમા વર્તતા પણ સદાય સમસ્ત
જગતનો ઉપકાર કરનાર અને તેનું પાલન કરનાર વૈરાગ્ય-
મા સાવધાન અને પરબ્રહ્મ સ્વરૂપ એવા આપને અમારો
નમસ્કાર હો ! ૮ ઇતિ દ્વાદશઃ

ત્રયોદશ પ્રકાશઃ

(હેતુ નિગસ નામા)

આપનો હું અનઘ-નિષ્કલંક કિંકર છું. ૬.

વગર ગોપવેલા (પ્રગટ) રત્ન નિધાન, કર્મરૂપી વાડ રહિત કલ્પવૃક્ષ અને અચિન્ત્ય ચિંતામણિ રત્ન એવા આપને મેં આ મારો આત્મા અર્પણ કર્યો છે. ૭.

હે વીતરાગ ! જ્ઞાનાદિકના ફળ રૂપ સિદ્ધપણાનું જે યથાવસ્થિત સ્મરણ તેમા હું ભીનો નથી. અને આપ તો સિદ્ધ થયાથી ફળ રૂપ હેતુવાળાજ છો તેથી કર્તવ્ય કાર્યમાં વ્યામૂઢ એવા મારા ઉપર આપ કૃપા કરો. મારા ઉપર એવી કૃપા કરો કે હુ પણ આપની પેરે સ્વ કર્તવ્ય પરાયણ રહી, કર્મ જાળને તોડી નાખી, સિદ્ધ દશા પામું. ૮.

ઇતિ ત્રયોદશઃ

ચતુર્દશ પ્રકાશઃ

(યોગશુદ્ધિ નામા)

હે પ્રભુ ! મન વચન અને કાયાના કષ્ટકારી-(સાવ-

હે પ્રભુ ! પોતાના અપકારી કમઠ, ગોશાલકાદિક ઉપર આપે જેવો અનુગ્રહ કર્યો છે તેવો અન્યતીર્થિકો પોતાના ઉપકારી સેવક ઉપર પણ કરતા નથી તેથી આપનું સર્વ ચરિત્ર અલૌકિક-અદ્ભૂત આશ્ચર્યકારીજ છે ૫

હે પ્રભુ ! આપે ચંડકોશિકાદિક હિંસક પ્રાણીઓને પણ સદ્ગતિ પમાડવા વડે ઉદ્ધર્યા, અને સ્વઆશ્રિત સર્વાનુભૂતિ તથા સુનક્ષત્ર પ્રમુખની રક્ષા નહિ કરતા ઉપેક્ષા કરી આવુ આશ્ચર્યકારી આચરણ સ્વામી શા માટે કરે છે? એમ પૂછવાની પણ કોણ હામ ભીડે? કોઇ નહિ ૬.

હે વીતરાગ ! આપે ધ્યાન-સમાધિમા આત્માને એવો તો સ્થિર કરેલો છે કે " હુ સુખી છુ કે દુખી છુ " તેનુ આપને ભાન નથી ૭

ધ્યાતા ધ્યેય અને ધ્યાન એ ત્રણે આપમા એકતાને પામેલા છે એવુ આપનુ યોગ મહાત્મ્ય બીજા (જેમનુ હૃદયપર) બાહ્ય સૂક્ષ્મ માર્ગના પ્રવેશેનુ નથી તે) કેમ માને? એ તો જે જાણતા હોય તેજ જાણે ૮.

ઇતિ ચતુર્દશ

હે વીતરાગ! જે અન્યદર્શનીઓ આપના શાસનને પોતાના દર્શનની બરોબર લેખે છે તેઓ હન્ત ઇતિ ખેદે અજ્ઞાન ઉપહત જનો અમૃતને વિષ તુલ્ય લેખવા જેવું કરે છે ૫

હે પ્રભુ! જે મૂઢ જનો આપની ઇર્ષ્યા કરે છે તે વાણી તથા કર્ણથી રહિત હો! કેમકે પરનિંદાદિકમાં વાક્ કર્ણ રહિતપણું શ્રેયકારી છે વાક્ કર્ણ રહિતપણાથી પરનિંદાદિક કરી ન શકે અને તેથી તથાવિધ દુર્ગતિ ન પામે એ રહસ્યાર્થ છે ૬.

હે નાથ! જેમણે આપની આજ્ઞારૂપ અમૃત રસથી આત્માને સદાય સિંચિત કરેલ છે તે પુણ્યવંત જનોને અમારો નમસ્કાર હો! તેમને અમે આ બે હાથ જોડીએ છીએ અને તેમની અગે સેવા કરીયે છીએ ૭

હે પ્રભુ! જે ભૂમિમાં આપના ચરણના નખ કિરણો ચિરકાળ ચૂડામણિની આચરણા કરે છે તે ભૂમિને અમારા નમસ્કાર હો! એથી વધારે બીજું વચન અમારાથી .. કહિયે? ૮

તે પણ શકતો નથી એવી મારી છાની અકૃત્યતાને ધિક્કાર પડો ! ૩.

હે પ્રભુ ! કદાચિત્ સંસાર સુખાદિકમાં આસક્ત તો કદાચિત્ વિરક્ત, કદાચિત્ ક્રોધયુક્ત તો કદાચિત્ ઉપશમાન્ એવા મને રાગ દ્વેષ અને મોહાદિકે હાથવડે મર્કટની પેરે નચાવ્યો છે ૪

હે નાથ ! આપના ધર્મ માર્ગને પામ્યા છતાં મે મન વચન અને કાયના વ્યાપારથી કરેલા દુરાચારોવડે મસ્તક ઉપર અગ્નિ મૂક્યો. એટલે મે મન વચન કાયના અસદુપયોગવડે દુર્ગતિનુ દુઃખ ઉપાર્જન કર્યું ૫

હે નાથ ! [illegible] રક્ષણ કરવા સમર્થ એવા [illegible] (રક્ષક) છતાં મોહાદિક ચારો [illegible] અને ચારિત્રરૂપ અમૂલ્ય ત્રણ રત્નો હરી [illegible] હતાશ એવો હું [illegible]

હે વીતરાગ ! હું [illegible]
[illegible]
[illegible]

કૃત કારિત અને અનુમોદત એવુ મન વચન અને કાયાથી થયેલું મારૂ પાપ અપુનર્ભવે (ફરી તેવી પાપ પ્રવૃત્તિ ન થાય તેવા લક્ષ સહિત) મિથ્યા થાઓ, હું અંત:કરણથી કરેલા પાપની મફી માગુ છુ. ૨.

હે પ્રભુ! આપના પવિત્ર માર્ગને અનુસારે રત્નત્રયીના આરાધન સબંધી જે કઇ સુકૃત કીધુ તે બધુ હું અનુમોદુ છુ ૩

સર્વ અરિહંતાદિકના જે જે અર્હત્વાદિક ગુણ છે તે તે સર્વ ગુણ તે મહાનુભાવ સબધી હુ અનુમોદુ છુ ૪

હે વીતરાગ! મે આપનુ, આપના ઉપદિષ્ટ અનુષ્ઠાનના કરનાર (સિદ્ધોનુ આપના શાસનના રસિક મુનિજનોનુ અને આપના પ્રવચનનું હૃદય શુદ્ધિથી શરણ આદરેલુ છે ૫

સર્વ જીવોને હુ ખમાવુ છુ અને તે સર્વ જીવો મારી ઉપર ક્ષમા કરો! આપનુ અનન્ય શરણ ગ્રહણ કરેલા મુજને તે સર્વ જીવો ઉપર (સદાય) હિત બુદ્ધિ હો! ૬

હું એકલો છુ, મારૂ કોઇ નથી અને હુ કોઇનો

થી આપની આકૃતિ બગડેલી નથી એટલે આપ રાગાદિક વિકારરહિત અવિકૃત આકૃતિનેજ ધારો છો ૨.

હે વીતરાગ ! ત્રિશૂલ, ધનુષ્, અને ચક્રાદિક શાસ્ત્ર-ધારી હસ્તપલ્લવવાળા આપ નથી તેમજ કામિનીના કોમળ અંગને આલિંગન દેવામાં પણ આપ આસક્ત નથી. તથાપ્રકારના વિકારવર્જિત આપ નિર્વિકારી છો. ૩.

નિંદ્ય-લોક વિરૂદ્ધ આચરણથી આપે અન્ય-લૌકિક દેવોની જેમ મહાજનને ત્રાસ ઉપજાવ્યો નથી તેમજ પ્ર-કોપ તથા પ્રસાદાદિકવડે દેવ મનુષ્યને આપે વિડંબિત પણ કરેલ નથી. તેવા કાર્યથી આપ સદંતર દૂરજ છો ૪.

વળી જગત્‌ની સૃષ્ટિ પાલન અને સંહાર કરવામાં અન્ય દેવોની પેરે આપ પ્રવર્ત્યા નથી તેમજ નટ વિટ ઉચિત નૃત્ય, હાસ્ય અને ગીતાદિક વિલાસ વડે આપે આપની સ્થિતિ ઉતારી પાડી નથી. ૫.

હે વીતરાગ ! એવી રીતે આપ સર્વ લૈકિક દેવો કરતાં સર્વથા વિલક્ષણ છો. તો પછી પરીક્ષક લોકોએ દેવ તરીકે [illegible]

અષ્ટાત્રિંશત્તિતમ પ્રકાશઃ

હે પ્રભુ! આપના દીલમાં હું વસું! એ વાર્તા ઘણુ દુર્લભ છે પરંતુ આપ મારા દીલમાં વસો! આવી સ્થિર થાઓ! એટલે બસ, મને બીજી કંઈ જરૂર નથી. ૧

હે વીતરાગ! પરવંચન કરવામાં કુશળ એવા બીજા લૌકિક દેવો પોતાથી પ્રતિકૂળ વર્તનાર કેટલાકને કોપથી નિગ્રહ કરીને અને સ્વ અનુકૂળ વર્તનાર કેટલાક શાક્તજનોને વરદાનથી સંતોષી મુગ્ધજનોને ઠગે છે એવા ઠગના આપ કદાપિ પરતા નથી. ૨

રાગદ્વેષાદિકના અભાવવડે નહિં પ્રસન્ન થયેલા વીત-રાગ પાસેથી મોક્ષાદિક ફળ શી રીતે પમાય? એ વચન અયુક્ત છે, કેમકે [illegible] ચેતનારહિત [illegible]થી અપ્રસ-ન્ન ચિંતામણિ અને કામકુંભાદિક વિધિવત્ આરાધનાથી ફળીભૂત નહીં થતા શું? [illegible] સાધક છે એવી રીતે વીત-રાગ પણ ફળીભૂત થાય છે. વીતરાગની અખંડ [illegible]

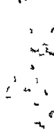
કરવામા તત્પર થયેલા અનંતા જીવો પૂર્વે નિર્વાણ પામ્યા છે વળી વર્તમાનકાળે મહાવિદેહાદિક ક્ષેત્રમા ઉત્તમ જીવો મોક્ષપદ પામે છે તેમજ ભવિષ્ય કાળમા બીજા ઉત્તમ જીવો નિર્વાણ પદ પામશે ૭.

હે વીતરાગ ! પ્રસન્નતા કરવા માટે દીનતા તજીને આપની આજ્ઞા વડેજ જીવો કર્મ રૂપી પંજરમાંથી મુક્ત થાય છે (માટે ઉપર સક્ષેપમા કહેલી જિનનુ જ રહુસ્ય સવિશેષ ગુરૂગમ્ય ધારી તેનુ જ આરાધવા અહોનિશ લક્ષ રાખવુ ઉપયુક્ત છે. જ્યારે ત્યારે એમ કરવા વડેજ કલ્યાણ છે) ૮

ઇતિ એકોનવિંશતિતમ

વિંશતિતમ પ્રકાશઃ

હે વીતરાગ ! આપના પાદપીઠે લુઠતાઃ મારાં મસ્તક પુષ્પ પરમાણુઓના કણીયા જેવી આપના ચરણની સેવકાળ (મારો મોક્ષ થાય ત્યાં સુધી) સ્થિર રહો. ૧

હે વીતરાગ ! સર્વત્ર સ્ખલના પામતી આ મારી
જો આપના ગુણ ગાન પ્રત્યે સ્પૃહાવાળી થઇ છે તો
કલ્યાણ થાઓ ! આપના સદ્ભૂત ગુણથી પરાઙ્મુખ
। જીભનુ પ્રયોજનજ શું છે ? કંઇજ નથી ૭.

હે પ્રભુ ! હું આપનો આધીન વર્તનારો પ્રેષ્ય છું,
ાકૃ સ્વામી સેવામા નિપુણ દાસ છું અને આજ્ઞા વચ-
ઉઠાવવામા ચતુર એવો આપનો સેવક (કિંકર) છું.
. 'આ મારો સેવક છે' એમ ઓમ્ એટલો શબ્દ
ાી આપ મને સેવક તરીકે સ્વીકારો. હે નાથ ! આથી
રે શુ યાચુ ? આપના 'ઓમ્' એવા વચન ઉપરાંત
ાું કશું હું યાચતો નથી ૮.

શ્રી હેમચંદ્ર સૂરિએ પ્રતિપાદિત કરેલા આ
ારાગ સ્તોત્રથી શ્રી કુમારપાલ ભૂપાલ અભીષ્ટ એવું
ાક્ષ) ફળ પામો ! ૯

"ઉક્ત સ્તોત્રાર્થનું યથાવિધ પઠન, પાઠન, શ્રવ-
ાનાદિક કરનાર સજ્જન વર્ગનુ પણ સર્વ શ્રેય થાઓ !"
તેશમ્.

ज्ञानं सर्वत्रगं चक्षुः

॥ श्रीउमास्वातिवाचकविरचितम् ॥

॥ तत्त्वार्थाधिगमसूत्रम् ॥

રહસ્યાર્થ સાથે.

સ્વધર્મી ભાઈઓ બ્હેનોને વાચવા ભણવા નિમિત્તે
છપાવી પ્રસિદ્ધકર્તા

માસ્તર પુરૂષોત્તમદાસ જયમલ.

સુરત.

પ્રથમાવૃત્તિ પ્રત ૧૦૦૦

હનુમાનના તીગડી સામે શ્રી જૈન તીર્થોદય પ્રેસમાં
શા કપૂરચંદ ઠાકરશીએ છાપ્યું

શીહોર. (કાઠીયાવાડ)

સંવત ૧૯૭૭ વીર સંવત ૨૪૪૭. સને ૧૯૨૧.

વિષયાનુક્રમ.

ઉપોદ્‌ઘાત.

જન્મ મરણરૂપ સંસારચક્રના ભ્રમણવડે શ્રાંત થયેલ જીવોના સંતપ્ત હૃદયોને શાંતિ આપી, તેની આધ્યાત્મિક ભાવનાઓને સતેજ કરી, તે ભાવનાદ્વારા પરમપદને અનુકૂળ પ્રવૃત્તિમાં તેને જોડી, અપવર્ગની પ્રાપ્તિ કરાવનાર સદ્‌જ્ઞાન છે પુસ્તકો તેવા સદ્‌જ્ઞાનની પ્રાપ્તિના સાધનભૂત હોવાથી પૂર્વકાળના મહા સમર્થ જ્ઞાની પુરૂષોના રચેલા ગ્રંથો-મૂળ અથવા ચાલુ જમાનાની કસાયેલી કલમથી લખાયેલા તેના ભાષાંતર (વિવેચન) સાથે અથવા નવીન પદ્ધતિથી વિદ્વાન્ મુનિવર્ય તથા શ્રાવકવર્યના લખેલા કે સંશોધન કરી સંગ્રહ કરેલા ગ્રંથો અલ્પ મૂલ્યે આપી ગામો ગામ અને ઘરોઘર તેનો લાભ આપવાનો અમારો આ પ્રયાસ છે. આ આવૃત્તિમાં મૂળ ભાગ મુખ્યતાએ શ્રેયસ્કર મંડલ તરફથી બહાર પડેલ ભાષાન્તરનોજ છે

૨ તત્ત્વ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિદ્વારા મોક્ષપદ સરળતાથી મેળવી શકાય એ વાત સિદ્ધ હોવાથી તત્ત્વજ્ઞાનમય મોક્ષ માર્ગ-

૩ ભેદ, જીવના ભેદ, ઇંદ્રિય, ગતિ, શરીર, તેના પ્રયોજ નો–હેતુઓ, આયુષ્યની હીયમાન અને અન્યથા સ્થિતિ ગેરે વર્ણવેલ છે. ત્રીજા અધ્યાયમાં નરક પૃથ્વી, નારક જીવોની વેદના તથા આયુષ્ય, મનુષ્યક્ષેત્રનું વર્ણન અને ર્યંચના ભેદ તથા સ્થિતિ વગેરે આવે છે. ચોથા અધ્યાયમાં વલોક અને દેવતાઓની ઋદ્ધિ. જઘન્યોત્કૃષ્ટ આયુષ્ય વગેરે ણતો બતાવી છે પાચમા અધ્યાયમા ધર્માસ્તિકાયાદિ ગજીવનુ તથા દ્રવ્યના લક્ષણનું, છઠ્ઠામા આસ્રવનું, સાત- ામા દેશ અને સર્વવિરતિનુ, આઠમામા મિથ્યાત્વાદિ ડેતુથી થતા બ ધનું, નવમામા સ વર તથા નિર્જરાનુ અને ;શમા અધ્યાયમા મોક્ષ તત્ત્વનું વર્ણન છે. તે પછી આખા ગ્ર ધના સાર રૂપ મોક્ષમાર્ગ ટુ કમા વર્ણવેલ છે. ઉપસંહા- રમા ૩૨ શ્લોકવડે સિદ્ધનુ સ્વરૂપ બહુ સારી રીતે વર્ણ- વેલ છે, અને પ્રાતે ગ્ર થકારની પ્રશસ્તિ આપવામા આવેલ છે,

૫ પાચશે પ્રકરણના કર્તા પૂર્વધારી શ્રીમાન્ ઉમા- સ્વતિ વાચકે આ ગ્ર થ તેના ભાષ્ય સહિત રચ્યો છે આ ગ્ર થમા સૂત્રોના કાઇક ન્યૂન બસો શ્લોક અને ભાષ્યના ૨૨૦૦ શ્લોક છે. શ્રી સિદ્ધસેન ગણિકૃત [૧૮૨૦૨ શ્લોક પ્રમાણ] ટીકા અને શ્રીમદ્ હરિભદ્રસૂરિકૃત (૧૧૦૦૦ શ્લોક પ્રમાણ) ટીકા આ સૂત્ર ઉપર થયેલ લભ્ય છે. આ બન્ને

ઉપર હરિભદ્રસૂરિએ ટીકા રચી છે તે પણ ઉક્ત ગ્રંથક-
ર્તાના લખેલ છે એમ માનવાને કારણો છે.

૮ કલકત્તાની રોયલ એસીયાટીક સોસાઇટી મારફત
છપાએલ તત્ત્વાર્થ ભાષ્યની એપેન્ડીક્સ ડી (પૃષ્ઠ ૪૪–૪૫)
મા બીજા ગ્રંથોમા ઉમાસ્વાતિ મહારાજના વચનો [જે વ-
ર્તમાન ગ્રંથમા નથી તે] કહીને જે ફકરા આપ્યા છે તેથી
૫૦૦ ગ્રંથો ઉમાસ્વાતિ મહારાજે બનાવેલ કહેવામા આવે
છે તે વાતને ટેકો મળે છે તેમા આપેલ ઉપરાત નીચેના
ફકરાઓ પણ તેમના ગ્રંથના હોય એમ જણાય છે આ
ફકરાઓમા વાચક શબ્દ વાપર્યા છે તેથી ઉમાસ્વાતિ મહા-
રાજના આ વચન છે એમ માની આ ફકરા ઉતાર્યા છે—

(અ) ભાવવિજયજી વિરચિત ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રની
વૃત્તિના નીચે મૂજબ લખાણ છે.

અધ્યયન ૧૦, શ્લોક ૧, પૃષ્ઠ ૨૦૪ બી (૨)

उक्तं वाचकमुख्यैः—

परिभवसि किमिति लोकं, जरसा परिजर्जरीकृतशरीरम् ।
अचिरात्त्वमपि भविष्यसि, यौवनगर्वं किमुद्वहसि ॥ १ ॥

[બી] શાન્ત્યાચાર્ય વિરચિત ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર
વૃત્તિના નીચે મૂજબ લખાણ છે—

ा—सन्ति सम्पातिमाः सत्त्वाः, सूक्ष्माश्च व्यापिनोऽपरे ।
तेषां रक्षानिमित्तं च, विज्ञेया मुखवस्त्रिका ॥ ३ ॥
च—भवन्ति जन्तवो यस्मा—दन्नपानेषु केषुचित् ।
तस्मात्तेषां परीक्षार्थं, पात्रग्रहणमिष्यते ॥ ४ ॥
परं च—सम्यक्त्वज्ञानशीलानि, तपश्चेतीह सिद्धये ।
तेषामुपग्रहार्थाय, स्मृतं चीवरधारणम् ॥ ५ ॥
शीतवातातपैर्दंशै—र्मशकैश्चापि खेदितः ।
मा सम्यक्त्वादिषु ध्यानं, न सम्यक् संविधास्यति ॥ ६ ॥
तस्य त्वग्रहणे यत् स्यात्, क्षुद्रप्राणिविनाशनम् ।
ज्ञानध्यानोपघातो वा, महान् दोषस्तदैव तु ॥ ७ ॥

४ અધ્યયન ૪, શ્લોક પાનુ ૧૯૧ એ (૩)

आह च वाचकः— इह चेन्द्रियप्रसक्ता निधनमुनगमुः तद्यथा—गार्ग्यः सत्यकिर्नैकर्द्धिगुणं प्राप्तोऽनेकशाकुशलोऽनेकविद्याबलसम्पन्नोऽपि ॥

૫ અધ્યયન ૪, શ્લોક ૧, પાનુ ૧૯૧ ની [૮]

उक्तं च वाचकैः—

मङ्गलैः कौतुकैर्योगै—र्विद्यामन्त्रैस्तथौषधैः ।
न शक्ता मरणात् त्रातुं, सेन्द्रा देवगणा अपि ॥

૯ ઉમાસ્વાતિ મહારાજના સમયનો ચોક્કસ નિ...

जैनानन्द महोदधिरत्न २

श्री उमास्वातिवाचकविरचितस्य

तत्त्वार्थाधिगमसूत्रस्य ॥

॥ स्वोपज्ञा : सम्बन्धकारिका : ॥

सम्यग्दर्शनशुद्धं यो ज्ञानं विरतिमेव चाप्नोति
दुःखनिमित्तमपीदं तेन सुलब्धं भवति जन्म ॥ १

जन्मनि कर्मक्लेशै रनुबद्धेऽस्मिंस्तथा प्रयतितव्यम्
कर्मक्लेशाऽभावो यथा भवत्येष परमार्थः ॥ २

परमार्थाऽलाभे वा दोषेष्वारम्भकस्वभावेषु
कुशलानुबन्धमेव स्यादनवद्य यथा कर्मः ॥ ३

છે તે પુરૂષનો દુઃખના નિમિત્તભૂત એવો આ જન્મ પણ
મળ્યો કહેવાય છે. ૧

કર્મ અને તેનાથી થતા દુઃખોની પરંપરા વાળા આ
ામા જેવી રીતે કર્મ અને કલેશનો અભાવ થાય તે પ્રકારે
ન કરવો જોઇએ, કર્મ કલેશ નો અભાવ થાય એજ પર-
ા (મોક્ષ) છે. ૨

કર્મનો બંધ કરાવવાના સ્વભાવવાળા કષાય રૂપ દોષોને
ો જો પરમાર્થ–મોક્ષની પ્રાપ્તિ ન થાય તો જેવી રીતે મોક્ષને
ુકૂલ એવા પુણ્યનો અનુબંધ થાય તેવી રીતે નિરવદ્ય
ાપ રહીત) કાર્ય કરવા ૩

અધમતમ (અત્યંત હલકો) મનુષ્ય આલોક અને
લોકમા દુખદેનારા કામનો આરંભ કરે છે, અધમ પુરૂષ આ
કમા ફળદાયક કર્મોનો કેવળ આરંભ કરે છે અને વિમધ્યમ
ુ તો ઉભયલોકમાં ફળદાયક કામ આરંભે છે. ૪

મધ્યમપુરૂષ પરલોકના હિતને માટેજ નિરંતર ક્રિયામાં
ર્તે છે અને વિશિષ્ટ મતિવાળો ઉત્તમપુરૂષ તો મોક્ષને
ટેજ પ્રયત્ન કરે છે ૫

शुभकर्मासेवन भाविनभावो भवेष्वनेकेषु
ज्ञातेक्ष्वाकुषु सिद्धार्थनरेन्द्रकुलदीपः ॥ ११
नैः पूर्वाधिगतैरपति पातिर्तैर्मति श्रुतावधिभिः
भिरपि शुद्धैर्युक्तः शैत्यद्युतिकान्तिभिरिवेन्दु ॥ १२
भसारसत्त्वसंहननवीर्यमाहात्म्यरूपगुणयुक्तः ।
जगति महावीर इति त्रिदशैर्गुणतःकृताभिख्यः ॥ १३

અનેકભવોમાશુભકર્મના સેવનવડે વાસિત કર્યા છે પરિ-
જેણે એવા અને સિદ્ધાર્થરાજાના કુળમા દીપક સમાન
તે ભગવાન ઇક્ષ્વાકુવશ (ની જ્ઞાત નામની ક્ષત્રિય જાતી-
ઉત્પન્ન થયા. ૧૧

પહેલા ભવમા પામેલા અપ્રતિપાતિ મતિ શ્રુત અને
ધી એ ત્રણે શુદ્ધ જ્ઞાનોવડે યુક્ત જેમ શીતળતા દ્યુતિ
ને કાંતિવડે ચદ્ર શોભે તેમ શોભતા ૧૨

શુભ શ્રેષ્ઠ સત્વ સઘયણ વીર્ય અને મહાત્મ્યરૂપ ગુણ-
ળા અને દેવતાઓએ ગુણથકી જગતને વિષે મહાવીર
પ્રકારે નામ સ્થાપન કર્યું છે એવા ૧૩

પરોપદેશવિના પોતેજ તત્વના જાણ, પ્રાણીઓના હિત-
માટે તત્પર, અચળ સત્વવાળા અને ઇદ્રો સહિત દેવતા-
દેવોએ પ્રશસેલો છે ગાભસ્ત્વ ગુણ જેમનો એવા ૧૪

: शुभकर्मासेवन भावितभावो भवेष्वनेकेषु
ज्ञे ज्ञातेक्ष्वाकुषु सिद्धार्थनरेन्द्रकुलदीपः ॥ ११
नैः पूर्वाधिगतैरप्रतिपातैर्मतिश्रुतावधिभिः
भिरपि शुद्धैर्युक्तः शैत्यद्युतिकान्तिभिरिवेन्दु ॥ १२
शुभसारसत्त्वसंहननवीर्यमाहात्म्यरूपगुणयुक्तः ।
गति महावीर इति त्रिदशैर्गुणतःकृताभिख्यः ॥ १३

અનેકભવોમાશુભકર્મના સેવનવડે વાસિત કર્યા છે પરિ-
જેણે એવા અને સિદ્ધાર્થરાજાના કુળમા દીપક સમાન
તે ભગવાન ઇક્ષ્વાકુવંશ (ની જ્ઞાત નામની ક્ષત્રિય જાતી-
ઉત્પન્ન થયા.. ૧૧

પહેલા ભવમા પામેલા અપ્રતિપાતિ મતિ શ્રુત અને
થી એ ત્રણે શુદ્ધ જ્ઞાનો વડે યુક્ત જેમ શીતળતા ઘુતિ
કાંતિવડે ચંદ્ર શોભે તેમ શોભતા ૧૨

શુભ શ્રેષ્ઠ સત્ત્વ સંઘયણ વીર્ય અને મહાત્મ્યરૂપ ગુણ-
ા અને દેવતાઓએ ગુણથકી જગતને વિષે મહાવીર
પ્રકારે નામ સ્થાપન કર્યું છે એવા ૧૩

પરોપદેશવિના પોતેજ તત્ત્વના જાણ, પ્રાણીઓના હિત-
માટે તત્પર, અચળ સત્ત્વવાળા અને ઇંદ્રો સહિત લોકા-
દેવોએ પ્રશંસેલો છે શુભસત્ત્વ ગુણ જેનનો એવા ૧૪

यः शुभकर्मासेवन भावितभावो भवेष्वनेकेषु
जज्ञे ज्ञातेक्ष्वाकुषु सिद्धार्थनरेन्द्रकुलदीपः ॥ ११
ज्ञानैः पूर्वाधिगतैरप्रतिपतितैर्मतिश्रुतावधिभिः
त्रिभिरपि शुद्धैर्युक्तः शैत्यद्युतिकान्तिभिरिवेन्दुः ॥ १२
शुभसारसत्त्वसंहननवीर्यमाहात्म्यरूपगुणयुक्तः ।
जगति महावीर इति त्रिदशैर्गुणतः कृताभिख्यः ॥ १३

અનેકભવોમાં શુભકર્મના સેવનવડે વાસિત કર્યા છે પરિ... જેણે એવા અને સિદ્ધાર્થરાજાના કુળમાં દીપક સમાન ...તે ભગવાન ઇક્ષ્વાકુવંશ (ની જ્ઞાત નામની ક્ષત્રિય જાતિમાં) ઉત્પન્ન થયા ૧૧

પહેલા ભવમાં પામેલા અપ્રતિપાતિ મતિ શ્રુત અને ...ધી એ ત્રણે શુદ્ધ જ્ઞાનોવડે યુક્ત જેમ શીતળતા દ્યુતિ ...ને કાંતિવડે ચંદ્ર શોભે તેમ શોભતા ૧૨

શુભ શ્રેષ્ઠ સત્ત્વ સંઘયણ વીર્ય અને ... સ્વરૂપ ગુ...ણા અને દેવતાઓએ ગુણથી જગતને વિષે મહા... પ્રકાર નામ સ્થાપન કર્યું છે એવા ૧૩

[illegible]

केवलमधिगम्य विभुः स्वयमेव ज्ञानदर्शनमनन्तम्
लोकहिताय कृतार्थोऽपि देशयामास तीर्थमिदम् ॥ १८

द्विविधमनेकद्वादशविधं महाविषयममितगमयुक्तम्
संसारार्णवपारगमनाय दुःखक्षयायालम् ॥ १९

ग्रन्थार्थवचनपटुभिः प्रयत्नवद्भिरपि वादिभिर्निपुणैः
अनभिभवनीयमन्यैर्भास्कर इव सर्वतेजोभिः ॥ २०

સ્વયમેવ અન ત કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શનને પામીને
ુ મહાવીર દેવ કૃતાર્થ છતા પણ લોકહિતને માટે આ
ર્થ (પ્રવચન) ને પ્રકાશતા હવા. ૧૮

(અ ગબાહ્ય અને અ ગપ્રવિષ્ટ એમ બે પ્રકારે, [આંગબા-
] અનેક પ્રકારે, [આંગ પ્રવિષ્ટ] બાર પ્રકારે, મહાન્
ષયવાળુ, અનેક આલાવાએ સહિત, સ સાર સમુદ્રનો પાર
મવાને અને દુઃખનો નાશ કરવાને સમર્થ એવું તીર્થ
પ્રભુ દેખાડી ગયા છે. પ્રભુએ પ્રકાશ્યું છે.)

જેમ બીજાં સર્વતેજવડે સૂર્ય પરાભવ ન પામે તેમ
ગ્રંથોના અર્થ નિરૂપણ કરવામા પ્રવિણ અને પ્રયત્નવાન
એવા નિપુણવાદીઓવડે પણ ખ ડન કરી શકાય નહિ એવુ
આ તીર્થ પ્રભુએ પ્રવર્તાવ્યું છે. ૨૦

श्रमपात्रिचिन्त्यात्मगतं तस्माच्छ्रेयः सदोपदेष्टव्यम्
आत्मानं च परं च हि हितोपदेष्टानुगृह्णाति
नर्ते च मोक्षमार्गाद्धितोपदेशोऽस्ति जगति कृत्स्नोऽ
तस्मात्परमिममेवेति मोक्षमार्गं प्रवक्ष्यामि. ॥

પરમ ઋષિ અને પરમ પૂજ્ય એવા વીર ભગવા
િકરણ શુદ્ધિએ નમસ્કાર કરીને, અલ્પ શબ્દો છતાં
અર્થવાળો જે અરીહંત વચનના એક દેશ (ભાગ) નો સ
કરનાર આ તત્ત્વાર્થાધિગમ નામના લઘુ ગ્રન્થને શિ
હિત માટે હું (ઉમાસ્વાતી વાચક) વર્ણન કરીશ. ૨૧

મહાન, ઘણા મોટા વિષયવાળા અને દુર્ગમ (મુશ્
થી સમજાય તેવો) છે નય અને ભાષ્યરૂપ કાંઠો જે
એવા જિનવચનરૂપી મહાસાગરનો સંગ્રહ કરવાને કો
સમર્થ થઈ શકે ? ૨૩

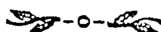
જે પુરૂષ અતિ વિશાળ [illegible]
જિનવચનને સંપૂર્ણ રીતે સંગ્રહ કરવાની ઇચ્છા [illegible]
તે મૂર્ખ મસ્તક વડે પર્વતને તોડવાને ચાહે છે, બે [illegible]
પૃથ્વીને ઉપાડવાને ચાહે છે, સમુદ્રને બે [illegible]
પાર પામવાને ચાહે છે અને [illegible]
ભૂર (જગ) ને માપવા [illegible]
[illegible] કરવા ચાહે છે, [illegible]

जैनानन्द महोदधि रत्न २

॥ ॐ अर्हम् ॥

। श्रीतत्त्वार्थाधिगमसूत्रम्. ॥

પ્રથમોઅધ્યાયઃ ।

१ सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्राणि मोक्षमार्गः ।

સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યક્ચારિત્ર એ ત્રણે મળીને મોક્ષમાર્ગ છે.

એ ત્રણે એકત્ર હોય ત્યારેજ મોક્ષના સાધન છે ત્રણ-માંથી કોઇપણ એકનો અભાવ હોય તો તે મોક્ષના સાધન થઈ શકે નહિ એ માટે પ્રથમની પ્રાપ્તિ થયે છતે પાછળની પ્રાપ્તિની ભજના (હોય કે ન હોય) સમજવ

३ तन्निसर्गादधिगमाद्वा ।

તે સમ્યગ્દર્શન નિસર્ગ[1] [પરના ઉપદેશ વિના અપૂર્વકરણના યોગે સ્વાભાવિક પરિણામ—અધ્યવસાય]થી અથવા અધિગમ[2] [ઉપદેશ] થી થાય છે ૩

४ जीवाजीवाश्रवबन्धसंवरनिर्जरामोक्षास्तत्त्वम् ।

જીવ, અજીવ, આશ્રવ બન્ધ, સંવર નિર્જરા અને મોક્ષ એ [સાત પ્રકારનો અર્થ અથવા એ સાત પદાર્થો] તત્ત્વ છે વિસ્તારથી આ પદાર્થો આગળ કહેવાશે ૪

५ नामस्थापनाद्रव्यभावतस्तन्न्यासः ।

ભાવાર્થ—નામ, સ્થાપના દ્રવ્ય અને ભાવથકી તે જીવાદિ સાત તત્ત્વનો નિક્ષેપ થાય છે

વિસ્તારથી લક્ષણ અને ભેદ્રાદિ જાણવાને માટે કહે ચણ

---

૧ નિસર્ગ પરિણામ ... આ અપરોપદેશ એ પર્યાય શબ્દો છે

૨ આપગમ આભગમ ... નિમિત્ત શ્રવણ, શિક્ષા અને ઉપદેશ એ પણ પર્યાય ...

જેમકે—સમ્યગ્દર્શન શું છે?, દ્રવ્ય છે, સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ અરૂપી છે જીવાસ્તિકાયનો એક ભાગ હોવાથી નીસ્કધ તથા નોગ્રામ છે, કોનુ સમ્યગ્દર્શન? આત્મસયોગે, પરસયોગે અને ઉભયસયોગે પ્રાપ્ત થાય છે, તેમા આત્મસયોગે જીવનું સમ્યગ્દર્શન, પરસયોગે જીવ કે અજીવનું અથવા એક કરતા વધારે જીવ કે અજીવનું સમ્યગ્દર્શન, ઉભયસયોગે જીવ જીવનુ સમ્યગ્દર્શન, જીવ બે જીવોનુ સમ્યગ્દર્શન. જીવ અને ઘણા જીવોનુ સમ્યગ્દર્શન. એવી રીતે જીવની સાથે અજીવના એક બે અને બહુવચનના ભાગા લેવા

સમ્યગ્દર્શન શાથી થાય? નિસર્ગ અથવા અધિગમ [ગુરૂઆદિ સમક્ષ જે શુભક્રિયા કરવી] તેથી થાય તે બને સમ્યગ્દર્શનો દર્શનમોહનીય કર્મના ક્ષય, ઉપશમ કે ક્ષયોપશમથી થાય છે.

અધિકરણ ત્રણ પ્રકારે છે આત્મસન્નિધાન, પરસન્નિધાન અને ઉભયસન્નિધાન આત્મસન્નિધાન તે અભ્યંતર સન્નિધાન, પરસન્નિધાન તે બાહ્યસન્નિધાન અને ઉભયસન્ ...

કાળ, અંતર, ભાવ અને અલ્પબહુત્વ એ આઠ અનુયો-ગવડે કરીને પણ સર્વ ભાવોનુ જ્ઞાન થાય છે

તે આ પ્રમાણે—૧ સમ્યગ્દર્શન છે કે નહિ? છે. કયા છે? અજીવને વિષે નથી, જીવોને વિષે પણ તેની ભજના જાણવી ગતિ, ઇદ્રિય, કાય. યોગ, કષાય, વેદ, લેશ્યા, સમ્યકત્વ, જ્ઞાન, દર્શન ચારિત્ર, આહાર અને ઉપ-યોગ એ ૧૩ અનુયોગદ્વારને વિષે યથાસભવ સદ્ભૂત પ્રરૂ-પણા કરવી. ૨ સમ્યગ્દર્શન કેટલા છે? સમ્યગ્દશન અ-સખ્યાત છે, સમ્યગ્દષ્ટિ તો અનતા છે. ૩ સમ્યગ્દર્શન કેટલા ક્ષેત્રમા હોય? લોકના અસખ્યાતમા ભાગમા હોય. ૪ સમ્યગ્દર્શને કેટલું ક્ષેત્ર સ્પર્શેલુ છે? લોકનો અસં-ખ્યાતમો ભાગ, સમ્યગ્દષ્ટિવડે તો સર્વલોક, અહી સમ્ય-ગ્દષ્ટિ અને સમ્યગ્દર્શનમા શુ ફેરફાર છે તે જણાવે છે—મતિજ્ઞાનનો ભેદજે અપાય અને સમ્યક્ત્વમોહનીયના દળીયાવડે સહિતને સમ્યગ્દર્શન થાય છે. અપાય મતિજ્ઞાન સબધી છે અને તેના યોગે સમ્યગ્દર્શન થાય છે, ને [મતિજ્ઞાન] કેવળીને નથી તેથી કેવળી સમ્યગ્દર્શની નથી

તે [પાચ પ્રકારનું] જ્ઞાન [બે] પ્રમાણમાં વ્હેચા-
ેલું છે. ૧૦

११ आद्ये परोक्षम् ।

પહેલા બે મતિ–શ્રુતજ્ઞાન પરોક્ષ પ્રમાણ છે.

આ બંને જ્ઞાનને નિમિત્તની અપેક્ષા હોવાથી પરોક્ષ
છે કેમકે મતિજ્ઞાન ઇન્દ્રિય નિમિત્તક અને અનિદ્રિય (મન)
નિમિત્તક છે અને મતિપૂર્વક તથા પરના ઉપદેશથકી શ્રુત
જ્ઞાન થાય છે. ૧૧

१२ प्रत्यक्षमन्यत् ।

પૂર્વોક્ત બે જ્ઞાન શિવાયના અન્ય [અવધિ, મન પ-
ર્યાય અને કેવલ] એ ત્રણ જ્ઞાન પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ છે.

ઇદ્રિયના નિમિત્તવિના આત્માને પ્રત્યક્ષ હોવાથી આ
ત્રણ જ્ઞાન પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ છે. જેનાવડે પદાર્થો જાણી શકાય
તે પ્રમાણ કહેવાય છે. અનુમાન, ઉપમાન, આગમ, અર્થા-
પત્તિ, સંભવ અને અભાવ એ પ્રમાણો પણ કોઇ માને
છે પણ અહીં તેને ગ્રહણ નહીં કરતાં ફક્ત બેજ પ્રમાણો
કહ્યા છે. તેનુ કારણ એ છે કે–એ સર્વ પ્રમાણો ઇન્દ્રિય અને

બહુ, બહુવિધ (ઘણા પ્રકારે), ક્ષિપ્ર (જલદીથી), ગનિશ્રિત (ચિન્હ વિના), અનુક્ત (કહ્યાવિના) અને ધ્રુવ નિશ્ચિત) એ ૭ અને તેના ૭ પ્રતિપક્ષી એટલે અબહુ (થોડુ), અબહુવિધ (થોડા પ્રકારે), અક્ષિપ્ર (લાબાકાળે), નિશ્રિત (ચિન્હુવડે) ઉકત (કહેલુ) અને અધ્રુવ (અનિશ્ચિત) એ બાર ભેદે અવગ્રહાદિક થાય છે. ૧૬

१७ अर्थस्य ।

અર્થ (સ્પર્શનાદિ વિષય)ના અવગ્રહ આદિ મતિજ્ઞાનના ચારે ભેદો થાય છે ૧૭

१८ व्यंजनस्यावग्रहः ।

વ્યજન (દ્રવ્ય) નો તો એકલો અવગ્રહુજ થાય છે.

એ રીતે વ્યજનનો અને અર્થના અમ બે પ્રકારનો અવગ્રહ જાણવો ઇહાદિ ભેદો તો અર્થનાજ થાય. ૧૮

१९ न चक्षुरनिन्द्रियाभ्याम् ।

ચક્ષુ અ ન વડે વ્યજન (દ્રવ્ય) નો અવગ્રહ થતો નથી, પણ બાકીની ચાર ઇંદ્રિયવડેજ થાય છે.

એ પ્રકારે મતિજ્ઞાનના ઇંદ્રિય અને અનિંદ્રિય એમ

જ્ઞાતધર્મકથા, ૭ ઉપાસક દશાંગ, ૮ અન્તકૃદ્દશાંગ, ૯ અનુત્તરોપપાતિક દશાંગ, ૧૦ પ્રશ્નવ્યાકરણ, ૧૧ વિપાક ૧૨ દ્રષ્ટિવાદસૂત્ર.

હવે મતિજ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાનમાં શું ફેરફાર છે તે અહીં જણાવે છે —ઉત્પન્ન થઇ નાશ નહિ પામેલ એવા પદાર્થને ગ્રહણ કરનાર વર્તમાનકાળવિષયક મતિજ્ઞાન છે અને શ્રુતજ્ઞાન તો ત્રિકાળવિષયક છે. એટલે જે પદાર્થ ઉત્પન્ન થયેલ છે, જે ઉત્પન્ન થઇ નાશ પામેલ છે અને જે હવે પછી ઉત્પન્ન થવાનો છે તે સર્વને શ્રુતજ્ઞાન ગ્રહણ કરનાર છે

હવે અંગબાહ્ય અને અંગપ્રવિષ્ટમાં શું ભેદ છે તે જણાવે છે વક્તાના ભેદથી આ બે ભેદ થયા છે, તે આ પ્રમાણે—સર્વજ્ઞ [illegible]

જ્ઞાતધર્મકથા, ૭ ઉપાસક દશાગ, ૮ અન્તકૃદ્દશાગ, ૯ [illegible]નુત્તરોપપાતિક દશાગ, ૧૦ પ્રશ્નવ્યાકરણ, ૧૧ વિપાક [illegible]૨ દ્રષ્ટિવદસૂત્ર

હવે મતિજ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાનમા શુ ફેરફાર છે તે [illegible]હીં જણાવે છે. —ઉત્પન્ન થઇ નાશ નહિ પામેલ એવા [illegible]દાર્થને ગ્રહણ કરનાર વર્તમાનકાળવિષયક મતિજ્ઞાન છે [illegible]ને શ્રુતજ્ઞાન તો ત્રિકાળવિષયક છે. એટલે જે પદાર્થ [illegible]ત્પન્ન થયેલ છે, જે ઉત્પન્ન થઇ નાશ પામેલ છે અને જે [illegible]વે પછી ઉત્પન્ન થવાનો છે તે સર્વને શ્રુતજ્ઞાન ગ્રહણ [illegible]રનાર છે.

હવે અગબાહ્ય અને અગપ્રવિષ્ટમા શુ ભેદ છે તે જણાવે છે વક્તાના ભેદથી આ બે ભેદ થયા છે, તે આ પ્રમાણે—સર્વજ્ઞ સર્વદર્શી, પરમઋષિ એવા અરિહત ભગવાનોએ પરમ શુભ અને તીર્થ પ્રવર્તાવવારૂપ ફળદાયક એવા તીર્થકરનામકર્મના [illegible] ઉત્પન્ન [illegible] કિવા ઇત્યાદિ અથરૂપે કહેલુ [illegible] [illegible] તથા ઉત્તમ અતિશયવાળી વાણી અને [illegible] [illegible] [illegible]

वळी मतिज्ञान इंद्रिय अने अनिंद्रियनिमित्तक छे तथा आत्माना ज्ञस्वभावथी परिणमे छे. त्यारे श्रुतज्ञान तो मतिपूर्वक छे अने आप्त पुरुषना उपदेशथी उत्पन्न थाय छे. २०

२१ द्विविधोऽवधिः ।

अवधिज्ञान बे प्रकारे छे. १ भवप्रत्यय अने २ क्षयोपशमप्रत्यय (निमित्तक) २१

२२ भवप्रत्ययो नारकदेवानाम् ।

नारकी अने देवताओने भवपत्ययिक(अवधि) होय छे.

भव छे हेतु जेनो ते भव प्रत्ययिक. तेओने देव के नारकीना भवनी उत्पत्ति एज ते (अवधिज्ञान) नो हेतु छे. जेमके पक्षीओनो जन्म आकाशनी गति (उडवु)नुं कारण छे पण ते माटे शिक्षा के तपनी जरूर नथी तेम

જુમતિના કરતા વિપુલમતિ વિશેષ શુદ્ધ છે અને ઋજુમ-
આવેલુ જતુ પણ રહે જ્યારે વિપુલમતિ આવેલું
પ નહિ ૨૫

**૨૬ विशुद्धिक्षेत्रस्वामिविषयेभ्योऽवधिमनः।
पर्याययोः।**

વિશુદ્ધિ (શુદ્ધતા), ૨ ક્ષેત્ર [ક્ષેત્ર પ્રમાણ], ૩ સ્વામિ (માલિક) અને ૪ વિષયવડે કરીને અવધિજ્ઞાન અને મન:પર્યાયજ્ઞાનમા વિશેષતા (ફરક) છે

અવધિ કરતા મન:પર્યવ શુદ્ધ દ્રવ્યોને જાણે મન:પર્યાય જ્ઞાનથી અઢીદ્વીપ અને ઊર્ધ્વ ધે. જ્યોતિષ્ક તથા હજાર યોજન સુધી ક્ષેત્ર દેખાય ત્યારે અવધિથી અસખ્ય લોક સુધી પણ દેખાય, મન પર્યવના સ્વામી અપ્રમાદીલબ્ધિ-વાળા સાધુ મુનિરાજ હોય છે ત્યારે અવધિજ્ઞાનના સ્વામી સયત કે અસયત ચારે ગતિવાળા હોઈ શકે, મન પર્યવ-થી પર્યાપ્તસંજ્ઞિએ મનપણે પરિણમાવેલ દ્રવ્યો જાણે અને અવધિથી તમામ રૂપિ-રૂપ, રસ, ગધ અને સ્પર્શવાળા દ્રવ્યો દેખાય છે. વળી અવધિજ્ઞાનથી મન:પર્યાયજ્ઞાનનો

ના કરતાં વિપુલમતિ વિશેષ શુદ્ધ છે અને ઋજુમ-
લુ જતું પણ રહે જ્યારે વિપુલમતિ આવેલું
ે ૨૫

विशुद्धिक्षेत्रस्वामिविषयेभ्योऽवधिमनः ।
र्यायपयोः ।

શુદ્ધિ (શુદ્ધતા), ૨ ક્ષેત્ર [ક્ષેત્ર પ્રમાણ], ૩
(માલિક) અને ૪ વિષયવડે કરીને અવધિજ્ઞાન
ન પર્યાયજ્ઞાનમા વિશેષતા (ફરક) છે

અવધિ કરતા મન:પર્યવ શુદ્ધ દ્રવ્યોને જાણે મન:પર્વા-
થી અઢીદ્વીપ અને ઊર્ધ્વ-ધો જ્યોતિષ્ક તથા હજાર
સુધી ક્ષેત્ર દેખાય ત્યાર અવધિથી અસંખ્ય લોક
ણ દેખાય, મન પર્યવના સ્વામી અપ્રમાદીલબ્ધિ-
પ્રાપ્ત મુનિરાજ હોય છે ત્યારે અવધિજ્ઞાનના સ્વામી
કે અસયત ચારે ગતિવાળા હોઈ શકે, મન પર્યવ-
ામવજ્ઞિએ મનપણે પરિણમાવેલ દ્રવ્યો જાણે અને
ી તમામ રૂપિ-રૂપ, રસ, ગંધ અને સ્પર્શવાળા
દેખાય છે વળી અવધિજ્ઞાનથી મન પર્યાયજ્ઞાનનો

ઋજુમતિના કરતાં વિપુલમતિ વિશેષ શુદ્ધ છે અને ઋજુમતિ આવેલુ જતું પણ રહે જ્યારે વિપુલમતિ આવેલું જાય નહિ ૨૫

२६ विशुद्धिक्षेत्रस्वामिविषयेभ्योऽवधिमनः पर्यायपयोः ।

વિશુદ્ધિ (શુદ્ધતા), ૨ ક્ષેત્ર [ક્ષેત્ર પ્રમાણ], ૩ સ્વામિ (માલિક) અને ૪ વિષયવડે કરીને અવધિજ્ઞાન અને મનઃપર્યાયજ્ઞાનમા વિશેષતા (ફરક) છે

અવધિ કરતા મનઃપર્યવ શુદ્ધ દ્રવ્યોને જાણે મનઃપર્યાય જ્ઞાનથી અઢીદ્વીપ અને ઊંચે જ્યોતિષ્ક તથા હજાર યોજન સુધી ક્ષેત્ર દેખાય ત્યાર અવધિથી અસખ્ય લોક સુધી પણ દેખાય, મન પર્યવના સ્વામી અપ્રમાદીલબ્ધિવાળા સાધુ મુનિરાજ હોય છે ત્યારે અવધિજ્ઞાનના સ્વામી સયત કે અસયત ચારે ગતિવાળા હોઈ શકે, મન પર્યવથી પચેન્દ્રિ સજ્ઞિએ મનપણે પરિણમાવેલ દ્રવ્યો જાણે અને અવધિથી તમામ રૂપિ-રૂપ, રસ, ગધ અને સ્પર્શવાળા દ્રવ્યો દેખાય છે વળી અવધિજ્ઞાનથી મન પર્યાવજ્ઞાનનો

વિષય છે તે સર્વ ભાવગ્રાહક અને સમસ્ત લોકાલોક વિષયક છે. આ કરતા બીજુ કોઇ જ્ઞાન શ્રેષ્ઠ નથી. દરેક દ્રવ્યના અનંતા—સર્વપર્યાયો કેવલજ્ઞાનથી જણાય છે, ૩૦

३१ एकादीनि भाज्यानि युगपदेकस्मिन्नाचतुर्भ्यः ।

એ જ્ઞાનોમાનાં મત્યાદિ એકથી માંડીને ચાર સુધીના જ્ઞાનો એક સાથે એક જીવમા હોય છે

કોઇને એક, કોઇને બે, કોઇને ત્રણ, કોઇને ચાર, હોય, એક હોય તો [1]મતિજ્ઞાન અગર કેવળજ્ઞાન હોય બે હોય તો મતિ અને [2]શ્રુતજ્ઞાન હોય કેમકે શ્રુતજ્ઞાન મતિપૂર્વક હોય માટે જ્યા શ્રુત હોય ત્યા મતિ હોય પણ મતિ હોય ત્યા શ્રુતની ભજના જાણવી. ત્રણવાળાને મતિ, શ્રુત, અવધિ અથવા મતિ, શ્રુત, મન પર્યાય અને ચાર વાળાને મતિ શ્રુત, અવધિ અને મન પર્યાય હોય પાચ સાથે ન

૧ અહીં અવગ્રહાદિ [illegible] હોવાથી તે [illegible] પણ મતિજ્ઞાન લીધું

૨ અહીં શ્રુતજ્ઞાન તરીકે [illegible] છે

३२ सदसतोरविशेषाद्यदृच्छोपलब्धेरुन्मत्तवत ।

એકાન્ત અસત્ અને એકાન્તસત્ માનવાથી મિથ્યાદૃષ્ટિને ઉન્મત્તની પેઠે સત (વિદ્યમાન), અસત્ (અવિદ્યમાન) ની વિશેષતારહિત એવું યથાઽચ્છિજ્ઞાન થાય છે ને તેના વિપરીત અર્થ ગ્રહણ થાય છે માટે તેને તે પૂર્વોક્ત ત્રણે (નિશ્ચે) અજ્ઞાન ગણાય છે મિથ્યાદૃષ્ટિને સ્વદ્રવ્યાદિનું સત્ત્વ અને પરદ્રવ્યાદિનું અસત્ત્વ માનવામાં નથી માટે તેને સત્ અસત્નો તફાવત નથી અને તેથી તેનું [illegible] અજ્ઞાન કહેવાય છે

જેમ સમુદ્રનો એક દેશ સમુદ્ર નથી તેમ અસમુદ્ર પણ નથી તેવીજ રીતે નયો પ્રમાણ પણ નથી તેમ અપ્રમાણ પણ નથી, પણ પ્રમાણનો એક દેશ છે તે નયો દ્રવ્યાર્થીક અને પર્યાયાર્થીક એમ બે ભેદે છે દ્રવ્ય માત્રને ગ્રહણ કરનાર દ્રવ્યાર્થીક નય કહેવાય છે તેમાં નૈગમ, સંગ્રહ અને વ્યવહાર એ ત્રણ નયનો સમાવેશ થાય છે અને જે પર્યાય માત્રનેજ ગ્રહણ કરે છે તે પર્યાયાર્થીક નય કહેવાય છે તેમા ઋજુસૂત્ર, સામ્પ્રત (શબ્દ), સમભિરૂઢ અને એવમ્ભૂત એ ચાર નયોનો સમાવેશ થાય છે

સામાન્ય અને વિશેષાદિ અનેક ધર્મને જુદા જુદા ગ્રહણ કરનાર નૈગમનય છે તેમા સર્વ પરિક્ષેપી નૈગમનય તે સામાન્ય ગ્રાહી છે અને દેશપરિક્ષેપી નૈગમનય તે વિશેષગ્રાહી છે

સામાન્યમાત્રને ગ્રહણ કરનાર સંગ્રહનય છે, તે બે ભેદે છે—પરસંગ્રહ અને અપરસંગ્રહ જે સમસ્ત વિશેષ તરફ ઉદાસીન રહી, સત્તારૂપ સામાન્યનેજ ગ્રહણ કરે તે પરસંગ્રહ કહેવાય છે અને જે દ્રવ્યત્વાદિ અવાન્તર સામા

ગ્રહણ કરનાર સમાભિરૂઢ નય છે શબ્દનય પર્યાયનો ભેદ છતા અર્થને અભિન્ન માને છે પણ સમભિરૂઢ નય તો પર્યાયના ભેદે કરી ભિન્ન અર્થનો સ્વીકાર કરે છે, જેમ કે સમૃદ્ધિવાળો હોવાથી ઇન્દ્ર કહેવાય, પુરને વિદારવાથી પુરન્દર કહેવાય છે.

શબ્દોની પ્રવૃત્તિના કારણભૂત ક્રિયા સહિત અર્થને વાચ્ય તરીકે સ્વીકાર કરનાર એવમ્ભૂતનય છે જેમકે જલધારણાદિ ચેષ્ટા સહિત ઘટને તે કાળેજ ઘટ તરીકે માને છે, પરન્તુ જે વખતે ખાલી ઘટ પડયો હોય તે વખતે આ નય તેને ઘટ તરીકે સ્વીકાર કરતો નથી

આમાના આદિના ચાર નય (પ્રાધાન્યથી) અર્થનું પ્રતિપાદન કરતા હોવાથી અર્થનય કહેવાય છે અને છેલ્લા ત્રણ નયનો તો (મુખ્ય રીતે) શબ્દનાવાચ્યપે વિષયક હોવાથી તેને શબ્દનય કહેવાય છે બીજી પ્રકારે પણ નયોના ભેદો છે જેમ–વિશેષગ્રહી જે નયો છે તે અર્પિતનયો કહેવાય છે, સામાન્યગ્રાહી જે નયો છે તે અનર્પિતનય કહેવાય છે

સત્તારૂપ મહાસામાન્યનો સ્વીકાર કરનાર અને સમસ્ત વિશેષનું ખંડન કરનાર સંગ્રહાભાસ છે, જેમકે અદ્વૈતવાદ દર્શન અને સાંખ્યદર્શન.

અપારમાર્થિકપણે દ્રવ્ય પર્યાયનો વિભાગ કરનાર વ્યવહારાભાસ છે, જેમ ચાર્વાકદર્શન જીવ અનેતેના દ્રવ્ય પર્યાયાદિને ચાર ભૂતથી જુદા માનતો નથી, માત્ર ભૂતની સત્તાનોજ સ્વીકાર કરે છે.

વર્તમાન પર્યાયનો સ્વીકાર કરનાર અને સર્વથા દ્રવ્યનો અપલાપ કરનાર ઋજુસૂત્રાભાસ છે, જેમ બૌદ્ધદર્શન.

કાળાદિના ભેદવડે વાચ્ય અર્થના ભેદનેજ માનનાર શબ્દાભાસ છે. જેમકે મેરૂપર્વત હતો છે અને હશે, એ શબ્દો ભિન્ન અર્થનેજ કહે છે.

પર્યાયશબ્દોના ભિન્નભિન્ન અર્થનોજ સ્વીકાર કરનાર સમભિરૂઢાભાસ છે જેમકે ઇન્દ્ર, શક્ર, પુરન્દર ઇત્યાદિ શબ્દો જુદા જુદા અર્થોવાળા છે એમ જે માને તે સમભિરૂઢાભાસ કહેવાય છે

ક્રિયારહિત વસ્તુને શબ્દ વાચ્ય નહિ માનનાર એવ-

अथ द्वितीयोऽध्यायः

પહેલા અધ્યાયમાં જીવાદિ તત્વો કહ્યા, હવે જીવ અને તેનું લક્ષણ શાસ્ત્રકાર બતાવે છે.—

१ औपशमिकक्षायिकौ भावौ मिश्रश्च जीवस्य स्वतत्त्वमौदयिकपारिणामिकौ च ।

ઔપશમિક, ક્ષાયિક અને ક્ષાયોપશમિક ભાવ એ ત્રણ તથા ઔદયિક અને પારિણામિક એ બે મળી પાચે ભાવેઃ જીવના સ્વતત્વ છે [પારિણામિક અને ઐદયિક ભાવ અજીવને પણ હોય છે કારણ કે પુદ્ગલોનુ તે તે રીતે પરિણમવુ અને કર્મોદયથી શરીર વગેરે થાય છે.] એટલાજ માટે ત્રણ ભાવપછી વચમાજ જીવનું સ્વતત્વ છે એમ જણાવ્યુ છે અર્થાત્ પહેલાના ત્રણ અજીવને હોતાજ નથી ૧

२ द्विनवष्टादशैकविंशतित्रिभेदा यथाक्रमम्

પૂર્વોક્ત ઔપશમિકાદિ ભાવોના બે, નવ, અઢાર, એકવીશ અને ત્રણ ભેદો અનુક્રમે છે ૨

પાચ સૂત્રોથી તે ભાવોના ૫૩ ભેદ અનુક્રમે જણાવેછે —

६ गतिकषायलिङ्गमिथ्यादर्शनाज्ञानासंयता-
सिद्धत्वलेश्याश्चतुश्चतुस्त्र्येकैकैकैकषड्भेदाः ।

નરકાદિ ચાર ગતિ, ક્રોધાદિ ચાર કષાય, સ્ત્રીવેદાદિ ત્રણ લિંગ, મિથ્યાદર્શન, અજ્ઞાન, અસંયતત્વ, અસિદ્ધત્વ અને કૃષ્ણાદિ છ લેશ્યા મળીને ૨૧ ભેદ ઔદયિક ભાવના થાય છે ૬

૭ जीवभव्याभव्यत्वादीनि च ।

જીવત્વ, ભવ્યત્વ, અભવ્યત્વ આદિ ભેદો પારિણામિક ભાવના થાય છે આદિ શબ્દથી અસ્તિત્વ, અન્યત્વ, કર્તૃત્વ, ગુણવત્વ, અસર્વગતત્વ, અનાદિ કર્મબંધત્વ, પ્રદેશત્વ, અરૂપત્વ, નિત્યત્વ એ વિગેરે ભેદોનું ગ્રહણ કરવું. તે ધર્માસ્તિકાયાદિકમા પણ છે માટે આદિ શબ્દથી લીધા છે ૭

જીવનું લક્ષણ.

८ उपयोगो लक्षणम् ।

ઉપયોગ એ જીવનું લક્ષણ છે. ૮

९ स द्विविधोऽष्टचतुर्भेदः ।

તેઉકાય, વાઉકાય, એ બે અને બેઇંદ્રિય, તેઇંદ્રિય, ચ- ઉરિંદ્રિય તથા પચેદ્રિય એ ત્રસ જીવો છે. તેઉકાય વાઉ- કાય સ્વતત્ર ગતિવાળા હોવાથી ગતિત્રસ કહેવાય છે અને દ્વીંદ્રિય વગેરે સુખદુઃખની ઇચ્છાથી ગતિવાળા હોવાથી તેઓ લબ્ધિત્રસ કહેવાય છે ૧૪

ઇદ્રિયો જણાવે છે.—

૧૫ पञ्चेन्द्रियाणि ।

સ્પર્શનાદિ ઇદ્રિયો પાચ છે ગુદાલિગ વગેરેને ઇંદ્રિ- યો પણ નથી અને પાચનુંજ ઇદ્રિયપણું છે એમ જણા- વવા આ સૂત્ર કરેલુ છે

ઇદ્ર એટલે આત્મા તેનું ચિન્હ તે ઇદ્રિય અથવા જીવની આજ્ઞાને આધિન, જીવે દેખેલ, જીવે રચેલ, જીવે સેવેલ, તે ઇદ્રિય જાણવી. ૧૫

૧૬ द्विविधानि ।

તે બે પ્રકારે છે (દ્રવ્યેન્દ્રિય અને ભાવેન્દ્રિય) ૧૬

૧૭ निर्वृत्त्युपकरणे द्रव्येन्द्रियम् ।

નિર્વૃત્તિ-આકાર ઇંદ્રિય અને ઉપકરણ-તરવારનેધા

લબ્ધિ—ક્ષયોપશમ અને ઉપયોગ—સાવધાનતા એ
ભેદે ભાવેન્દ્રિય છે, ગતિ અને જાત્યાદિ કર્મોથી, અને
દ્રિયના જ્ઞાનને આવરણ કરવાવાળા કર્મના ક્ષયોપશમથી
ને ઇદ્રિયના આશ્રયભૂત કર્મોના ઉદયથી જીવને જે શક્તિ
ત્પન્ન થાય તે લબ્ધિ કહેવાય છે.

ઇદ્રિયજ્ઞાન માટે જે મતિજ્ઞાનાવરણ અને દર્શનાવરણ
ર્મનો જે ક્ષયોપશમ આત્માનો સદ્ તે લબ્ધીન્દ્રિય કહે-
ાય છે અને સ્વવિષયમા જે આત્માનો વ્યાપાર તેને ઉપયોગેન્દ્રિય
હે છે. જ્યારે લબ્ધીન્દ્રિય હોય છે ત્યારેજ નિર્વૃત્તિ, ઉપ
કરણ અને ઉપયોગ હોય છે અને નિર્વૃત્તીન્દ્રિય હોય છે
ત્યારેજ ઉપકરણ અને ઉપયોગ હોય છે. કારણ કે ઉપકર-
ણનો આશ્રય નિર્વૃત્તિ છે ઉપયોગ ઉપકરણેન્દ્રિય દ્વારાજ
હોય છે. ૧૮

१९ उपयोगः स्पर्शादिषु ।

સ્પર્શાદિ (સ્પર્શ, રસ, ગંધ, ચક્ષુ અને શ્રવણ—સા-
ભળવુ) ને વિષે ઉપયોગ થાય છે. ૧૯

२० स्पर्शनरसनघ्राणचक्षुःश्रोत्राणि ।

२५ संज्ञिनः समनस्काः ।

સંજ્ઞિ જીવો મનવાળા છે.

ઈહાપોહસહિત ગુણદોષના વિચારાત્મક સંપ્રધારણ સંજ્ઞાવાળા જીવો તે સંજ્ઞિ જાણવા આહારાદિક સંજ્ઞાવાળા હોવાથી અત્રે સંજ્ઞી ગણવા નહિ. ૨૫

२६ विग्रहगतौ कर्मयोगः ।

વિગ્રહગતિમાં કાર્મણ કાયયોગજ હોય છે ૨૬

२७ अनुश्रेणि गतिः ।

જીવ, પુદ્ગલોની ગતિ આકાશપ્રદેશની શ્રેણીપ્રમાણે થાય છે અર્થાત્ વિશ્રેણીપ્રમાણે ગતિ થતી નથી ૨૭

२८ अविग्रहा जीवस्य ।

જીવની (સિદ્ધિમાં જતાં) અવિગ્રહ ગતિ [ઋજુગતિ] હોય છે ૨૮

२९ विग्रहवती च संसारिणः प्राक् चतुर्भ्यः ।

સંસારી જીવોને ચાર સમયની પૂર્વે એટલે ત્રણ સમયની વિગ્રહવાળી ગતિ પણ થાય છે અર્થાત્ અવિ-[illegible]

३२ सम्मूर्छनगर्भोपपाता जन्म ।

સંમૂર્છન, ગર્ભ અને ઉપપાત એ ત્રણ પ્રકારે જન્મ થાય છે. ૩૨

३३ सचित्तशीतसंवृत्ताः सेतरा मिश्राश्चैकशस्तद्योनयः ।

ત્રણ પ્રકારના જન્મવાળા જીવોની ૧ સચિત્ત, ૨ શીત અને ૩ સંવૃત્ત (ઢાંકેલી-ગુપ્ત) એ ત્રણ પ્રકારની તેમજ તેના ત્રણ પ્રતિપક્ષી (અચિત, ઉષ્ણ અને વિવૃત્ત-પ્રગટ) અને મિશ્ર એટલે સચિત્તઅચિત્ત, શીતોષ્ણ, સંવૃત્તવિવૃત્ત ભેદવાળી યોનીઓ હોય છે અર્થાત્ એ રીતે નવ પ્રકારની યોનીઓ છે. દેવનારકીને અચિત્તગર્ભજોને સચિત્તયોનીગર્ભજ અને દેવને શીતોષ્ણ અગ્નિકાયને ઉષ્ણ નારકએકેન્દ્રિયને સંવૃત્ત ગર્ભજને મિશ્ર બાકીની ત્રણ યોનીઓ બાકીના જીવોને જાણવી. ૩૩

३४ जराय्वण्डपोतजानां गर्भः ।

જરાયુજ (ઓરવાળા), અંડજ (ઇંડાથી થનાર) અને પોત (કુંજરાની પેઠે સાફ ઉત્પન્ન થનાર) ને

३८ परं परं सूक्ष्मम् ।

તે શરીરોમા એક એકથી આગળ આગળનું સૂક્ષ્મ છે ૩૮

३९. प्रदेशतोऽसङ्ख्येयगुणं प्राक् तैजसात् ।

તૈજસ શરીરની પૂર્વના ઔદારિકાદિ ત્રણ શરીરો પ્રદેશાવડે એક એકથી અસંખ્યાતગુણા છે ૩૯

४० अनन्तगुणे[1] परे ।

તૈજસ અને કાર્મણ પૂર્વપૂર્વથી અનંત અનંતગુણાં છે.

એટલે ઔદારિકથી વૈક્રિયના પ્રદેશ અસંખ્યાતગુણા, વૈક્રિયથી આહારકના પ્રદેશ અસંખ્યાતગુણા અને આહારકથી તૈજસના પ્રદેશ અનંતગુણા અને તૈજસથી કાર્મણના પ્રદેશ અનંતગુણા છે ૪૦

પુદ્ગલો રૂપી છે. ૪

आऽऽकाशादेकद्रव्याणि ।

ધર્માસ્તિકાયથી આદીને આકાશ પર્યન્ત દ્રવ્યો એક છે ૫

६ निष्क्रियाणि च ।

એ પૂર્વોક્ત ત્રણ દ્રવ્યો નિષ્ક્રિય (ગમન ક્રિયારહીત) ૬

७ असंख्येयाः प्रदेशा धर्माधर्मयोः ।

ધર્માસ્તિકાય અને અધર્માસ્તિકાયના પ્રદેશો અસં-ખ્ય છે. ૭

८ जीवस्य च ।

એક જીવના પ્રદેશ પણ અસંખ્ય છે. ૮

९ आकाशस्यानन्ताः ।

આકાશાસ્તિકાયના પ્રદેશો અનંત [illegible] [illegible] ૯

१० संख्येयासंख्येयाश्च पुद्गलानाम् ।

દેશોમા અવગાહ ભાજ્ય છે (ભજનાવાળો છે). એટલે કે—એક પરમાણુ તો એક આકાશ પ્રદેશમાજ રહે. બે પરમાણુવાળો સ્કંધ એક પ્રદેશ અગર બે પ્રદેશમાં રહે ત્ર્યણુક (ત્રણ પરમાણુવાળો સ્કંધ) એક, બે, અગર ત્રણ પ્રદેશમા રહે. ચતુરણુક એક, બે, ત્રણ અગર ચાર પ્રદેશમા રહે. એ પ્રમાણે ચતુરણુકથી માંડી સંખ્યાતા અસંખ્યાતા પ્રદેશવાળા એકથી માડીને સંખ્યાતા અસંખ્યાતા પ્રદેશમા અવગાહ કરે અને અનંત પ્રદેશવાળાનો અવગાહ પણ એકથી માડી અસંખ્યાત પ્રદેશમાજ હોય. ૧૪

१५ असङ्ख्येयभागादिषु जीवानाम् ।

લોકાકાશના અસંખ્યાતમા ભાગથી માડીને સંપૂર્ણ આકાશપ્રદેશમા જીવોનો અવગાહ થાય છે. સંસારી જીવો યોગવાળા છે અને સિદ્ધોની અવગાહના છેલ્લા ભવના શરીરના ત્રીજા ભાગે ન્યૂન હોય છે માટે એક પ્રદેશાદિમા જીવોનો અવગાહ હોય નહિ. ૧૫

१६ प्रदेशसंहारविसर्गाभ्यां प्रदीपवत् ।

દીપકના પ્રકાશની પેઠે જીવોના પ્રદેશો સંકોચ તથા

આકાશનું પ્રયોજન સર્વ દ્રવ્યોને અવગાહ આપવાનું છે. ૧૮

१९ शरिरवाङ्मनःप्राणापानाः पुद्‌गलानाम् ।

શરીર, વચન, મન, પ્રાણ (ઉચ્છ્વાસ) અને અપાન [નિઃશ્વાસ] એ પુદ્‌ગલોનું પ્રયોજન જીવને છે. ૧૯

२० सुखदुःखजीवितमरणोपग्रहाश्च ।

સુખ, દુઃખ, જીવિત અને મરણના કારણપણે પણ પુદ્‌ગલોજથાય છે

ઇચ્છિત સ્પર્શ, રસ, ગંધ, વર્ણ અને શબ્દની પ્રાપ્તિ તે સુખનું કારણ. અનિષ્ટ સ્પર્શાદિની પ્રાપ્તિ તે દુઃખનું કારણ, વિધિપૂર્વક સ્નાન, આચ્છાદન, વિલેપન તથા ભોજનાદિ વડે આયુષ્યનું અનપવર્તન તે જીવિતનું કારણ અને વિષ શસ્ત્ર અગ્નિ વગેરે વડે આયુષ્યનું અપવર્તન તે મરણનું કારણ છે. કર્મની સ્થિતિ અને ક્ષયથી અનપવર્તની આયુષ્યવાળાને પણ પુદ્‌ગલોથી જીવિતને મરણ છે શરીરની સ્થિતિ વૃદ્ધિ,બલ, અને પ્રીતિને માટે કરાતો આહાર સર્વને ઉપકાર કરે છે. ૨૦

[illegible] વર્ષવાળો સો વર્ષવાળાની અપેક્ષાએ અપર તે કાળકૃત પરાપરપણું. ૨૨

२३ स्पर्शरसगन्धवर्णवन्तः पुद्गलाः ।

સ્પર્શ, રસ, ગંધ અને વર્ણવાળા પુદગલો છે.

સ્પર્શ આઠ પ્રકારે છે–કર્કશ, સુંવાળો, ભારે, હલકો, ટાઢો, ઉનો, સ્નિગ્ધ અને લુખો રસ પાંચ પ્રકારે છે-કડવો, તીખો, કષાયેલ, ખાટો અને મધુર. ગંધ બે પ્રકારે છે–સુરભિ અને દુરભિ વર્ણ પાચ પ્રકારે છે-કાળો, લીલો, રાતો, પીળો અને શ્વેત. ૨૩

२४ शब्दबन्धसौक्ष्म्यस्थौल्यसंस्थानभेदतमश्छायातपोद्योतवन्तश्च ।

શબ્દ, બંધ, સૂક્ષ્મતા, સ્થૂલતા, સંસ્થાન, ભેદ (ભાંગવા), અંધકાર, છાયા, આતપ (તડકો) અને ઉદ્યોતવાળા પુદગલો છે.

શબ્દ [illegible] પ્રકારે [illegible] [illegible] [illegible] ([illegible]), [illegible] ([illegible]) [illegible] ([illegible]), [illegible] ([illegible]) [illegible]

२६ संघातभेदेभ्य उत्पद्यन्ते ।

સંઘાત (એકત્ર થવું), ભેદ (ભાગ પાડવા) અને ઘાત ભેદ એ ત્રણ કારણ વડે કરીને સ્કંધ ઉત્પન્ન થાય છે ૨૬

२७ भेदादणुः ।

ભેદવડે અણુ ઉત્પન્ન થાય છે ૨૭

२८ भेदसंघाताभ्यां चाक्षुषाः ।

ચક્ષુવડે દેખી શકાય એવા સ્કંધ ભેદ અને સંઘાત વડે કરીને થાય છે ૨૯

ધર્માસ્તિકાયાદિ પદાર્થો છે એમ શી રીતે જણાય

લક્ષણથી માટે સત્નું લક્ષણ કહે છે.

२९. उत्पादव्ययध्रौव्ययुक्तं सत् ।

ઉત્પાદ (ઉત્પત્તિ), વ્યય [illegible]

(સ્થિરતા) વડે યુક્ત તે સત્ ([illegible]

[illegible]

[illegible]

નો વિષય થઇ શકે નહિ, તેને વસ્તુનો સ્વભાવજ
ામા આવે તો વસ્તુ અનિત્ય માન્યાવિના અવસ્થાન્ત-
ઉત્પત્તિજ ન થઈ શકે, તેથી એકાન્ત નિત્યતાનો અ-
થાય. આ પ્રમાણે એકજ પદાર્થમા ઉત્પાદ, વ્યય, ધ્રૌ-
એ ત્રણે અશોને ન સ્વીકારવામા આવે તો મનુષ્યદિ
દેવાદિ રૂપે ન થાય, તેમ ન થાવ તો યમ નિયમાદિનુ'
ાન કરવુ તે નિરર્થક થાય. એમ થવાથી યમાદિ કહે-
આગમવચન વચનમાત્રજ થાય આ સર્વ ઉત્પાદ.
વ્યવહારથકી બતાવેલ છે. નિશ્ચયથકી તો દરેક પ
ા દરેક ક્ષણે ઉત્પાદાદિ યુક્ત છે [illegible] માનવાથીજ
ની સિદ્ધિ થાય છે કહ્યુ છે કે—દરેક વ્યક્તિમા ક્ષ
ી ભિન્નભિન્નપણ હોય છે, તેથી નરકાદિ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

३४ गुणसाम्ये सदृशानाम् ।

ગુણની સમાનતા હોતે છતે પણ સદ્રશ (એક જાતના) પુદ્ગલોનો બંધ થતો નથી. એટલે સમાન ગુણવાળા સ્નિગ્ધ પુદ્ગલોનો સ્નિગ્ધ પુદ્ગલ સાથે અને રૂક્ષનો તેવા રૂક્ષ પુદ્ગલ સાથે બંધ થતો નથી.

३५ द्व्यधिकादिगुणानां तु ।

દ્વિગુણ આદિ અધિક ગુણવાળા એક જાતના પુદ્ગલોનો બંધ થાય છે. ૩૫

३६ बन्धे समाधिकौ पारिणामिकौ ।

બંધ થયે છતે સમાન ગુણવાળાનો સમાન ગુણ પરિણામ અને હીન ગુણને અધિક ગુણવાળો પરિણામ કરનાર થાય છે. ૩૬

३७ गुणपर्यायवद् द्रव्यम् ।

ગુણ અને પર્યાયવાળુ દ્રવ્ય છે. એટલે ગુણ અને પર્યાય જેને હોય તે દ્રવ્ય. ૩૭

३८ कालश्चेत्येके ।

કોઈ આચાર્ય કાળને પણ દ્રવ્ય કહે છે. ૩૮

જીવને વિષે પણ યોગ અને ઉપયોગના પરિણામ આદિવાળા છે.

॥ अथ षष्ठोऽध्यायः ॥

१ कायवाङ्मनःकर्म योगः ।

કાયસંબંધી, વચનસંબંધી અને મનસંબંધી જે કર્મ [ક્રિયા–પ્રવર્તન–વ્યાપાર] તે યોગ કહેવાય છે.

તે દરેક શુભ અને અશુભ એમ બે પ્રકારે છે અશુભયોગ આ પ્રમાણે જાણવો—હિંસા, ચોરી, અને મૈથુન વગેરે કાયિક, નિંદા, જૂઠું બોલવું, કઠોર વચન અને ચાડી વગેરે વાચિક અને કોઇના ધન હરણની ઇચ્છા, મારવાની ઇચ્છા, ઇર્ષ્યા, અસૂયા (ગુણમાં દોષારોપણ) વગેરે માનસિક આથી વિપરીત તે શુભયોગ જાણવો. ૧

२ स आस्रवः ।

પૂર્વોક્ત યોગ એ આસ્રવ [કર્મ આવવાનું કારણ] છે ૨

३ शुभः पुण्यस्य ।

જન હાનિ કરતાં ૪૨૭૨$\frac{८}{११}$ યોજન સૌમનસ વનનો બા-
વિષ્કભ રહ્યો અને બંને બાજુના પાંચશે પાંચશે યો-
ન મળી ૧ હજાર યોજન વનનો વિષ્કભ બાદ કરતા
અભ્યંતર વિષ્કભ સૌમનસ વનનો ૩૨૭૨$\frac{८}{११}$ યોજન રહ્યો
ામ સર્વત્ર સમજવુ. ૯

१० तत्र भरतहैमवतहरिविदेहरम्यकहैरण्यवतैरावतवर्षाः क्षेत्राणि ।

તે જંબૂદ્વીપને વિષે ૧ ભરત, ૨ હૈમવત, ૩ હરિવર્ષ
મહાવિદેહ, ૫ રમ્યક્, ૬ હૈરણ્યવત અને ૭ ઐરાવત
એ સાત વાસક્ષેત્રો છે.

વ્યવહાર નયની અપેક્ષાએ સૂર્યની ગતિ પ્રમાણે દિશા-
ના નિયમથી મેરૂપર્વત સર્વ ક્ષેત્રની ઉત્તર દિશાએ છે. લોકના
મધ્યમા રહેલા આઠ રૂચક પ્રદેશને દિશાનો હેતુ માનીને
યથાસભવ પૂર્વાદિ દિશા ગણાય છે ૧૦

११ तद्विभाजिनः पूर्वापरायता हिमवन्महाहिमवन्निषधनीलरुक्मिशिखरिणो वर्षधरपर्वताः ।

થા ભાગે જમીનમા અવગાહી રહેલ છે.

મહાવિદેહ ક્ષેત્રને વિષે નિષધ પર્વતની ઉત્તરે અને રૂની દક્ષિણે સો કાચનગિરિ અને ચિત્રકૂટ અને વિચિત્રકૂટે શોભિત દેવકુરૂ નામની ભોગભૂમિ [અકર્મભૂમિ] છે. તેનો ૧૧૮૪૨$\frac{2}{19}$ યોજનનો વિષ્કભ છે. એ પ્રકારે મેરૂની ઉત્તરે અને નીલવાનની દક્ષિણે ઉત્તરકુરૂ નામની ભોગભૂમિ છે. એટલું વિશેષ કે તેમા ચિત્રકૂટ અને વિચિત્રકૂટને બદલે બે યમક પર્વતો છે દક્ષિણ અને ઉત્તરના વૈતાઢયો લબાઇ, વિષ્કભ, અવગાહ અને ઉચાઇમા બરાબર છે, તેવી રીતે હિમવત્ અને શિખરિ, મહાહિમવત્ અને રૂકિમ, નિષધ અને નીલવાન્ પણ સમાન છે મેરૂદેવકુરૂ અને ઉત્તરકુરૂથી વિદેહના પૂર્વ અને પશ્ચિમ બે ભાગ થાય છે ને તે દરેકમા નદીને પર્વતથી જુદા પડેલા ૧૬-૧૬ વિજયો છે

ધાતકીખડ અને પુષ્કરાર્ધના ચાર નાના મેરૂપર્વતો મોટા મેરૂપર્વત કરતા ઉચાઇમા ૧૫ હજાર યોજન ઓછા છે એટલે ૮૫ હજાર યોજન ઉચા છે પૃથ્વીતલમા છસો યોજન ઓછા એટલે ૯૪૦૦ યોજન વિસ્તારે છે તેનો

ાને ઊન જે અવગાહ તે વિષ્કંભને ગુણીને તેને ચારે ગુણી
નું મૂળ કાઢવાથી જ્યા આવે. જ્યા–જીવા–ધનુઃપ્રત્યંચા
પર્યાય નામ છે.

જીવા અને તે ક્ષેત્રસુધીના જંબૂદ્વીપના વિષ્કંભના
ર્ગો કરી તેનો વિશ્લેષ (મોટી રકમમાંથી નાની બાદ કર
ી તે) કરી તેનું મૂળ આવે તે વિષ્કંભમાથી બાદ કરી
ષ રહે તેનુ અર્ધ કરવુ તે ઇષુ (બાણનું માપ) જાણવું.

તે ક્ષેત્રસુધીના ઇષુ [અવગાહ] ના વર્ગને ૭ ગુણો
કરી તેમા જીવાનો વર્ગ ઉમેરી તેનું મૂળ આવે તે ધનુ કા
ઠ (ધનુ પૃષ્ઠ) જીવાના વર્ગના ચોથા ભાગવડે કરીને યુક્ત
જે ઇષુનો વર્ગ, તેને ઇષુ વડે ભાગવાથી વાટલા ક્ષેત્રનો
વિષ્કંભ આવે ઉત્તર ક્ષેત્રના ધનુ કાષ્ઠમાથી દક્ષિણ ક્ષેત્રનું
ધનુ કાષ્ઠ બાદ કરી શેષ રહે, તેનુ અર્ધ કરતા આવે, તે
બાહુ [બાહા] જાણવી

આ કરણરૂપ ઉપાયવડે સર્વ ક્ષેત્ર અને પર્વતોની લં
બાઈ, પહોળાઈ, જ્યા ઇષુ ધનુ કાષ્ઠ વગેરેના પ્રમાણ
જાણી લેવા ૧૧

તે ૧૭૨૧ યોજન ઉંચો છે. ચારસેં ત્રીશ યોજન અને એક ગાઉ જમીનમા અવગાહી રહેલ છે. તેનો વિસ્તાર નીચે ૧૦૨૨ યોજનનો, મધ્યે ૭૨૩ યોજનનો અને ટોચે ૪૨૪ યોજનનો છે. સિંહનિષદ્યાકાર એટલે સિંહ બેઠેલો હોય તેવા આકારે આ પર્વત છે આ કિલ્લારૂપ પર્વતની અંદર આવેલ અઢીદ્વીપ મનુષ્ય ક્ષેત્ર કહેવાય છે કેમકે મનુષ્યોના જન્મ મરણ ત્યાજ થાય છે, બીજે થતા નથી. ૧૩

૧૪ प्राग्मानुषोत्तरान्मनुष्याः ।

માનુષોત્તર પર્વતની પૂર્વે [૩૬ અંતર્દ્વીપ અને પાંત્રીશ [૧] વાસક્ષેત્રમા] મનુષ્યો ઉત્પન્ન થાય છે સંહરણવિદ્યા અને ઋદ્ધિથીતો મનુષ્યો સમગ્ર અઢીદ્વીપમા હોય છે

ક્ષેત્રજાતિ કુલકર્મ શિલ્પ અને ભાષાથી આર્યો જાણવા હિમવાન્ અને શિખરીથી ચારે દિશાએ ખુણામા લવણ સમુદ્રમા અનુક્રમે ૧૦૦-૧૦૦ યોજન જતા સાતવાળા ને સાતસાતમા એકોરૂક આભાષિકના ગોલિક વૈષાણિક વગેરે

---

૧ [illegible]

સૂ૦ ૧૮ तिर्यग्योनीनां च ।

તિર્યગ્ યોનીથી ઉત્પન્ન થયેલા (તિર્યંચો) ની પણ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ત્રણ પલ્યોપમની અને જઘન્ય સ્થિતિ અંતર્મુહૂર્તની છે.

પૃથ્વીકાયની ૨૨ હજાર વર્ષની, અપ્કાયની સાત હજાર વર્ષની, તેઉકાયની ત્રણ દિવસની, વાઉકાયની ત્રણ હજાર વર્ષની, અને પ્રત્યેક વનસ્પતિકાયની દશ હજાર વર્ષની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ જાણવી બેઇન્દ્રિયની બાર વર્ષ, તેઇન્દ્રિયની ૪૯ દિવસ અને ચૌરિંદ્રિયની છ માસ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ છે ગર્ભજ મત્સ્ય, ઉરપરિસર્પ અને ભુજપરિસર્પની પૂર્વ કોડિ વર્ષની, ગર્ભજ પક્ષીઓની પલ્યોપમનો અસંખ્યાતમો ભાગ અને ગર્ભજ ચતુષ્પદની ત્રણ પલ્યોપમ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ છે સંમૂર્ચ્છિમ મત્સ્યની પૂર્વ કોડિ, સંમૂર્ચ્છિમ ઉરપરિ સર્પ, ભુજપરિ સર્પ, પક્ષી અને ચતુષ્પદની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૫૩૦૦૦-૪૨૦૦૦-૭૨૦૦૦-૮૪૦૦૦ વર્ષની અનુક્રમે જાણવી-સર્વની જઘન્ય સ્થિતિ અંતર્મુહૂર્ત હોય મનુષ્યની કાયસ્થિતિ સાત આઠ ભવ પૃથિવી આદિકાની અસંખ્યાત ઉત્સર્પિણી અ

४ इन्द्रसामानिकत्रायस्त्रिंशपारिषद्यात्मरक्षलोकपालानीकप्रकीर्णकाभियोग्यकिल्विषिकाश्चैकशः ।

પૂર્વોક્ત નિકાયોમા પ્રત્યેકના ૧ ઇંદ્ર, ૨ સામાનિક (અમાત્ય, પિતા, ગુરૂ, ઉપાધ્યાય વગેરેની માફક ઇંદ્ર સમાન ઠકુરાઇવાળા), ૩ ત્રાયસ્ત્રિંશ (મંત્રિ પુરોહિત જેવા), ૪ પારિષદ્ય [મિત્ર સમાન], ૫ આત્મરક્ષક (અંગરક્ષક), ૬ લોકપાળ [કોટવાળ વગેરે પોલીસ જેવા], ૭ અનીક (સેના અને અનિકાધિપતિ એટલે સૈન્યના ઉપરી), ૮ પ્રકીર્ણક [પ્રજા-પુરજન માફક], ૯ આભિયોગ્ય (ચાકર), અને ૧૦ કિલ્બિષિક (નીચ તે ચાંડાલપ્રાય) એ [illegible] ભેદ હોય છે ૪

५ त्रायस्त्रिंशलोकपालवर्ज्या व्यन्तरज्योतिष्काः ।

[illegible]

અને કલ્પાતીતમાં ઇંદ્રાદિ નથી, સર્વે સ્વતંત્ર છે. ૬

૭ पीतान्तलेश्याः ।

પ્રથમની બે નિકાયોમા (ભુવનપતિ ને વ્યંતરમા) તેજો સુધી ચાર (કૃષ્ણ, નીલ, કાપોત, તેજો) લેશ્યા હોય છે ૭

૮ कायप्रवीचारा आऐशानात् ।

ઇશાન દેવલોક પર્યંતના દેવો કાયસેવી (શરીરવડે મૈથુન ક્રિયા કરવાવાળા) છે.

૯ शेषाः स्पर्शरूपशब्दमनःप्रवीचारा द्वयो-र्द्वयोः ।

બાકીના બબે કલ્પના દેવો અનુક્રમે સ્પર્શસેવી (સ્પર્શવડે વિષયસેવન કરવાવાળા), રૂપસેવી શબ્દસેવી અને [1]મનસેવી છે ૯

૧૦ परेऽप्रवीचाराः ।

બાકીના (ગ્રૈવેયક અને અનુત્તર વિમાનના) દેવો

---

૧ નવમા દશમાનો મળીને એક અને ૧૧-૧૨નો મળીને એક ઇંદ્ર હોવાથી તે ચારની બેમા ગણતરી કરી છે બાકી [illegible] બે બે દ્વિવચનથી એકઠા લેવા (જુઓ સૂત્ર ૧૦)

અસુરકુમારનો વર્ણ કાળો અને તેના મુકુટને વિષે ચૂડા-
મણિનું ચિન્હ છે, નાગકુમારનો વર્ણ કૃષ્ણ અને તેના મ-
સ્તકમા સર્પનુ ચિન્હ છે, વિદ્યુત્કુમારનો શુકલવર્ણ અને
વજ્રનુ ચિન્હ છે, સુપર્ણકુમારનો વર્ણ શ્યામ અને ગરૂડનુ
ચિન્હ છે, અગ્નિકુમારનો વર્ણ શુકલ અને ઘટનુ ચિન્હ
છે, વાયુકુમારનો શુદ્ધવર્ણ અને અશ્વનુ ચિન્હ છે, સ્તનિ-
તકુમારનો કૃષ્ણ વર્ણ અને વર્ધમાન (શરાવ સંપૂટ) નું
ચિન્હ છે, ઉદધિકુમારનો વર્ણ શ્યામ અને મકરનું ચિન્હ
છે, દ્વીપકુમારનો વર્ણ શ્યામ અને સિંહનુ ચિન્હ છે અને
દિકકુમારનો શ્યામવર્ણ અને હાથીનું ચિન્હ છે. બધા વિ-
વિધ આભૂષણ અને હુશીયારવાળા હોય છે. ૧૧

**१२ व्यन्तराः किन्नरकिम्पुरुषमहोरगगन्धर्वय-
क्षराक्षसभूतपिशाचाः ।**

૧ કિન્નર ૨ કિંપુરૂષ, ૩ મહોરગ, ૪ ગંધર્વ, ૫ યક્ષ, ૬ રાક્ષસ, ૭ ભૂત અને ૮ પિશાચ એ આઠ પ્રકારના વ્યંતરો છે તેઓના ક્રમે ૧૦-૧૦-૧૦-૧૨-૧૩-૭-૯-૧૫ ભેદો છે

સૂત્રમાં સમાસ કર્યો નથી અને ચંદ્ર કરતાં સૂર્ય પ-હેલો લીધો છે તે ઉપરથી એ સૂચવાય છે કે—સૂર્યાદિના યથાક્રમે જ્યોતિષ્કદેવો ઉચે રહેલા છે. એટલે

સમભૂતલા પૃથ્વીથી ૮૦૦ યોજને સૂર્ય, ત્યાથી ૮૦ યોજને ચંદ્ર, ત્યાથી ૨૦ યોજને પ્રકીર્ણક તારા છે ગ્રહ અને તારા અનિયમિત ગતિવાળા હોવાથી ચંદ્ર સૂર્યની ઉ-પર અને નીચે ચાલે છે. તે જ્યોતિષ્કના મુકુટોને વિષે મસ્તક અને મુકુટને ઢાંકે એવા તેજના મંડળ પોતપોતાના આકારવાળા હોય છે ૧૩

૧૪ मेरुप्रदक्षिणानित्यगतयो नृलोके ।

મેરૂપર્વતને પ્રદક્ષિણા કરતા નિરંતર ગતિ કરનારા જ્યોતિષ્ક દેવો મનુષ્ય લોકમાં છે

[illegible]

...ાર ગતિમા આનંદ માનનારા દેવતાઓ તે વિમાનોને
...હન કરે છે. તે દેવો પૂર્વ દિશાએ સિંહને રૂપે, દક્ષિણે
...ાથીને રૂપે, પશ્ચિમે બળદને રૂપે અને ઉત્તરે ઘેડાને રૂપે
...ાય છે. ૧૪

૧૫ तत्कृतः कालविभागः ।

તેઓએ કાળ (રાત્રી દિન વગેરે) વિભાગ કરેલ છે.
...ાસંખ્યાત સમયે આવલિકાસખ્યાત આવલિકાઉચ્છાસ નિ-
...વાસ તે સાતે સ્તોક તે સાતે લવ તે ૩૮ાા નાલિકા તે બે
...મુહૂર્ત તે ૩૦ અહો રાત્ર તે ૧૫ પક્ષ તે બે માસ તે બે
...ઋતુ તે ત્રણ અયન તે બે વર્ષ તે પાચ યુગ [૪૦૦૦૦
...વર્ષ પૂર્વાંગ) તે તેટલા ગુણ પૂર્વ અસખ્યાતવર્ષે પલ્યોપ-
...મ, દશ કોડાકોડી પલ્યોપમે સાગરોપમ, ૪ કોડાકોડીસાગરે
...સુષમ સુષમા ૩ સુષમા ૨ સુષમ દુષ્ષમા ૪૨૦૦૦ વર્ષ
ન્યૂન ૧ દુષ્ષમ સુષમા ૨૧ હજાર દુષ્ષમા ૨૧ હજાર દુ-
ષ્ષમ દુષ્ષમા એ અવસર્પિણી. એનાથી ઉલટી ઉત્સર્પિણી
કુરૂમા ૧ લો હરિવર્ષ અને રમ્યકમા બીજો હિમવંત અને
હીરણ્યવતમાં ત્રીજો અને અંતરદ્વીપ અને મહાવિદેહમા
ચોથો આરો હોય તેમ જાણવું. ૧૫

સૌધર્મ, ઇશાન, સાનત્કુમાર, માહેન્દ્ર, બ્રહ્મલોક, લાન્તક, મહાશુક્ર અને સહસ્રારને વિષે, આનત પ્રાણતને વિષે, આરણ અચ્યુતને વિષે, નવ ગ્રૈવેયકને વિષે, વિજય, વૈજયન્ત, જયન્ત અને અપરાજીતને વિષે તથા સર્વાર્થસિદ્ધને વિષે વૈમાનિકદેવો હોય છે

સુધર્મા નામની ઇંદ્રની સભા જેમા છે તે સૌધર્મ કલ્પ, ઇશાન ઇંદ્રનું નિવાસસ્થાન તે ઐશાનકલ્પ, એ રીતે ઇંદ્રના નિવાસયોગ્ય સાર્થક નામવાળા કલ્પો જાણવા. લોકરૂપ પુરૂષની ગ્રીવા (ડોક) ને સ્થાને રહેલા અથવા ગ્રીવાના આભરણભૂત તે ગ્રૈવેયક જાણવા આગળ થવાના વિઘ્નહેતુને જીતી લીધા તે વિજય, વૈજયંત અને જયંત જાણવા વિઘ્નહેતુએ પરાજય નહિ પામેલા તે અપરાજિત સર્વ અર્થ જેના સિદ્ધ થયેલા તે સર્વાર્થસિદ્ધ

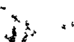
२१ स्थितिप्रभावसुखद्युतिलेश्याविशुद्धीन्द्रियावधि विषयतोऽधिकाः ।

સૌધર્મ, ઇશાન, સાનત્કુમાર, માહેન્દ્ર, બ્રહ્મલોક, લાં-તક, મહાશુક્ર અને સહસ્રારને વિષે, આનત પ્રાણતને વિષે; આરણ અચ્યુતને વિષે, નવ ગ્રૈવેયકને વિષે, વિજય, વૈજયન્ત, જયન્ત અને અપરાજીતને વિષે તથા સર્વાર્થસિદ્ધને વિષે વૈમાનિકદેવો હોય છે

સુધર્મા નામની ઇદ્રની સભા જેમા છે તે સૌધર્મ કલ્પ, ઇશાન ઇદ્રનુ નિવાસસ્થાન તે ઐશાનકલ્પ, એ રીતે ઇદ્રના નિવાસયોગ્ય સાર્થક નામવાળા કલ્પો જાણવા. લોકરૂપ પુરૂષની ગ્રીવા (ડોક) ને સ્થાને રહેલા અથવા ગ્રીવાના આભરણભૂત તે ગ્રૈવેયક જાણવા આણાદિમા થવાના વિઘ્નહેતુને જેણે જીત્યા તે વિજય, વૈજયત અને જયત દેવો જાણવા વિઘ્નહેતુવડે પરાજય નહિ પામેલા તે અપરાજિત સપૂર્ણ ઉદયના અર્થમા સિદ્ધ થયેલા તે સર્વાર્થસિદ્ધ ૨૦

૨૧ स्थितिप्रभावसुखद्युतिलेश्याविशुद्धीन्द्रियावधिविषयतोऽधिकाः ।

તેઓમા પૂર્વ પૂર્વના દેવતાની અપેક્ષાએ ઉપર ઉપરના દેવતાઓ સ્થિતિ (આયુષ્ય), નિગ્રહ અનુગ્રહ ઉપર

ચાર અનુત્તર અને સર્વાર્થસિદ્ધને વિષે એક એક સાગરો-
પમ વધારે સ્થિતિ જાણવી.

એટલે પહેલાથી નવમા ગ્રૈવેયક સુધી ૨૩ થી ૩૧
સાગરોપમ, વિજયાદિ ચાર અનુત્તરની બત્રીશ સાગરોપમ
અને સર્વાર્થસિદ્ધની તેત્રીશ સાગરોપમની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ
જાણવી. ૩૮

३९ अपरा पल्योपममधिकं च ।

હવે સૌધર્માદિને વિષે જઘન્ય સ્થિતિ અનુક્રમે કહે
છે સૌધર્મને વિષે પલ્યોપમ અને ઇશાનને વિષે અધિક
પલ્યોપમ જઘન્ય સ્થિતિ જાણવી ૩૯

४० सागरोपमे ।

સાનત્કુમારની જઘન્ય સ્થિતિ બે સાગરોપમની
જાણવી ૪૦

४१ अधिके च ।

માહેન્દ્રે બે સાગરોપમ અધિક જાણવી. ૪૧

४२ परतः परतः पूर्वा पूर्वानन्तरा ।

પૂર્વ પૂર્વ કલ્પની જે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ તે આગળ આ:

વ્યંતરોની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ પલ્યોપમની છે. ૪૭

૪૮ ज्योतिष्काणामधिकम् ।

જ્યોતિષ્ક દેવોની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ પલ્યોપમ લાખવર્ષ અધિક છે. ૪૮

૪૯ ग्रहाणामेकम् ।

ગ્રહોની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ એક પલ્યોપમની છે. ૪૯

૫૦ नक्षत्राणामर्धम् ।

નક્ષત્રોની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ અર્ધપલ્યોપમની છે ૫૦

૫૧ तारकाणां चतुर्भागः ।

તારાઓની પલ્યોપમનો ચોથો ભાગ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ છે ૫૧

૫૨ जघन्या त्वष्टभागः ।

તારાઓની જઘન્ય સ્થિતિ પલ્યોપમનો આઠમો ભાગ છે. ૫૨

૫૩ चतुर्भागः शेषाणाम् ।

તારા શિવાય બાકીના જ્યોતિષ્કોની જઘન્ય સ્થિતિ પલ્યોપમનો ચોથો ભાગ જાણવી. ૫૩

પુદ્ગલો રૂપી છે ૪

५ आऽऽकाशादेकद्रव्याणि ।

ધર્મસ્તિકાયથી માંડીને આકાશ પર્યન્ત દ્રવ્યો એક એક છે ૫

६ निष्क्रियाणि च ।

એ પૂર્વોક્ત ત્રણ દ્રવ્યો નિષ્ક્રિય (ગમન ક્રિયારહિત) છે ૬

७ असंख्येयाः प्रदेशा धर्माधर्मयोः ।

ધર્માસ્તિકાય અને અધર્માસ્તિકાયના પ્રદેશો અસંખ્યેય છે. ૭

८ जीवस्य च ।

એક જીવના પ્રદેશ પણ અસંખ્યાતા છે ૮

९ आकाशस्यानन्ताः ।

લોકાલોકના આકાશના પ્રદેશો અનન્તા છે પણ લોકાકાશના અસંખ્યેય પ્રદેશ છે. ૯

१० संख्येयासंख्येयाश्च पुद्गलानाम् ।

દેશોમા અવગાહ ભાજ્ય છે (ભજનાવાળો છે). એટલે કે—એક પરમાણુ તો એક આકાશ પ્રદેશમાંજ રહે બે પરમાણુવાળો સ્કંધ એક પ્રદેશ અગર બે પ્રદેશમાં રહે ત્ર્યણુક (ત્રણ પરમાણુવાળો સ્કધ) એક, બે, અગર ત્રણ પ્રદેશમા રહે ચતુરણુક એક, બે, ત્રણ અગર ચાર પ્રદેશમા રહે એ પ્રમાણે ચતુરણુકથી માડી સખ્યાતા અસખ્યાતા પ્રદેશવાળા એકથી માડીને સખ્યાતા અસખ્યાત પ્રદેશમા અવગાહ કરે અને અનત પ્રદેશવાળાનો અવગાહ પણ એકથી માડી અસખ્યાત પ્રદેશમાજ હોય. ૧૪

૧૫ असख्येयभागादिषु जीवानाम् ।

લોકાકાશના અસખ્યાતમા ભાગથી માડીને સપૂર્ણ લોકાકાશપ્રદેશમા જીવોનો અવગાહ થાય છે સસારી જીવ યોગવાળા છે અને સિદ્ધોની અવગાહના છેલ્લા ભવના શરીરના ત્રીજા ભાગે ન્યૂન હોય છે માટે એક પ્રદેશાદિમા જીવોનો અવગાહ હોય નહિ ૧૫

૧૬ प्रदेशसंहारविसर्गाभ्यां प्रदीपवत् ।

દીપકના પ્રકાશની પેઠે જીવોના પ્રદેશો સંકોચ તથા

આકાશનું પ્રયોજન સર્વ દ્રવ્યોને અવગાહ આપ-
વાનુ છે. ૧૮

१९ शरिरवाङ्मनःप्राणापानाः पुद्गलानाम् ।

શરીર, વચન, મન, પ્રાણ (ઉચ્છ્વાસ) અને અપાન
[નિ:શ્વાસ] એ પુદ્ગલોનું પ્રયોજન જીવને છે. ૧૯

२० सुखदुःखजीवितमरणोपग्रहाश्च ।

સુખ, દુખ, જીવિત અને મરણના કારણપણે પણ
પુદ્ગલોજ થાય છે.

ઇચ્છિત સ્પર્શ, રસ, ગંધ, વર્ણ અને શબ્દની પ્રાપ્તિ
તે સુખનું કારણ, અનિષ્ટ સ્પર્શાદિની પ્રાપ્તિ તે દુખનુ
કારણ, વિધિપૂર્વક સ્નાન, આચ્છાદન, વિલેપન તથા
ભોજનાદિ વડે આયુષ્યનુ અનપવર્તન તે જીવિતનું
કારણ અને વિષ શસ્ત્ર અગ્નિ વગેરે વડે આયુષ્યનું અપ-
વર્તન તે મરણનું કારણ છે કર્મની સ્થિતિ અને ક્ષયથી
અનપવર્તની આયુષ્યવાળાને પણ પુદ્ગલોથી જીવિતને મરણ
છે શરીરની સ્થિતિ વૃદ્ધિ,બલ, અને પ્રીતિને માટે કરાતો
આહાર સર્વને ઉપકાર કરે છે ૨૦

ભોળ વર્ષવાળો સો વર્ષવાળાની અપેક્ષાએ અપર તે કાળકૃત પરાપરપણું. ૨૨

૨૩ स्पर्शरसगन्धवर्णवन्तः पुद्गलाः ।

સ્પર્શ, રસ, ગંધ અને વર્ણવાળા પુદ્ગલો છે.

સ્પર્શ આઠ પ્રકારે છે–કર્કશ, સુવાળો, ભારે, હલકો, ટાઢો, ઉનો, સ્નિગ્ધ અને લુખો રસ પાચ પ્રકારે છે–કડવો, તીખો, કષાયેલ, ખાટો અને મધુર. ગંધ બે પ્રકારે છે–સુરભિ અને દુરભિ. વર્ણ પાચ પ્રકારે છે–કાળો, લીલો, રાતો, પીળો અને શ્વેત ૨૩

૨૪ शब्दबन्धसौक्ष्म्यस्थौल्यसंस्थानभेदतमश्छायातपोद्योतवन्तश्च ।

શબ્દ, બંધ, સૂક્ષ્મતા, સ્થૂલતા, સંસ્થાન, ભેદ (ભાગથવા), અંધકાર, છાયા. આતપ [તડકો) અને ઉદ્યોતવાળા પુદ્ગલો છે.

શબ્દ ૭ પ્રકારે છે–તત [વીણાદિનો], વિતત (મૃદંગાદિનો), ઘન (કાસી–કરતાલાદિનો) શુષિર (વાસંળી-વગેરેનો), ઘર્ષ (ઘર્ષણ થવાથી ઉત્પન્ન થયેલ) અને ભા.

२६ संघातभेदेभ्य उत्पद्यन्ते ।

સંઘાત (એકત્ર થવુ), ભેદ (ભાગ પાડવા) અને [illegible]ઘાત ભેદ એ ત્રણ કારણ વડે કરીને સ્કંધો ઉત્પન્ન [illegible]ાય છે ૨૬

२७ भेदादणुः ।

ભેદવડે અણુ ઉત્પન્ન થાય છે ૨૭

२८ भेदसंघाताभ्यां चाक्षुषाः ।

ચક્ષુવડે દેખી શકાય એવા સ્કંધે ભેદ અને સઘાત વડે કરીને થાય છે. ૨૯

ધર્માસ્તિકાયાદિ પદાર્થો છે એમ શી રીતે જણાય ?

લક્ષણથી. માટે સત્નુ લક્ષણ કહે છે.

२९ उत्पादव्ययध्रौव्ययुक्तं सत् ।

ઉત્પાદ (ઉત્પત્તિ), વ્યય [illegible] નાશ [illegible] અને [illegible] (સ્થિરતા) વડે યુક્ત તે સત (છતુ-વર્તનાર) [illegible]

આ સસારમ દરેક પદાર્થ ઉ[illegible] [illegible] અને [illegible]તિવડે યુક્ત છે. આત્મદ્રવ્યમા [illegible]

જ્ઞાનનો વિષય થઇ શકે નહિ, તેને વસ્તુનો સ્વભાવ
માનવામા આવે તો વસ્તુ અનિત્ય માન્યાવિના અવસ્થાન્
સ્ની ઉત્પત્તિજ ન થઈ શકે, તેથી એકાન્ત નિત્યતાનો અ
ભાવ થાય આ પ્રમાણે એકજ પદાર્થમા ઉત્પાદ, વ્યય, ધ્રો
વ્ય એ ત્રણે અંશોને ન સ્વીકારવામા આવે તો મનુષ્ય
તે દેવાદિ રૂપે ન થાય તેમ ન થાય તો યમ નિયમાદિ
પાલન કરવુ તે નિરર્થક થાય. એમ થવાથી યમાદિ
નાર આગમવચન વચનમાત્રજ થાય આ સર્વ ઉત્પા
યય વ્યવહારથકી બતાવેલ છે નિશ્ચયથી તો દરેક
ર્થો દરેક ક્ષણે ઉત્પાદાદિ યુક્ત છે તેમ જ્ઞાનદ્વારાથી
ભેદની સિદ્ધિ થાય છે કારણ કે—દરેક વ્યક્તિમા
ક્ષણે ભિન્નભિન્નપણુ હોય છે [illegible]ની [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] અને મોહના [illegible] [illegible]
[illegible] છે, [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] વસ્તુને [illegible]
[illegible]

૩૪ गुणसाम्ये सदृशानाम् ।

ગુણની સમાનતા હોને છતે પણ સદ્દ્રશ (એક જાત-ના) પુદ્દગલોનો બંધ થતો નથી એટલે સમાન ગુણવાળા સ્નિગ્ધ પુદ્દગલોનો સ્નિગ્ધ પુદ્દગલ સાથે અને રૂક્ષનો તેવા રૂક્ષ પુદ્દગલ સાથે બંધ થતો નથી

૩૫ द्व्यधिकादिगुणानां तु ।

દ્વિગુણ આદિ અધિક ગુણવાળા એક જાતના પુદ્દગલોનો બંધ થાય છે. ૩૫

૩૬ बन्धे समाधिकौ पारिणामिकौ ।

બંધ થયે છતે સમાન ગુણવાળાનો સમાન ગુણ પરિણામ અને હીન ગુણને અધિક ગુણવાળો પરિણામ કરનાર થાય છે. ૩૬

૩૭ गुणपर्यायवद् द्रव्यम् ।

ગુણ અને પર્યાયવાળું દ્રવ્ય છે. એટલે ગુણ અને પર્યાય જેને હોય તે દ્રવ્ય. ૩૭

૩૮ कालश्चेत्येके ।

કોઈક આચાર્ય કાળને પણ દ્રવ્ય કહે છે ૩૮

જીવને વિષે પણ યોગ અને ઉપયોગના પરિણામ ...દિવાળ. છે.

॥ अथ षष्ठोऽध्यायः ॥

१ कायवाङ्मनःकर्म योगः ।

કાયસંબંધી વચનસંબંધી અને મનસંબંધી જે ... ક્રિયા–પ્રવર્તન–વ્યાપાર તે યોગ કહેવાય ...

તે દરેક શુભ અને અશુભ એમ બે પ્રકારે છે ... શુભયોગ આ પ્રમાણે જાણવો—હિંસા, ચોરી, અને ... વગેરે કાયિક, નિંદા, જૂઠું બોલવું, કઠોર વચન અને ... વગેરે વાચિક અને કોઇના ધન હરણની ઇચ્છા ... ઇચ્છા, ઇર્ષ્યા અસૂયા (ગુણમાં દોષારોપણ) વગેરે ... નસિક આથી વિપરીત તે શુભયોગ જાણવો. ...

२ स आस्रवः ।

પૂર્વોક્ત યોગ એ આશ્રવ [કર્મ આવવાનું કારણ] ...

३ शुभः पुण्यस्य ।

એ પૂર્વોક્ત (સામ્પરાયિક) આશ્રવના ભેદો અવ્રત, કષાય, ઇન્દ્રિય અને ક્રિયા છે, તેના અનુક્રમે પાચ, ચાર, પાચ અને પચીશ સખ્યાવાળા ભેદો છે.

વચન વ્યાપાર અને ઇર્ષ્યા, દ્રોહ, અભિમાન વગેરે મનોવ્યાપાર રૂપ ક્રિયા તે પ્રયોગક્રિયા ૪ ઇંદ્રિયોની ક્રિયા અથવા આઠ પ્રકારના કર્મ પુદ્ગલેનું ગ્રહણ તે સમાદાન ક્રિયા ૫ ગમનાગમન રૂપ ક્રિયા તે ઇર્યાપથ ક્રિયા. આ ક્રિયાથી કેવળીને માત્ર યોગને લીધે એક સમયનો બંધ થય છે ૬ કાયાનો દુષ્ટ વ્યાપાર તે કાયક્રિયા ૭ પરને ઉપઘાત કરે તેવા ગલ પાશ, ઘટી વગેરે અધિકરણ એ વગેરે વડે જીવોનું હનન કરવુ તે અધિકરણક્રિયા ૮ પ્રકૃષ્ટ દોષ તે પ્રદોષ-ક્રોધાદિ, તેવડે જીવ અથવા અજીવ ઉપર દ્વેષ કરવો તે પ્રદોષ ક્રિયા. ૯ પોતાના કે પારકા હાથે પોતાને અથવા પરને પીડા કરવી તે પરિતાપન ક્રિયા ૧૦ પોતાના કે પારકા જીવને હણવો હણાવવો તે પ્રાણાતિપાત ક્રિયા ૧૧ રાગાદિ હેતુકવડે અશ્વાદિ જોવા તે દર્શન ક્રિયા ૧૨ રાગાદિભાવથી સ્ત્રીઆદિના અંગનો સ્પર્શ કરવો તે સ્પર્શન ક્રિયા ૧૩ જીવ, અજીવ આશ્રયી જે કર્મબંધ તે પ્રત્યય ક્રિ અથવા કર્મબંધના કારણભૂત અધિકરણ આશ્રયી ક્રિયા તે પ્રત્યય ક્રિયા ૧૪ પોતાના ભાઈ, પુત્ર, શિષ્ય, વૃષભ વગેરેની સર્વ દિશા

સમ્યકત્વ, ૨ મિથ્યાત્વ, ૩ પ્રયોગ, ૪ સમાદાન, ૫ ઇર્યાપથ ૬ કાય, ૭ અધિકરણ, ૮ પ્રદોષ, ૯ પરિતાપન, ૧૦ પ્રાણાતિપાત, ૧૧ દર્શન (દૃષ્ટિ), ૧૨ સ્પર્શન, ૧૩ પ્રત્યય, ૧૪ સમતાનુપાત, ૧૫ અનાભોગ ૧૬ સ્વહસ્ત, ૧૭ નિસર્ગ (નૈશસ્ત્ર), ૧૮ વિદારણ, ૧૯ આનયન, ૨૦ અનવકાક્ષ, ૨૧ આરભ, ૨૨ પરિગ્રહ, ૨૩ માયા, ૨૪ મિથ્યાત્વદર્શન, અને ૨૫ અપ્રત્યાખ્યાન (આ પચીશ ક્રિયા નવતત્વમા વર્ણવેલ ૨૫ ક્રિયાના જેવા ભાવવાળી છે નવતત્વમા આપેલ પ્રેમ અને દ્વેષ એ બે ક્રિયા આમા આપી નથી તેના બદલે સમ્યકત્વ અને મિથ્યાત્વ એ બે ક્રિયા આપી છે) ૬

પાપનો ત્યાગ નહિ કરવો તે અપ્રત્યાખ્યાન ક્રિયા નવતત્વાદિ પ્રકરણાદિને વિષે સમ્યકત્વ અને મિથ્યાત્વ એ બે ક્રિયાને સ્થને પ્રેમ પ્રત્યય (માયા અને લોભના ઉદયે પરને પ્રેમ ઉપજાવવો) અને દ્વેષ પ્રત્યય (ક્રોધ અને માનના ઉદયે પરને દ્વેષ ઉપજાવવો) એ બે ક્રિયા છે અને બાકીની બધી સરખી છે સરાગી જીવ સ્વાગી હોવાથી તેના મૂળગતા લક્ષને સમ્યકત્વને બદલે પ્રેમ પ્રત્યય અને કદાગ્રહી વગેરે મિથ્યાદૃષ્ટિ સ્વાગી હોવાથી મિથ્યાત્વને બદલે દ્વેષપ્રત્યય ક્રિયા વર્ણવેલ છે એમ સમજવું.

પહેલું અર્થાત્ જીવાધિકરણ સંરંભ, સમારંભ અને આરંભ એ ત્રણ ભેદે છે વળી તે દરેકના મન, વચન અને કાયા એ ત્રણ યોગવડે કરીને અકેકના ત્રણ ત્રણ ભેદ થાય છે. એટલે નવ ભેદ થયા. વળી તે દરેકના કરવું, કરાવવું, અને અનુમોદવું એ ત્રણ કરણવડે કરીને ત્રણ ત્રણ ભેદ થાય છે એટલે ૨૭ ભેદ થયા. વળી તે દરેકના ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ એ ચાર કષાયવડે કરીને ચાર ચાર ભેદ થાય છે એટલે કુલ ૧૦૮ ભેદ થયા.

તે આ પ્રમાણે–ક્રોધકૃત વચન સંરંભ, માનકૃત વચન સંરંભ, માયાકૃત વચન સંરભ અને લોભકૃત વચન સંરંભ એ ચાર અને કારિત તથા અનુમતના ચાર ચાર મળીને બાર ભેદ વચન સરભના થયા. તેવીજ રીતે કાય અને મન સંરભના બાર બાર ભેદ લેતા છત્રીશ ભેદ સંરંભના થયા. આરંભ અને સમારંભના પણ એ રીતે છત્રીશ છત્રીશ ગણતા ૧૦૮ ભેદ થાય. ૯

૧૦ निर्वर्तनानिक्षेपसंयोगानिसर्गा द्विचतुर्द्वि-

પહેલું અર્થાત્ જીવાધિકરણ સંરંભ, સમારંભ અને આરંભ એ ત્રણ ભેદે છે વળી તે દરેકના મન, વચન અને કાયા એ ત્રણ યોગવડે કરીને એકેકના ત્રણ ત્રણ ભેદ થાય છે. એટલે નવ ભેદ થયા. વળી તે દરેકના કરવુ, કરાવવું, અને અનુમોદવું એ ત્રણ કરણવડે કરીને ત્રણ ત્રણ ભેદ થાય છે એટલે ૨૭ ભેદ થયા. વળી તે દરેકના ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ એ ચાર કષાયવડે કરીને ચાર ચાર ભેદ થાય છે એટલે કુલ ૧૦૮ ભેદ થયા.

તે આ પ્રમાણે–ક્રોધકૃત વચન સંરંભ, માનકૃત વચન સંરંભ, માયાકૃત વચન સરંભ અને લોભકૃત વચન સં-રંભ એ ચાર અને કારિત તથા અનુમતના ચાર ચાર મળીને બાર ભેદ વચન સંરભના થયા. તેવીજ રીતે કાય અને મન સંરંભના બાર બાર ભેદ લેતા છત્રીશ ભેદ સં-રંભના થયા. આરંભ અને સમારંભના પણ એ રીતે છત્રીશ છત્રીશ ગણતા ૧૦૮ ભેદ થાય. ૯

૧૦ निर्वर्तनानिक्षेपसंयोगानिसर्गा द्विचतुर्द्वि-

१२ दुःखशोकतापाक्रन्दनवधपरिदेवनान्यात्म-
परोभयस्थान्यसद्वेद्यस्य ।

દુઃખ, શોક, પશ્ચાતાપ, રૂદન, વધ, અને પરિદેવન
હૃદયફાટ રૂદન, જેનાથી નિર્દયને પણ દયા ઉત્પન્ન થાય],
ને પોતાને કરવા, પરને ઉત્પન્ન કરવા, અથવા બનેમાં
ઉત્પન્ન કરવા, એ અશાતાવેદનિયના આશ્રવ છે. ૧૨

१३ भूतव्रत्यनुकम्पा दानं सरागसंयमादि यो-
गः क्षान्तिः शौचमिति सद्वेद्यस्य ।

પ્રાણીમાત્રની દયા અણુવ્રતવાળા અને મહાવ્રતધારી-
ઓની વિશેષે અનુકંપા (દયા), દાન, સરાગસંયમ (રા-
ગવાળું ચારિત્ર), દેશવિરતિ ચારિત્ર, બાલદંડનિવૃત્તિથી
સત્ક્રિયારૂપ યોગ, ક્ષમા અને શૌચ એ પ્રકારે શાતાવેદની-
યના આશ્રવો છે. ૧૩

१४ केवलिश्रुतसङ्घधर्मदेवावर्णवादो दर्शनमो-
हस्य ।

કેવળી ભગવાન્, શ્રુત, સંઘ, ધર્મ, અને [ચાર પ્ર-

કુશીલપણું એ સર્વ (પૂર્વોક્ત ત્રણ) આયુષ્યનો આ-
છે ૧૯

सरागसंयमसंयमासंयमाकामनिर्जराबाल-
तपांसि दैवस्य ।

સરાગસંયમ, સંયમાસંયમ (દેશવિરતિપણું), અકા-
ર્જરા અને બાલતપ [અજ્ઞાનતપ] એ દેવાયુના આ
છે ૨૦

योगवक्रता विसंवादनं चाशुभस्य नाम्नः ।

મન, વચન, કાયયોગની વક્રતા કુટિલતા તથા
વાદન (અન્યથા પ્રરૂપણા, ચિન્તનક્રિયા વગેરે) એ
ભ નામકર્મના આશ્રવ છે ૨૧

विपरीतं शुभस्य ।

ઉપર કહ્યાથી વિપરીત એટલે મન, વચન, કાય ની
સરળતા અને યથાયોગ્ય પ્રરૂપણા એ શુભ નામકર્મ
આશ્રવ છે ૨૨

दर्शनविशुद्धिर्विनयसंपन्नता शीलव्रते-
ष्वनतिचारोऽभीक्ष्णज्ञानोपयोगसंवेगौ शक्ति

ચ્છાદન અને પોતાના અછતા ગુણનું પ્રગટ કરવું, એ નીચ ગોત્રના આશ્રવ છે. ૨૪

२५ तद्विपर्ययो नीचैर्वृत्त्यनुत्सेकौ चोत्तरस्य ।

ઉપર કહ્યાથી વિપરીત એટલે આત્મનિંદા, પર પ્રશંસા, પોતાના છતા ગુણનું આચ્છાદન અને પરના અછત્તા ગુણનુ પ્રગટ કરવું, નમ્ર વૃત્તિનું પ્રવર્તન અને કોઇની સાથે ગર્વ નહિ કરવો, એ ઉચ્ચ ગોત્રના આશ્રવ છે. ૨૫

२६ विघ्नकरणमन्तरायस्य ।

વિઘ્ન કરવું એ અંતરાય કર્મનો આશ્રવ છે.

એ પ્રકારે આઠ પ્રકારના સાંપરાયિકના જુદા જુદા આશ્રવો જાણવા. ૨૬

॥ अथ सप्तमोऽध्यायः ॥

१ हिंसाऽनृतस्तेयाब्रह्मपरिग्रहेभ्यो [१]विरतिर्व्रतम् ।

---

૧ અટકવું નિવૃત્તિ ઉપરમ વિરતિ અને વ્રત એ પર્યાયો છે

ચ્છાદન અને પોતાના અછતા ગુણનું પ્રગટ કરવું, એ નીચ ગોત્રના આશ્રવ છે. ૨૪

૨૫ तद्विपर्ययो नीचैर्वृत्त्यनुत्सेकौ चोत्तरस्य ।

ઉપર કહ્યાથી વિપરીત એટલે આત્મનિંદા, પર પ્રશંસા, પોતાના છતા ગુણનું આચ્છાદન અને પરના અછત્તા ગુણનું પ્રગટ કરવું, નમ્ર વૃત્તિનુ પ્રવર્તન અને કોઇની સાથે ગર્વ નહિ કરવો, એ ઉચ્ચ ગોત્રના આશ્રવ છે. ૨૫

२६ विघ्नकरणमन्तरायस्य ।

વિઘ્ન કરવુ એ અંતરાય કર્મનો આશ્રવ છે

એ પ્રકારે આઠ પ્રકારના સાંપરાયિકના જુદા જુદા આશ્રવો જાણવા. ૨૬

॥ अथ सप्तमोऽध्यायः ॥

१ हिंसाऽनृततस्तेयाब्रह्मपरिग्रहेभ्यो [१]विरतिर्व्रतम् ।

---

૧ અકાર્યું નિવૃત્તિ ઉપરમ વિરતિ અને વ્રત એ પર્યાયો છે

૨ વારંવાર અવગ્રહ ગ્રહણયાચન, ૩ આટલુ સ્થાન આ માટે એમ અવગ્રહ યાચન, ૪ સાધર્મિક પાસેથી ગ્રહણ તથા યાચન અને ૫ ગુરૂની અનુજ્ઞા લઇને પાન અને ભોજન કરવું, એ પાચ અસ્તેય વ્રતની; ૧ સ્ત્રી, પશુ, પ ડક નપુ સક વાળા સ્થાને નહિ સેવવુ, ૨ રાગયુક્ત સ્ત્રીકથા ન કરવી, ૩ સ્ત્રીઓના અ ગોપાગ જોવા નહિ, ૪ પૂર્વે કરેલા વિષયભોગ સ ભારવા નહિ અને ૫ કામ ઉત્પન્ન કરે તેવા ભોજન વાપરવા નહિ, એ પાચ બ્રહ્મચર્યવ્રતની અને અકિ ચન વ્રતની સ્થિરતા માટે પાચે ઇંદ્રિયોના મનોજ્ઞ વિષય ઉપર રાગ-આસક્તિ કરવી નહિ અને અનિષ્ટ વિષય ઉપર દ્વેષ કરવો નહિ એ પાચ ભાવના જાણવી. ૩

૪ हिंसादिष्विहामुत्र चापायावद्यदर्शनम् ।

હિંસાદિને વિષે આ લોક અને પરલોકના અપાયદર્શન (શ્રેયોર્થના નાશની દૃષ્ટિ) અને અવદ્યદર્શન (નિંદનીયપણાની દૃષ્ટિ) ભાવવા અર્થાત્—હિ સાદિકથી આલોક અને પરલોકનેવિષે પોતાના શ્રેયનો નાશ થાય છે અને પોતે નિંદાય છે એ વાત લક્ષ્યમા રાખવી. મતલબ કે

સર્વ દ્રવ્યોનું અનાદિ કે આદિ પરિણામે પ્રકટન, અંતર્ભાવ, સ્થતિ અન્યત્વ, પરસ્પર અનુગ્રહ અને વિનાશ ભાવવા તે જગત્ સ્વભાવ. આ કાયા અનિત્ય, દુ ખના હેતુભૂત, અસાર અને અશુચિમય છે એમ ભાવવું તે કાયસ્વભાવ. સંસારભીરૂતા, આરંભ પરિગ્રહને વિષે દોષ જોવાથી અરતિ, ધર્મ અને ધર્મીમા બહુમાન, ધર્મશ્રવણ અને સાધર્મિકના દર્શનને વિષે મનની પ્રસન્નતા અને ઉત્તરોત્તર ગુણની પ્રાપ્તિની શ્રદ્ધા તે સંવેગ. શરીર, ભોગ અને સંસારની ઉદ્વિગ્નતા (ગ્લાની) વાળાને ઉપશાંત થયેલ પુરૂષની બાહ્ય અને અભ્યંતર ઉપાધિને વિષે અનાસક્તિ તે વૈરાગ્ય ૭

૮ प्रमत्तयोगात्प्राणव्यपरोपणं हिंसा[१] ।

પ્રમત્ત યોગ (મદ્ય, વિષય, કષાય, નિદ્રા અને વિકથાના વ્યાપાર) વડે કરીને પ્રાણનો નાશ કરવો તે હિંસા ૮

૧ હિંસા મારણ પ્રાણવધ દેહાંતર સંક્રામણ અને પ્રાણવ્યપરોપણ એ પર્યાયો છે.

१२ मूर्च्छा परिग्रहः[1] ।

સચેતન કે અચેતન બાહ્ય કે આંતરમાં મૂર્છા હોય તે પરિગ્રહ છે. ૧૨

१३ निःशल्यो व्रती ।

શલ્ય (માયા, નિયાણું અને મિથ્યાત્વ) રહિત હોય તે વ્રતિ કહેવાય છે ૧૩

१४ अगार्यनगारश्च ।

પૂર્વોક્ત વ્રતી અગારી (ગૃહિ) અને અણગારી (સાધુ) એમ બે ભેદે હોય છે. ૧૪

१५ अणुव्रतोऽगारी ।

અણુવ્રતવાળો અગારી વ્રતિ છે. ૧૫

१६ दिग्देशानर्थदण्डविरतिसामायिकपौपधोपवासोपभोगपरिभोगातिथिसंविभागव्रतसंपन्नश्च ।

---

૧ ઇચ્છા પ્રાર્થના કામ અભિલાષ કાંક્ષા ગાર્ધ્ય અને મૂર્છા એ પર્યાય છે

ાર્જીત દ્રવ્યવડે તૈયાર કરેલ કલ્પનીય આહારાદિ પદાર્થો
ેશ, કાળ, સત્કાર અને શ્રદ્ધાયોગે અત્યંત અનુગ્રહબુદ્ધિ-
ે સંયમી પુરૂષોને આપવા તે અતિથિસંવિભાગવ્રત ૧૬

१७ मारणान्तिकीं संलेखनां जोषिता ।

વળી તે વ્રતિ મારણાન્તિક સંલેખનાનો સેવનાર હોવો
જોઇએ.

કાળ, સંઘયણ, દુર્ગતા અને ઉપસર્ગ દોષથકી ધ-
ર્માનુષ્ઠાનની પરિહાણિ જાણીને ઊણોદરી આદિ તપવડે આ-
ત્માને નિયમમા લાવી ઉત્તમવ્રતસંપન્ન હોય તે ચારે પ્રકા
રના આહારનો ત્યાગ કરી જીવન પર્યંત ભાવના અને અ-
નુપ્રેક્ષામા તત્પર રહી, સ્મરણ અને સમાધીમા બહુધ-
પરાયણ થઇ, મરણ સમયની સંલેખના (અનશન)ને સે-
વનાર મોક્ષમાર્ગનો આરાધક થાય છે ૧૭

१८ शङ्काकाङ्क्षाविचिकित्साऽन्यदृष्टिप्रशंसा-संस्तवाः सम्यग्दृष्टेरतिचाराः ।

શંકા [સિદ્ધાંતની વાતોમા શંકા], આકાંક્ષા (પર
મતની ઇચ્છા, આલોક પરલોકના વિષયની ઇચ્છા), વિચિ-

અને અન્નપાન નિરોધ (ખાવાપીવાનો વિછોહ પાડવો); એ પાચ અહિંસાવ્રતના અતિચાર છે ૨૦

२१ मिथ्योपदेशरहस्याभ्याख्यानकूटलेखक्रियान्यासापहारसाकारमन्त्रभेदाः ।

મિથ્યા ઉપદેશ (જુઠી સલાહ), રહસ્યાભાખ્યાન (સ્ત્રી પુરૂષના ગુપ્ત ભેદ પ્રગટ કરવા), કૂટલેખ ક્રિયા (ખોટા દસ્તાવેજ કરવા), ન્યાસાપહાર (થાપણ ઓળવવી) અને સાકારમંત્રભેદ (ચાડી કરવી, ગુપ્તવાત કહી દેવી); એ બીજા વ્રતના અતિચાર છે ૨૧

२२ स्तेनप्रयोगतदाहृतादानविरुद्धराज्यातिक्रमहिनाधिकमानोन्मानप्रतिरुपकव्यवहाराः ।

સ્તેનપ્રયોગ [ચોરને સહાય આપી તેના કામને ઉત્તેજન આપવુ], તદાહૃતાદાન [તેની લાવેલ વસ્તુ થોડા મૂલ્યે ખરીદ કરવી], વિરૂદ્ધ રાજ્યાતિક્રમ [રાજ્ય વિરૂદ્ધ કાર્ય કરવું–રાજાએ નિષિદ્ધ કરેલા દેશમા ગમન કરવું], હીનાધિક માનોન્માન (તોલ માપમા ઓછુ વત્તુ આપવું લેવુ વ્યાજ લેવુ) અને પ્રતિરૂપકવ્યવહાર [સારી ખોટી

२५ ऊर्ध्वाधस्तिर्यग्व्यतिक्रमक्षेत्रवृद्धिविस्मृत्य-
न्तर्धानानि ।

ઉર્ધ્વ દિગ્ વ્યતિક્રમ (નિયમ ઉપરાંત આગળ જવું), તિર્યગ્ દિગ્ વ્યતિક્રમ, અધો દિગ્ વ્યતિક્રમ, ક્ષેત્રવૃદ્ધિ [એક બાજુ ઘટાડી બીજી બાજુ વધારવું] અને સ્મૃત્યંતર્ધાન [યાદદાસ્તનું વિસ્મરણ થવાથી નિયમ ઉપરાતની દિશામા ગમન કરવું]. એ પાચ દિગ્ વ્રતના અતિચાર છે. ૨૫

२६ आनयनप्रेष्यप्रयोगशब्दरूपानुपातपुद्गलक्षे-
पाः ।

આનયન પ્રયોગ (નિયમિત ભૂમિથકી બાહેરથી ઇચ્છિત વસ્તુ મંગાવવી,) પ્રેષ્યપ્રયોગ (મોકલવી), શબ્દાનુપાત (શબ્દ કરી બોલાવવો), રૂપાનુપાત (પોતાનું રૂપ દેખાડી બોલાવવો) અને પુદ્ગલ પ્રક્ષેપ (માટી પત્થર વગેરે પુદ્ગલ ફેંકીને બોલાવવો), એ પ્રકારે દેશાવકાશિક વ્રતના પાચ અતિચાર જાણવા. ૨૬

२७ कन्दर्पकौकुच्यमौखर्यासमीक्ष्याधिकरणोप-
भोगाधिकत्वानि ।

લેવી મૂકવી, અપ્રત્યવેક્ષિત અપ્રમાર્જિતભૂમિમા સથારો કરવો, વ્રતને વિષે અનાદર કરવો અને સ્મૃત્યનુપસ્થાપન (ભૂલી જવુ). એ પૌષધોપવાસ વ્રતના પાચ અતિચાર છે ૨૯

३० सचित्तसंबद्धसंमिश्राभिषवदुष्पक्काहाराः ।

સચિત્ત આહાર, સચિત્ત વસ્તુના સબધવાળો આહાર, સચિત્ત વસ્તુથી મિશ્રિત આહાર, તુચ્છાહાર, કાચો-પાકો સચિત્ત આહાર, એ પાચ ઉપભોગપરિભોગ વિરમણ વ્રતના અતિચાર છે ૩૦

३१ सचित्तनिक्षेपपिधानपरव्यपदेशमात्सर्य-कालातिक्रमाः ।

સચિત્તનિક્ષેપ (પ્રાસુક આહારાદિ સચિત્ત વસ્તુ ઉપર મૂકવા), સચિત્તપિધાન (પ્રાસુક આહારાદિને સચિત્ત વસ્તુવડે ઢાકી દેવા), પરવ્યપદેશ કરવો (ન આપવા માટે પોતાની વસ્તુ પરની છે એમ કહે) માત્સર્ય (અભિમાન લાવી દાન દેવુ) અને કાલાતિક્રમ ભોજનકાળ વિત્યાબાદ નિમત્રણ કરવુ), એ પાચ અતિચાર અતિથિસવિભાગ વ્રતના છે. ૩૧

॥ अथ अष्टमोऽध्यायः ॥

१ मिथ्यादर्शनाविरतिप्रमादकषाययोगा बन्धहेतवः ।

મિથ્યાદર્શન, અવિરતિ, પ્રમાદ, કષાય અને યોગ એ કર્મબ ધના હેતુઓ છે.

સમ્યગ્ દર્શનથી વિપરીત તે મિથ્યાદર્શન તે અભિગૃહીત (જાણ્યા છતા હઠ કદાગ્રહવડે પોતાના મ તવ્યને વળગી રહે તે, ૩૬૩ પાખ ડીના મત) અને અનભિગૃહીત–એમ બે પ્રકારે મિથ્યાત્વ છે વિરતિથી વિપરીત તે અવિરતિ. યાદદાસ્તનુ અનવસ્થાન, અથવા મોક્ષના અનુષ્ઠાનમા અનાદર અને મન વચન કાયાના યોગનુ દુષ્પ્રણિધાન તે પ્રમાદ એ મિથ્યાદર્શનાદિ બ ધ હેતુઓમાના પ્રથમના છતે પાછળના નિશ્ચે હોય અને પાછળના છતે પ્રથમનાની ભજના (અનિયમ) જાણવી ૧

२ सकषायत्वाज्जीवः कर्मणो योग्यान्पुद्गलानादत्ते ।

७ मत्यादीनाम् ।

મતિજ્ઞાન આદિ પાચ જ્ઞાન હોવાથી તેના આવરણ પણ મતિજ્ઞાનાવરણીય વગેરે પાચ ભેદ છે. ૭

८ चक्षुरचक्षुरवधिकेवलानां निद्रानिद्रानिद्राप्रचलाप्रचलाप्रचलास्त्यानगृद्धिवेदनीयानि च ।

ચક્ષુદર્શનાવરણ, અચક્ષુદર્શનાવરણ, અવધિદર્શનાવરણ, કેવળદર્શનાવરણ *નિદ્રા, નિદ્રાનિદ્રા, પ્રચલા, પ્રચલાપ્રચલા અને સ્ત્યાનગૃદ્ધિવેદનીય એ નવ દર્શનાવરણના ભેદો છે ૮

---

* જેના ઉદયથી નિદ્રાવસ્થામાથી સુખે કરીને પ્રતિબોધ (જાગવુ) થાય તે **નિદ્રા**, જેના ઉદયથી નિદ્રાવસ્થામાથી દુઃખે કરીને જાગૃત અવસ્થાની પ્રાપ્તિ થાય તે **નિદ્રાનિદ્રા**, જેના ઉદયથી ઉભા અને બેઠા થકા નિદ્રા આવે તે **પ્રચલા**, જેના ઉદયથી ચાલતા ચાલતા પણ નિદ્રા આવે તે **પ્રચલાપ્રચલા** અને જેના ઉદયથી દિવસે ચિંતવેલુ કાર્ય રાત્રીએ નિદ્રાવસ્થામા જાગૃતિની પેઠે કરે તે **સ્ત્યાનગૃદ્ધિ** (થીણદ્ધિ), આ નિદ્રા વખતે વજ્રઋષભનારાચ સંઘયણવાળાને વાસુદેવના બળ કરતા અર્ધ બળ હોય છે ત્યા [illegible]

મોહનીય, ૨ મિથ્યાત્વ મોહનીય અને ૩ મિશ્રમોહનીય એવા ત્રણ ભેદ છે. ચારિત્રમોહનીયના—૧ કષાયવેદનીય અને ૨ નોકષાયવેદનીય એવા બે ભેદ છે તે કષાયવેદનીયના—૧ અનતાનુબધી, ૨ અપ્રત્યાખ્યાની, ૩ પ્રત્યાખ્યાની અને ૪ સજ્વલન એ ચાર ભેદ છે વળી તે ચારના અકેકના ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ એમ ચાર ચાર ભેદ થવાથી ૧૬ ભેદ થાય છે અને નોકષાયવેદનીય—૧ હાસ્ય, ૨ રતિ, ૩ અરતિ ૪ શોક, ૫ ભય, ૬ દુગછા, ૭ સ્ત્રી વેદ, ૮ પુરૂષવેદ, અને ૯ નપુસકવેદ એમ નવ ભેદ છે. ૧૬ કષાય ૯ નોકષાય અને ત્રણદર્શનમોહનીય એમ ૨૮ ભેદ મોહનીયના છે

સમ્યક્ત્વ દેશવિરતિ સર્વવિરતિ અને વિતરાગપણું નો નાશ અને અપ્રાપ્તિ ક્રમે અનન્તાનુબધી અપ્રત્યાખ્યાની પ્રત્યાખ્યાનાવરણીય અને સજ્વલનના ઉદયથી થાય છે તેનો ક્રોધ ક્રમે પર્વત ભૂમિવાલુકાને ઉદકની રેખા સમાન, અભિમાન પત્થર હાડકુ લાકડુ એની સમાન, માયા વશ કુડગ મેષવિષાણુ ગોમૂત્રિકા અને નિલેખન સમાન, લોભ લાખ કર્દમ કસુબો અને હરિદ્રા સમાન. ૧૦

નામકર્મ અને ગોત્રકર્મની જઘન્ય સ્થિતિ આઠ મુ-
હૂર્તની છે. ૨૦

૨૧ शेषाणामन्तर्मुहूर्तम् ।

બીજા કર્મની એટલે—જ્ઞાનાવરણ, દર્શનાવરણ, મોહ-
નીય, આયુષ્ક અને અંતરાયકર્મની અંતર્મુહૂર્ત જઘન્ય સ્થિ-
તિ જાણવી ૨૧

૨૨ विपाकोऽनुभावः ।

કર્મના વિપાકને અનુભાવ (રસપણે ભોગવવું) કહે છે

સર્વ પ્રકૃતિઓનુ ફળ એટલે વિપાકોદય તે અનુભાવ-
છે વિવિધ પ્રકારે ભોગવવુ તે વિપાક તે વિપાક તથાપ્રક
ર તેમજ અન્ય પ્રકારે પણ થાય છે. કર્મવિપાકને ભોગવ-
તો જીવ મૂળ પ્રકૃતિથી અભિન્ન એવી સર્વ ઉત્તર પ્રકૃતિ-
ને વિષે કર્મ નિમિત્તક અનાભોગ વીર્યપૂર્વક કર્મનું સંક્રમ-
ણ કરે છે બંધવિપાકના નિમિત્તવડે અન્ય જાતિ હોવાથી
મૂળ પ્રકૃતિઓને વિષે સંક્રમણ થતુ નથી. ઉત્તર પ્રકૃતિ-
ઓને વિષે પણ દર્શનમોહનીય, ચારિત્રમોહનીય, સમ્યક્ત્વ-
મોહનીય, મિથ્યાત્વમોહનીય અને આયુષ્ય નામકર્મનું સં-

સ્થિર રહેલા, અનંતાનંત પ્રદેશવાળા કર્મપુદ્ગલો સર્વ બાજુએથી બધાય છે.

નામપ્રત્યયિક—નામકર્મને લીધે પુદ્ગલો બંધાય છે. કઈ દિશાએથી બધાય ? ઊર્ધ્વ, અધો અને તિર્યક્ સર્વ દિશાથી આવેલા પુદ્ગલો બંધાય. શાથી બંધાય ? મન વચન કાયાના વ્યાપારવિશેષે કરી બંધાય. કેવા ? સૂક્ષ્મ બધાય, બાદર ન બધાય. વળી એક ક્ષેત્રમા અવગાહી સ્થિર રહેલા હોય તે બધાય. આત્માના કયા પ્રદેશે બધાય ? આત્માના સર્વ પ્રદેશોમા સર્વ કર્મપ્રકૃતિના પુદ્ગલો બંધાય. કેવા પુદ્ગલો બધાય ? અનન્તાનન્ત પ્રદેશાત્મક કર્મના પુદ્ગલો હોય તેજ બધાય, સંખ્યાત, અસંખ્યાત કે અનતપ્રદેશી પુદ્ગલો બધાય નહિ. ૨૫

૨૬ સદ્વેદ્યસમ્યક્ત્વહાસ્યરતિપુરુષવેદશુભાયુર્નામગોત્રાણિ પુણ્યમ્ ।

સાતાવેદનીય, સમ્યક્ત્વ, હાસ્ય, રતિ, પુરૂષવેદ, શુભ આયુષ્યો (દેવ, મનુષ્ય), શુભ નામકર્મની પ્રકૃતિઓ, અને શુભ ગોત્ર, અર્થાત્ ઉચ્ચગોત્ર તે પુણ્ય છે તેનાથી વિપરીત કર્મ તે પાપ છે ૨૬

બીજે સ્થાને જવું) ને વિષે કાયચેષ્ટાનો [1]નિયમ તે કાયગુપ્તિ. યાચન (માગવું), પ્રશ્ન અને પૂછેલાનો ઉત્તર દેવો, એને વિષે વચનનો નિયમ [જરૂર પુરતું બોલવું અથવા મૌન ધારણ કરવું] તે વચન ગુપ્તિ. સાવદ્ય સંકલ્પનો નિરોધ તથા કુશલ ([2]શુભ) સંકલ્પ કરવો અથવા શુભાશુભ સંકલ્પનો સર્વથા નિરોધ તે મનોગુપ્તિ. ૪

૫ ईर्याभाषैषणादाननिक्षेपोत्सर्गाः समितयः

ઇર્યાસમિતિ [જોઇને ચાલવું]. ભાષાસમિતિ [હિતકારક[1] બોલવું], એષણા (શુદ્ધ આહાર આદિની ગવેષણા) સમિતિ, આદાન નિક્ષેપ (પુંજી પ્રમાર્જીને લેવુંમેલવું) સમિતિ અને ઉત્સર્ગ સમિતિ (પારિષ્ઠાપનિકાસમિતિ), એ પાંચ સમિતિ છે. ૫

---

૧ આ પ્રકારે કરવું અને આ પ્રકારે ન કરવું એવી [illegible]પારની વ્યવસ્થા

૨ મોક્ષમાર્ગને અનુકૂળ.

૧ હિતકારક, પરિમિત, અસંદિગ્ધ, નિર્દોષ અને [illegible] કર [illegible] [illegible]પાળુ ભાષણ

નથી, એમ વિચારી સહન કરવુ. વળી મ્હારા કરેલ કર્મના
ઉદયથીજ આ બધુ થાય છે, આ બિચારો નિમિત્ત માત્ર છે,
એમ વિચારી સહન કરવુ. વળી જે શાન્તિ આદિ ક્ષમાના
ગુણો છે તે વિચારીને પણ સહન કરવું. ૧ નમ્રતાથી વર્તવુ
અને અભિમાન ન કરવુ તે માર્દવ જાતિ, કુલ, રૂપ, ઐ-
શ્વર્ય, શ્રુત, લાભ, અને બલ એ આઠ મદવાળો મનુષ્ય બી-
જાની નિંદામા અને પોતાની પ્રશંસામા તત્પર રહે છે, અને
આલોક પરલોકમા અશુભફલ દેનાર કર્મ બાંધે છે, તથા
કલ્યાણનો ઉપદેશ ગ્રહણ કરતો નથી. ૨ ભાવની નિર્મલતા
અને યોગનુ અવિરોધિપણુ હોય તે આર્જવ લોભવર્જવે
તે શૌચ-ધર્મનાસાધનો-રજોહરણાદિમા પણ મમતા રહિત
પણુ. જુઠું ચાડીવણુ, અસભ્ય, ચપલતાવાળુ, મેલુ [illegible]
ભ્રમવાળુ એવુ જે વાક્ય ન હોય અને મધુર ઉત્તમ સ[illegible]
હવિનાનુ, સ્પષ્ટ ઉદારતાવાળું, ગ્રામ્યશબ્દાર્થ વિનાનુ, નિષ્ઠુરતા
વિનાનું, રાગદ્વેષવિનાનુ. સૂત્રમાર્ગ પ્રમાણે અર્થ બતાવનારૂ
પૂજવાયોગ્ય, શ્રોતાથી સમજાય તેવુ સ્વપરને ઉપકાર ક[illegible]
નારૂ, માયરહિતપણે કહેલુ દેશકાલાદિકે યુક્ત [illegible]

स्वाख्यातत्वानुचिन्तनमनुप्रेक्षाः ।

૧ અનિત્ય, ૨ અશરણ, ૩ સંસાર, ૪ એકત્વ ૫ અન્યત્વ, ૬ અશુચિત્વ, ૭ આશ્રવ, ૮ સંવર ૯ નિર્જરા, ૧૦ લોક સ્વરૂપ, ૧૧ બોધિ દુર્લભ અને ૧૨ ધર્મને વિષે વર્ણવેલ તત્વેનું અનુચિંતન (મનન-નિદિધ્યાસન) તે બાર પ્રકારની અનુપ્રેક્ષા છે.

અનિત્યભાવના—આ સંસારમાં શરીર, ધન, ધાન્ય, કુટુંબ આદિ સર્વ વસ્તુઓ અનિત્ય (ક્ષણભંગુર) છે એમ ચિંતવવું તે

અશરણ ભાવના—માણસોએ કરીને રહિત એવા અરણ્યમાં ક્ષુધા પામેલ બળવાન સિંહના હાથમાં પકડાએલ મૃગલાને કોઈનું શરણ હોતું નથી તેવીજ રીતે જન્મ મરણ વ્યાધિ આદિએ ગ્રસ્ત જીવને આ સંસારમાં ધર્મ સિવાય બીજા કોઈનું શરણ નથી એવું ચિંતવવું તે

સંસાર ભાવના—આ અનાદિ અનંત સંસારમાં [illegible] અને પરજનની [illegible] પણ પ્રકારે [illegible] [illegible] માતાને સ્ત્રી [illegible] [illegible]

९ क्षुत्पिपासाशीतोष्णादंशमशकनाग्न्यारति-स्त्रीचर्यानिषद्याशय्याऽऽक्रोशवधयाचनाऽला-भरोगतृणास्पर्शमलसत्कारपुरस्कारप्रज्ञाऽज्ञा-नदर्शनानि ।

૧ ક્ષુધા (ભુખ) પરિસહ. ૨ પિપાસા (તૃષા) પરિસહ. ૩ શીત (ટાઢ) પરિસહ, ૪ ઉષ્ણ (ગરમી) પરિસહ, ૫ દશમશક (ડાંસ મચ્છર) પરિસહ, ૬ નાગ્ન્ય (જુના મેલા લુગડા) પરિસહ. ૭ અરતિ (સંયમના ઉદ્વેગ ન થાય) પરિસહ, ૮ સ્ત્રી પરિસહ, ૯ ચર્યા (વિહાર) પરિસહ, ૧૦ નિષદ્યા (સ્વાધ્યાય માટે સ્થિરતા) પરિસહ, ૧૧ શય્યા પરિસહ, ૧૨ આક્રોશ પરિસહ, ૧૩ વધ પરિસહ, ૧૪ યાચના પરિસહ, ૧૫ અલાભ પરિસહ, ૧૬ રોગ પરિસહ, ૧૭ તૃણસ્પર્શ પરિસહ. ૧૮ મળ પરિસહ, ૧૯ સત્કાર પરિસહ. ૨૦ પ્રજ્ઞા પરિસહ, ૨૧ અજ્ઞાન પરિસહ અને ૨૨ સમ્યક્ત્વ પરિસહ, એ બાવીસ પ્રકારે પરિસહ જાણવા.

१० सूक्ष्मसंपरायछद्मस्थवीतरागयोश्चतुर्दश ।

१५ चारित्रमोहे नाग्न्यारतिस्त्रीनिषद्याऽऽक्रोशयाचनासत्कारपुरस्काराः ।

ચારિત્રમોહના ઉદયે નાગ્ન્ય, અરતિ, સ્ત્રી, નિષદ્યા, આક્રોશ, યાચના અને સત્કાર પુરસ્કાર એ સાત પરીસહ હોય છે.

१६ वेदनीये शेषाः ।

વેદનીયના ઉદયે બાકીના અગ્યાર પરીસહ હોય છે. જિનને જે અગ્યાર હોય તે અહીં જાણવા. [illegible] જ્ઞાનાવરણ, દર્શનમોહ, અન્તરાય અને ચારિત્રમોહના [illegible] ૧૧ પરિસહો હોય છે તે સિવાયના ૧૧ [illegible] હોય છે.

१७ एकादयो भाज्या [illegible]

[illegible]

१५ चारित्रमोहे नाग्न्यारतिस्त्रीनिषद्याऽऽक्रोशयाच्ञासत्कारपुरस्काराः ।

ચારિત્રમોહના ઉદયે નાગ્ન્ય, અરતિ, સ્ત્રી, નિષદ્યા, આક્રોશ, યાચના અને સત્કાર પુરસ્કાર એ સાત પરીસહ હોય છે.

१६ वेदनीये शेषाः ।

વેદનીયના ઉદયે બાકીના અગ્યાર પરીસહ હોય છે. જિનને જે અગ્યાર હોય તે અહી જાણવા. એટલે જ્ઞાનાવરણ, દર્શનમોહ, અન્તરાય અને ચારિત્રમોહના ઉદયે જે ૧૧ પરિસહો હોય છે તે શિવાયના ૧૧ વેદનીયના ઉદયે હોય છે.

१७ एकादयो भाज्या युगपदेकोनविंशतेः ।

એ બાવીશ પરિસહમાથી એકથી માંડીને ૧૯ પરીસહ સુધી એક કાલે એક પુરૂષને હોઇ શકે છે કેમકે શીત અને ઉષ્ણમાથી એક હોય અને ચર્યા નિષદ્યા તદ શય્યા એ ત્રણમાંથી એક સંભવે. કેમકે એક બીજાના વિરોધી છે માટે એક સાથે ૧૯ હોય ૧૯

१९ अनशनावमौदर्यवृत्तिपरिसंख्यानरसपरित्यागविविक्तशय्यासनकायक्लेशा बाह्यं तपः ।

[1]અનશન [સંયમરક્ષા અને કર્મનિર્જરા માટે આહા-

રથાપે. એ પ્રમાણે અઢાર માસ સુધી તપ કરે.

જ્યા સૂક્ષ્મ કષાયનો ઉદય હોય તે **સૂક્ષ્મ સંપરાયચારિત્ર**, આ ચારિત્ર દશમે ગુણસ્થાને વર્તતા જીવોને હોય

જ્યા સર્વથા કષાયનો અભાવ હોય તે **યથાખ્યાત ચારિત્ર** તેના બે પ્રકાર છે—છાદ્મસ્થિક અને કૈવલિક છાદ્મસ્થિકના બે પ્રકાર—ક્ષાયિક અને ઔપશમિક, ક્ષાયિક બારમે ગુણઠાણે અને ઔપશમિક ૧૧ મે ગુણઠાણે હોય કૈવલિક બે પ્રકારે—સયોગી અને અયોગી. સયોગી તેરમે અને અયોગી ચૌદમે ગુણઠાણે હોય.

આ પાચ માહેના પ્રથમના બે ચારિત્ર હાલ વિદ્યમાન છે ને તે પાચમા આરાના છેડા સુધી રહેશે, છેલ્લા ત્રણ વિચ્છેદ થયા છે.

૧ ચોથા સૂત્રથી આગલ [illegible] સૂત્રના [illegible] જવું તેથી આત્મકલ્યાણ માટે શાસ્ત્ર પ્રમાણે [illegible] [illegible] વગેરે લેવા.

અને એ ભેદ ધ્યાનની અગાઉના (પ્રાયશ્ચિત્તાદિ) ના છે. ૨૧

२२ आलोचनप्रतिक्रमणतदुभयाविवेकव्युत्सर्गतपश्छेदपरिहारोपस्थापनानि

આલોયણ (ગુરૂ આગળ પ્રકાશવુ), પડિક્કમણુ (મિચ્છામિદુક્કડ દેવુ), તે બને, વિવેક (ત્યાગ), કાયોત્સર્ગ, તપ, ચારિત્રપર્યાયછેદ, પરિહાર (અમુક મુદત સુધી બહાર અથવા માસિકાદિ) અને ઉપસ્થાન (ફરી ચારિત્ર આપવુ), એ નવ ભેદ (પ્રાયશ્ચિત્તના) છે ૨૨

२३ ज्ञानदर्शनचारित्रोपचाराः ।

જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રનો વિનય અને ઉપચાર (જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રથી પોતાના કરતા અધિક ગુણવાળાનો ઉચિત વિનય કરવો) એમ વિનય ચાર પ્રકારે છે. ૨૩

२४ आचार्योपाध्यायतपस्विशैक्षकग्लानगणकुलसङ्घसाधुसमनोज्ञानाम् ।

૧ આચાર્ય, ૨ ઉપાધ્યાય, ૩ તપસ્વિ, ૪ નવીનદીક્ષિત, ૫ ગ્લાન (રોગી), ૬ ગણ (સ્થવિરની સંતતિ

ઉત્તમ સંહુનન (વજ્રર્ષભનારાચ, ઋષભનારાચ, નારાચ અને અર્ધનારાચ એ ચાર સંઘયણ) વાળા જીવોને એકાગ્રપણે ચિંતાનો રોધ તે ધ્યાન જાણવું. ૨૭

२८ आमुहूर्तात् ।

તે ધ્યાન એક મુહૂર્ત પર્યંત રહે છે. ૨૮

२९ आर्त्तरौद्रधर्म्मशुक्लानि ।

આર્ત્તધ્યાન, રૌદ્રધ્યાન, ધર્મધ્યાન અને શુક્લધ્યાન એમ ધ્યાન ચાર પ્રકારે છે. ૨૯

३० परे मोक्षहेतू ।

પાછલાં બે ધ્યાન મોક્ષના હેતુ છે. આર્ત્ત રૌદ્ર એ બે સંસારનાં કારણ છે. ૩૦

३१ आर्तममनोज्ञानां सम्प्रयोगे तद्विप्रयोगाय स्मृतिसमन्वाहारः ।

અનિષ્ટ વસ્તુઓનો યોગ થયે છતે તે અનિષ્ટ વસ્તુનો વિયોગ કરવા માટે સ્મૃતિ સમન્વાહાર (ચિંતા કરવી) કરવો તે આર્તધ્યાન જાણવું. ૩૧

३२ वेदनायाश्च ।

ઉત્તમ સંહુનન (વજ્રર્ષભનારાચ, ઋષભનારાચ, નારાચ અને અર્ધનારાચ એ ચાર સઘયણ) વાળા જીવોને એકાગ્રપણે ચિંતાનો રોધ તે ધ્યાન જાણવું. ૨૭

२८ आमुहूर्तात् ।

તે ધ્યાન એક મુહૂર્ત પર્યંત રહે છે. ૨૮

२९ आर्त्तरौद्रधर्म्मशुक्लानि ।

આર્તધ્યાન, રૌદ્રધ્યાન, ધર્મધ્યાન અને શુક્લધ્યાન એમ ધ્યાન ચાર પ્રકારે છે. ૨૯

३० परे मोक्षहेतू ।

પાછલાં બે ધ્યાન મોક્ષના હેતુ છે. આર્ત રૌદ્ર એ બે સંસારનાં કારણ છે. ૩૦

३१ आर्त्त ममनोज्ञानां सम्प्रयोगे तद्विप्रयोगाय स्मृतिसमन्वाहारः ।

અનિષ્ટ વસ્તુઓનો યોગ થયે છતે તે અનિષ્ટ વસ્તુનો વિયોગ કરવા માટે સ્મૃતિ સમન્વાહાર (ચિંતા ધ્યાન) કરવો તે આર્તધ્યાન જાણવું ૩૧

३२ वेदनायाश्च ।

४५ वितर्कः श्रुतम् ।

યથાયોગ્ય શ્રુતજ્ઞાન તે વિતર્ક જાણવો ૪૫

४६ विचारोऽर्थव्यञ्जनयोगसंक्रान्तिः ।

અર્થ, વ્યંજન અને યોગનુ જે સંક્રમણ તે વિચાર.

આ અભ્યંતર તપ સંવર હોવાથી નવીન કર્મ સંચયનો નિષેધક છે, નિર્જરારૂપ ફળ આપનાર હોવાથી કર્મની નિર્જરા કરવાવાળો છે અને નવીન કર્મનો પ્રતિષેધક તથા પૂર્વોપાર્જિત કર્મનો નાશક હોવાથી મોક્ષમાર્ગને પ્રાપ્ત કરાવનાર છે ૪૬

४७ सम्यग्दृष्टिश्रावकविरतानन्तवियोजकदर्शनमोहक्षपकोपशमकोपशान्तमोहक्षपकक्षीणमोहजिनाः क्रमशोऽसंख्येयगुणनिर्जराः ।

સમ્યગ્દષ્ટિ, શ્રાવક, વિરત (સાધુ), અનન્તાનુબંધિનો નાશ કરનાર, દર્શનમોહક્ષપક, મોહને શમાવતો, ઉપશાંતમોહ, મોહને ક્ષીણ કરતો, ક્ષીણમોહ અને કેવળિમહારાજ એ ઉત્તરોત્તર એક એકથી અસંખ્ય ગુણ અધિક નિર્જરા કરવાવાળા છે. ૪૭

४५ वितर्कः श्रुतम् ।

યથાયોગ્ય શ્રુતજ્ઞાન તે વિતર્ક જાણવો ૪૫

४६ विचारोऽर्थव्यञ्जनयोगसंक्रान्तिः ।

અર્થ, વ્યંજન અને યોગનું જે સંક્રમણ તે વિચાર.

આ અભ્યંતર તપ સંવર હોવાથી નવીન કર્મ સંચયનો નિષેધક છે, નિર્જરારૂપ ફળ આપનાર હોવાથી કર્મની નિર્જરા કરવાવાળો છે. અને નવીન કર્મનો પ્રતિષેધક તથા પૂર્વોપાર્જિત કર્મનો નાશક હોવાથી મોક્ષમાર્ગને પ્રાપ્ત કરાવનાર છે. ૪૬

४७ सम्यग्दृष्टिश्रावकाविरतानन्तवियोजकदर्शनमोहक्षपकोपशमकोपशान्तमोहक्षपकक्षीणमोहजिनाः क्रमशोऽसंख्येयगुणनिर्जराः ।

સમ્યગ્દૃષ્ટિ, શ્રાવક, વિરત (સાધુ), અનન્તાનુબંધિનો નાશ કરનાર, દર્શનમોહક્ષપક, મોહને શમાવતો, ઉપશાતમોહ, મોહને ક્ષીણ કરતો, ક્ષીણમોહ અને કેવળિમહારાજ એ ઉત્તરોત્તર એક એકથી અસંખ્ય ગુણ અધિક નિર્જરા કરવાવાળા છે. ૪૭

૪૫ वितर्कः श्रुतम् ।

યથાયોગ્ય શ્રુતજ્ઞાન તે વિતર્ક જાણવો ૪૫

૪૬ विचारोऽर्थव्यञ्जनयोगसंक्रान्तिः ।

અર્થ, વ્યંજન અને યોગનું જે સંક્રમણ તે વિચાર.

આ અભ્યંતર તપ સંવર હોવાથી નવીન કર્મ સં-
ચયનો નિષેધક છે, નિર્જરારૂપ ફળ આપનાર હોવાથી ક-
ર્મની નિર્જરા કરવાવાળો છે. અને નવીન કર્મનો પ્રતિષેધક
તથા પૂર્વોપાર્જિત કર્મનો નાશક હોવાથી મોક્ષમાર્ગને પ્રાપ્ત
કરાવનાર છે. ૪૬

૪૭ सम्यग्दृष्टिश्रावकविरतानन्तवियोजकदर्शनमोहक्षपकोपशमकोपशान्तमोहक्षपकक्षीणमोहजिनाः क्रमशोऽसंख्येयगुणनिर्जराः

સમ્યગ્દૃષ્ટિ, શ્રાવક, વિરત (સાધુ), અનન્તાનુબ-
ધિનો નાશ કરનાર, દર્શનમોહક્ષપક, મોહને શમાવ-
તો, ઉપશાતમોહ, મોહને ક્ષીણ કરતો, ક્ષીણમોહ અને કે-
વલિમહારાજ એ ઉત્તરોત્તર એક એકથી અસંખ્ય ગુણ
અધિક નિર્જરા કરવાવાળા છે. ૪૭

ાય છે અર્થાત્ સંયમ, શ્રુત આદિ બાબતોમા કેટલા
કારના નિર્ગ્રંથો લાભે તે ઘટાવવુ.

તે આ પ્રમાણે–સામાયિક અને છેદો પસ્થાપ્ય ચા-
ત્રે પુલાક, બકુશ અને પ્રતિસેવનાકુશીલ એ ત્રણ પ્રકા-
ા સધુ હેય. પરિહાર વિશુદ્ધિ અને સૂક્ષ્મસપરાય ચા-
ત્રે કષાય કુશીલ હોય યથાખ્યત ચારિત્રે નિર્ગ્રંથ અને
ાતક હેય પુલાક બકુશ અને પ્રતિસેવના કુશીલ એ
ણ પ્રકારના સાધુઓ ઉત્કૃષ્ટથી સપૂર્ણ દશ પૂર્વધર હોય.
ાય કુશીલ અને નિર્ગ્રંથ ચૌદ પૂર્વધર હોય પુલાક જ-
યથી આચાર વસ્તુ (નવમા પૂર્વનો અમુક ભાગ) સુધી
ત જાણે. બકુશ, કુશીલ અને નિર્ગ્રંથોને જઘન્યથી આઠ
વચન માતા જેટલું શ્રુત હોય સ્નાતક–કેવળજ્ઞાની શ્રુત-
હિત હોય (શ્રુતજ્ઞાન ક્ષયોપશમ ભાવથી થય છે, કેવ-
ને તે ભાવ નથી પણ ક્ષયિક ભાવ છે માટે શ્રુતજ્ઞાન
વળીને ન હોય)

પાંચ મૂળ ગુણ (પાચ મહાવ્રત) અને રાત્રિભોજન
રમણ એ છ માહેલા કોઇ પણ વ્રતને પરની પ્રેરણા

ન્તર્મુહૂર્ત કાળવાળાને હોય અથવા ન હોય અને દીર્ઘકાળ વાળાને અવશ્ય હોય.

પુલાકને છેલ્લી ત્રણ લેશ્યા હોય બકુશ અને પ્રતિસેવના કુશીલને છએ લેશ્યા હોય. પરિહારવિશુદ્ધિચારિત્રવાળાને કષાયકુશીલને છેલ્લી ત્રણ લેશ્યા હોય સૂક્ષ્મસંપરાયવાળા કષાયકુશીલ નિર્ગ્રંથ અને સ્નાતકને ફક્ત શુકલ લેશ્યા હોય અયોગી શૈલેશીપ્રાપ્ત તો અલેશી હોય

પુલાક ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા દેવપણે સહસ્રાર દેવલોકે ઉપજે. બકુશ અને પ્રતિસેવનાકુશીલ બાવીશ સાગરોપમ સ્થિતિ સુધીના દેવપણે આરણ અચ્યુત દેવલોકમા ઉપજે. કષાયકુશીલ અને નિર્ગ્રંથ સર્વાર્થસિદ્ધિમાં ઉપજે. સર્વે સાધુઓ જઘન્યથી પલ્યોપમ પૃથકત્વના આયુવાળા સૌધર્મ કલ્પમા ઉપજે. સ્નાતક નિર્વાણ પદને પામે.

હવે સ્થાન આશ્રયી કહે છે—કષાયનિમિત્તક સંયમસ્થાનો અસંખ્યાતા છે. તેમા સર્વથી જઘન્ય લબ્ધિસ્થાનકો પુલાક અને કષાયકુશીલને હોય. તે બને એક સાથે અસંખ્યાતા સ્થાને લાભે. પછી પુલાક વિચ્છેદ પામે અને કષા-

કેમ દર્શાવવાને માટે જાણવું, તેથી એમ સૂચવાય છે કે મોહનીય કર્મ પ્રથમ સર્વથા ક્ષય પામે તે પછી અંતર્મુહૂર્તમા જ્ઞાનાવરણ, દર્શનાવરણ અને અંતરાય એ ત્રણ કર્મનો એક સાથે ક્ષય થાય ત્યારે કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય. ૧

२ बन्धहेत्वभावनिर्जराभ्याम् ।

મિથ્યા દર્શનઆદિના કારણે થતા બંધનો અભાવ અને બાંધેલાં કર્મની નિર્જરાથી સમ્યગ્ દર્શનાદિની યાવત્ કેવળ જ્ઞાનની ઉત્પત્તિ થાય છે. ૨

३ कृत्स्नकर्मक्षयो मोक्षः ।

સકલ કર્મનો ક્ષય તે મોક્ષ કહેવાય છે. ૩

४ औपशमिकादिभव्यत्वाभावाच्चान्यत्र केवलसम्यक्त्वज्ञानदर्शनसिद्धत्वेभ्यः ।

કેવળ (ક્ષાયિક) સમ્યક્ત્વ, કેવળ જ્ઞાન, કેવળદર્શન અને સિદ્ધત્વ (આ ક્ષાયિક ભાવો સિદ્ધને નિરંતર*

---

* દર્શનમોહના ક્ષયે કેવળ સમ્યક્ત્વ, જ્ઞાનાવરણના ક્ષયે કેવળ જ્ઞાન, દર્શનાવરણના ક્ષયે કેવળદર્શન અને અંતરાય કર્મના [illegible] સિદ્ધત્વ [illegible] એમ થાય છે

७ क्षेत्रकालगतिलिङ्गतीर्थचारित्रप्रत्येकबुद्धबोधितज्ञानावगाहनान्तरसंख्याल्पबहुत्वतः साध्याः ।

ક્ષેત્ર, કાળ, ગતિ, લિંગ, તીર્થ, ચારિત્ર, પ્રત્યેકબુદ્ધબોધિત [પ્રત્યેક બુદ્ધ, સ્વયંબુદ્ધ, બુદ્ધ બોધિત], જ્ઞાન, અવગાહના, અંતર, સંખ્યા અને અલ્પ બહુત્વ વડે કરીને સાધવા જોઇએ. એટલે એટલા અનુયોગ વડે સિદ્ધની વિચારણા કરવી.

તે આ પ્રમાણે—અહીં પૂર્વભાવ પ્રજ્ઞાપનીય—પહેલાની અવસ્થાએ પ્રરૂપણા કરવી અને પ્રત્યુત્પન્ન ભાવ પ્રજ્ઞાપનીય—વર્તમાન અવસ્થાએ જણાવવું એમ બે નયની વિવક્ષા છે.

૧ ક્ષેત્ર—પ્રત્યુપન્ન ભાવે સિદ્ધક્ષેત્રમાં સિદ્ધ થાય. પૂર્વભાવે જન્મ આશ્રયી પંદર કર્મભૂમિમાં ઉત્પન્ન થયેલ સિદ્ધ થાય અને સંહરણ આશ્રયી આખા મનુષ્ય ક્ષેત્રમાં સિદ્ધ થાય પ્રમત્તસંયત અને દેશવિરતનું સંહરણ થાય છે. સાધ્વી, વેદરહિત, પરિહારવિશુદ્ધિસંયત, પુલાક, અપ્રમત્ત,

૩ ગતિ—પ્રત્યુપન્ન પ્રજ્ઞાપનીય ભાવે સિદ્ધિ ગતિમાં સિદ્ધ થાય. બાકીના નયો અનન્તર પશ્ચાત્કૃત ગતિવાળા અને એકાન્તર પશ્ચાત્કૃત ગતિ વાળા એમ બે ભેદથી છે. અનન્તર પશ્ચાત્કૃત ગતિવાળા મનુષ્ય ગતિમાં સિદ્ધ થાય. એકાન્તર પશ્ચાત્કૃત ગતિવાળા સામાન્ય થકી સર્વ ગતિમાંથી આવેલા સિદ્ધ થાય.

૪ લિંગ—પ્રત્યુપન્ન ભાવ પ્રજ્ઞાપનીયે વેદવિનાના સિદ્ધ થાય. પૂર્વ ભાવ પ્રજ્ઞાપનીયે ત્રણે લિંગ (વેદ)વાળા અને ત્રણે લિંગથી આવેલા સિદ્ધ થાય.

૫ તીર્થ—તીર્થંકરના તીર્થમાં જિન [તીર્થંકર] સિદ્ધ, અજિન [પ્રત્યેક બુદ્ધ, ગણધર] સિદ્ધ અને સ્વલિંગ [સાધુ] સિદ્ધ થાય છે. એજ પ્રમાણે તીર્થંકરી [સ્ત્રી-તીર્થંકર] ના તીર્થમા પણ પૂર્વોક્ત ભેદવાળા સિદ્ધ થાય છે.

૬ લિંગ—પ્રત્યુપન્ન ભાવ પ્રજ્ઞાપનીયે અલિંગી સિદ્ધ થાય, પૂર્વ પ્રજ્ઞાપનીયભાવે સ્વલિંગે [સાધુવેષે]ભાવલિંગી સિદ્ધ થાય. દ્રવ્યલિંગ ત્રણ પ્રકારે છે–સ્વલિંગ, અન્યલિંગ અને ગૃહસ્થલિંગ, એ ત્રણે લિંગમાં ભજના જાણવી. તે

पूर्लेपसङ्गनिर्मोक्षा-द्यथा दृष्टाप्स्वल बुनः
कर्ममङ्गविनिर्मोक्षा-त्तथा सिद्धिगतिः स्मृताः. ॥२१॥

તેઓ તાદાત્મ્ય સંબંધથી કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શને કરી સહિત (કેવળજ્ઞાન દર્શનના ઉપયોગવાળા) છે. સમ્યકત્વ સિદ્ધતા અવસ્થા સહિત છે અને હેતુના અભાવે નિષ્ક્રિય છે ૧૮

તે વાર પછી તરતજ પૂર્વ પ્રયોગ, અસંગત્વ, બંધ છેદ અને ઊર્ધ્વ ગૌરવ વડે કરીને તે લોકાંત સુધી જાય છે ૧૯

કુંભારનો ચાક, હિંડોલા અને બાણુને વિષે જેમ પૂર્વ પ્રયોગથી ભ્રમણ, ગમનાદિ ક્રિયા થાય છે તેવી રીતે અહિં પૂર્વ પ્રયોગથી સિધ્ધની ગતિરૂપ ક્રિયા કહેલ છે-થય છે. ૨૦

જેવી રીતે માટીના લેપ રૂપ સંગથી સર્વથા [illegible] થવાથી તુંબડાની પાણીમાં [illegible] [illegible] તેવી રીતે કર્મરૂપ સંગથી સર્વથા [illegible] [illegible] ગતિ કહેલી છે ૨૧

लोके चतुर्ष्विहार्थेषु, सुखशब्दः प्रयुज्यते;
विषये वेदनाऽभावे, विपाके मोक्ष एव च. ॥२५॥
सुखो वह्निः सुखो वायु-र्विषयेष्विह कथ्यते;
दुःखाभावे च पुरुषः, सुखितोऽस्मीति मन्यते. ॥२६॥
पुण्यकर्मविपाकाच्च, सुखमिष्टेन्द्रियार्थजम् ;
कर्मक्लेशविमोक्षाच्च, मोक्षे सुखमनुत्तमम् . ॥२७॥

અહીં લોકમા ચાર પ્રકારના પદાર્થમા સુખ શબ્દ જોડેલ છે અર્થાત્ ચાર પ્રકારે સુખ ગણ્યુ છે વિષયમાં વેદના (પીડા) ના અભાવમા, સાતાના ઉદયમા અને મોક્ષમા ૨૫

ઉદાહરણ આપે છે—અગ્નિ સુખ વાયુ સુખ વિષયના સુખ એમ અહીં કહેવાય છે તેમજ દુઃખના અભાવે પણ 'હું સુખી છુ' એમ મનુષ્ય માને છે ૨૬

પુણ્યકર્મના વિપાકથી ઇન્દ્રિય [illegible] વિષયથી ઉત્પન્ન થયેલ સુખ કહેવાય છે અને કર્મ તથા [illegible] [illegible] મોક્ષ [illegible] [illegible] [illegible] ૨૭

ધિ અને મૈથુન થકી તથા મોહના ઉત્પત્તિ સ્થાનથી
ને દર્શનાવરણ કર્મના વિપાકથી તે (નિદ્રા) ની ઉત્પત્તિ
તેથી મોક્ષ સુખને નિદ્રા માનવી તે અયુક્ત છે કેમકે
મુક્તજીવો શ્રમાદિથી રહિત છે. ૨૯

આખા લોકમાં તેના સદૃશ બીજો કોઇ પણ પદાર્થજ
ી કે જેની સાથ તેની ઉપમા દેવાય, તે માટે તે સુખ
રૂપમ (ઉપમા રહિત) છે. ૩૦

અનુમાન અને ઉપમાનનુ પ્રમાણ, હેતુ અને પ્રસિ-
થી થાય છે, તે આ બાબતમા અત્યત અપ્રસિધ્ધ છે,
કારણ માટે તે અનુપમ, અનુમાન અને ઉપમાથી ન
ણાય તેવું તે સુખ કહેવાય છે ૩૧

તે [મોક્ષસુખ] અરિહંત ભગવંતોને પ્રત્યક્ષ છે
ી તેઓ એ ભાખિત તે સુખ પરિતોષવડે (આગમ પ્ર
ામાણ્યથી) ગ્રહણ કરવા યોગ્ય છે, (આગમ વિના) બીજા
ી પરીક્ષાવડે ગ્રહણ થાય તેવું નથી ૩૨

---

૫ ધિ અને મૈથુન થકી તથા મોહના ઉત્પત્તિ સ્થાનથી
અને દર્શનાવરણ કર્મના વિપાકથી તે (નિદ્રા) ની ઉત્પત્તિ
છે. તેથી મોક્ષ સુખને નિદ્રા માનવી તે અયુક્ત છે કેમકે
તે મુકતજીવો પ્રમાદિથી રહિત છે. ૨૯

આખા લોકમા તેના સદૃશ બીજો કોઇ પણ પદાર્થજ
નથી કે જેની સાથ તેની ઉપમા દેવાય, તે માટે તે સુખ
નિરૂપમ (ઉપમા રહિત) છે. ૩૦

અનુમાન અને ઉપમાનનુ પ્રમાણ, હેતુ અને પ્રસિ-
ધ્ધિથી થાય છે, તે આ બાબતમા અત્યત અપ્રસિધ્ધ છે,
તે કારણ માટે તે અનુપમ, અનુમાન અને ઉપમાથી ન
જણાય તેવુ તે સુખ કહેવાય છે. ૩૧

તે [મોક્ષસુખ] અરિહત ભગવતોને પ્રત્યક્ષ છે
તેથી તેઓ એ ભાવિત તે સુખ પડિતોવડે (આગમ પ્ર-
માણથી) ગ્રહણ કરવા યોગ્ય છે, (આગમ વિના) છદ્મસ્થ-
ની પરીક્ષાવડે ગ્રહણ થાય તેવુ' નથી ૩૨

[illegible] ત, અગ્નિ, ભય અને રોગ વગેરે

॥ प्रशस्तिः ॥

वाचकमुख्यस्य शिवश्रियः प्रकाशयशसः प्रशिष्येण ।
शिष्येण घोशनन्दिक्षमणस्यैकादशाङ्गविदः ॥ १ ॥
वाचनया च महावाचकक्षमणमुण्डपादशिष्यस्य ।
शिष्येण वाचकाचार्यमूलनाम्नः प्रथितकीर्तेः ॥ २ ॥
न्यग्रोधिकाप्रसूतेन विहरता पुरवरे कुसुमनाम्नि ।
कौभिषणिना स्वातितनयेन वात्सीसुतेनार्ध्यम् ॥ ३ ॥
अर्हद्वचनं सम्यग्गुरुक्रमेणागतं समुपधार्य ।
दुःखार्तं च दुरागमविहतमतिं लोकमवलोक्य ॥ ४ ॥
इदमुच्चैर्नागरवाचकेन सत्त्वानुकम्पया दृब्धम् ।
तत्त्वार्थाधिगमाख्यं स्पष्टमुमास्वातिना शास्त्रम् ॥ ५ ॥
यस्तत्त्वाधिगमाख्यं ज्ञास्यति करिष्यते च तत्रोक्तम् ।
सोऽव्याबाधसुखाख्यं प्राप्स्यत्यचिरेण परमार्थम् ॥ ६ ॥

જગત્પ્રકાશક યશયુક્ત શિવશ્રી નામના વાચકમુખ્ય
ના પ્રશિષ્ય અને અગ્યાર અંગના જાણ શ્રી ઘોષનંદિ
ના શિ

॥ प्रशस्तिः ॥

वाचकमुख्यस्य शिवश्रियः प्रकाशयशसः प्रशिष्येण ।
शिष्येण घोषनन्दिक्षमणस्यैकादशाङ्गविदः ॥ १ ॥
वाचनया च महावाचकक्षमणमुण्डपादशिष्यस्य ।
शिष्येण वाचकाचार्यमूलनाम्नः प्रथितकीर्तेः ॥ २ ॥
न्यग्रोधिकाप्रसूतेन विहरता पुरवरे कुसुमनाम्नि ।
कौभिषणिना स्वातितनयेन वात्सीसुतेनार्घ्यम् ॥ ३ ॥
अर्हद्वचनं सम्यग्गुरुक्रमेणागतं समुपधार्य ।
दुःखार्तं च दुरागमविहतमतिं लोकमवलोक्य ॥ ४ ॥
इदमुच्चैर्नागरवाचकेन सत्त्वानुकम्पया दृब्धम् ।
तत्वार्थाधिगमाख्यं स्पष्टमुमास्वातिना शास्त्रम् ॥ ५ ॥
यस्तत्त्वाधिगमाख्यं ज्ञास्यति करिष्यते च तत्रोक्तम् ।
सोऽव्याबाधसुखाख्यं प्राप्स्यत्यचिरेण परमार्थम् ॥ ६ ॥

જગત્પ્રકાશક યશયુક્ત શિવશ્રી નામના વાચકમુખ્ય-ના પ્રશિષ્ય અને અગ્યાર અંગના જાણ શ્રી ઘોષનંદિમુનિ-ના શિષ્ય

॥ प्रशस्तिः ॥

वाचकमुख्यस्य शिवश्रियः प्रकाशयशसः प्रशिष्येण ।
शिष्येण घोशनन्दिक्षमणस्यैकादशाङ्गविदः ॥ १ ॥
वाचनया च महावाचकक्षमणमुण्डपादशिष्यस्य ।
शिष्येण वाचकाचार्यमूलनाम्नः प्रथितकीर्तेः ॥ २ ॥
न्यग्रोधिकाप्रसूतेन विहरता पुरवरे कुसुमनाम्नि ।
कौभिषणिना स्वातितनयेन वात्सीसुतेनाध्यर्थम् ॥ ३ ॥
अर्हद्वचनं सम्यग्गुरुक्रमेणागतं समुपधार्य ।
दुःखार्तं च दुरागमविहतमतिं लोकमवलोक्य ॥ ४ ॥
इदमुच्चैर्नागरवाचकेन सत्त्वानुकम्पया दृब्धम् ।
तत्त्वार्थाधिगमाख्यं स्पष्टमुमास्वातिना शास्त्रम्॥ ५ ॥
यस्तत्त्वाधिगमाख्यं ज्ञास्यति करिष्यते च तत्रोक्तम् ।
सोऽव्याबाधसुखाख्यं प्राप्स्यत्यचिरेण परमार्थम् ॥ ६ ॥

જગતૂપ્રકાશક યશયુકત શિવશ્રી નામના વાચકમૂખ્ય-ના પ્રશિષ્ય અને અગ્યાર અ ગના જાણ શ્રી ઘોષનંદિમુનિ-ના શિષ્ય

॥ प्रशस्तिः ॥

वाचकमुख्यस्य शिवश्रियः प्रकाशयशसः प्रशिष्येण ।
शिष्येण घोशनन्दिक्षमणस्यैकादशाङ्गविदः ॥ १ ॥
वाचनया च महावाचकक्षमणमुण्डपादशिष्यस्य ।
शिष्येण वाचकाचार्यमूलनाम्नः प्रथितकीर्तेः ॥ २ ॥
न्यग्रोधिकाप्रसूतेन विहरता पुरवरे कुसुमनाम्नि ।
कौभिषणिना स्वातितनयेन वात्सीसुतेनार्घ्यम् ॥ ३ ॥
अर्हद्वचनं सम्यग्गुरुक्रमेणागतं समुपधार्य ।
दुःखार्तं च दुरागमविहतमतिं लोकमवलोक्य ॥ ४ ॥
इदमुच्चैर्नागरवाचकेन सत्त्वानुकम्पया दृब्धम् ।
तत्त्वार्थाधिगमाख्यं स्पष्टमुमास्वातिना शास्त्रम्॥ ५ ॥
यस्तत्त्वाधिगमाख्यं ज्ञास्यति करिष्यते च तत्रोक्तम् ।
सोऽव्याबाधसुखाख्यं प्राप्स्यत्यचिरेण परमार्थम् ॥ ६ ॥

જગત્પ્રકાશક યશયુક્ત શિવશ્રી નામના વાચકમુખ્ય-
ના પ્રશિષ્ય અને અગ્યાર અંગના જાણ શ્રી ઘોષનંદિમુનિ-
ના શિષ્ય

।, ૪ કોડાકોડી સાગરોપમનો દુષમ સુષમા (પહેલો આરો) ત્રણ
કોડી સાગરોપમનો સુષમા (બીજો આરો), બે કોડાકોડી
રોપમનો સુષમ દુષમા (ત્રીજો આરો) ૪૨ હજાર વર્ષે ઉણુ એક
કોડી સાગરોપમનો દુષમ સુષમા (ચોથો આરો), ૨૧ હજાર
નો દુષમા (પાચમા આરો) ૨૧ હજાર વર્ષનો દુષમ દુષમા (છઠ્ઠો
) એ ૭ આરાના મળીને દશ કોડાકોડી સાગરોપમે અવસર્પિણી ને
જ સાગરોપમે ઉત્સર્પિણી બે મળીને વીશ કોડાકોડી સાગરોપમે
કાળચક્ર ને એવા અનતા કાળચક્રે એક પુદ્ગલ પરાવર્તન સમજવુ.
રોએ પછી દેવકુરૂ ઉત્તરકુરૂ ક્ષેત્રમા નિરતર પહેલો આરો હરિવર્ષને
ક્ષેત્રમા નિરતર બીજો આરો હેમવતને ઐરણ્યવત ક્ષેત્રમા નિરતર
આરો અને ૫૬ અતર્દ્વીપ તથા મહાવિદેહ ક્ષેત્રમા નિરતર ચોથો
વર્તે ૭ દેવકુરૂ, ઉત્તરકુરૂ હરિવર્ષ, રમ્યક, હેમવત ને ઐરણ્યવત
એ [1]ક્ષેત્રમા ને ૫૬ અતર્દ્વીપમા નિરતર યુગલિક હોય છે ભરત
તમા અવસર્પિણીમા પેલે, બીજે ને ત્રીજે આરે અને ઉત્સર્પિણીના
પાચમે ને છઠ્ઠે આરે યુગળિયા હોય છે

પૃષ્ઠ ૧૦૫મા પક્તિ ૭ મીમા 'વિમાનો અનુક્રમે આ પ્રમાણે છે
પછી નીચે પ્રમાણે વાચવુ

પહેલા દેવલોકમા ૩૨ લાખ બીજામા ૨૮ લાખ ત્રીજામા ૧૨
ચોથામા ૮ લાખ, પાચમામા ૪ લાખ, છઠ્ઠામા ૫૦ હજાર,
ામા ૪૦ હજાર આઠમામા ૭ હજાર, નવમા દશમામા ૪૦૦

---

[1] ધાતકી ખડમા એ ૭ નામના ૧૨ ક્ષેત્રો ને પુષ્કરાર્ધમા પણ
તેટલા છે તેમા પણ નિરતર યુગળિયા હોય છે ૨૧
ખડમા નથી